Затверджено
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н
Форма № П - 4.04

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»
Інститут економіки, управління та інформаційних технологій
Форма навчання заочна
Кафедра фінансів та банківської справи

Допускається до захисту
Завідувач кафедри _____ В.В. Карцева
(підпис)
«___» _____2019р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

(за матеріалами ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал»)

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітня програма «Фінанси і кредит»
освітнього ступеня магістра

Виконавець роботи Загладько Ірина Володимирівна

_____
(підпис, дата)

Науковий керівник д. е. н., доцент Гудзь Тетяна Павлівна

_____
(підпис, дата)

Рецензент Галінська Тетяна Станіславівна

ПОЛТАВА 2019

ЗМІСТ

ВСТУП…… 4

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЯВЛЕННЯ Й ПОДОЛАННЯ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ПІДПРИЄМСТВІ……..... 8

1.1 Фінансова криза як об’єкт антикризового управління на підприємстві…….. 8

1.2 Методичний інструментарій виявлення фінансової кризи на підприємстві…….. 18

1.3 Теоретичні засади подолання кризи в системі антикризового управління підприємством…….. 27

Висновки за розділом 1……..... 42

РОЗДІЛ 2 МЕТОДИКА КОМПЛЕКСНОЇ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ПІДПРИЄМСТВІ…….. 44

2.1 Загальна характеристика фінансово-господарської діяльності підприємства……. 44

2.2 Аналіз ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства……..... 56

2.3 Оцінка стадії розвитку фінансової кризи на підприємстві…….. 72

Висновки за розділом 2…….. 86

РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ПІДПРИЄМСТВІ…… 89

3.1 Прогнозування ймовірності банкрутства підприємства…….. 89

3.2 Обґрунтування заходів фінансово-економічного оздоровлення підприємства з метою попередження його банкрутства…….. 98

3.3 Напрями удосконалення методики оцінки неплатоспроможності підприємства……...…….. 114

Висновки за розділом 3…….. 121
ВИСНОВКИ…… 123
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 129
ДОДАТКИ……... 144

ВСТУП

Сучасний етап розвитку ринкових відносин в Україні характеризується високою волатильністю макроекономічних факторів, вплив яких на діяльність підприємств оцінюється як істотний. У зв'язку з цим дуже сильно змінили умови функціонування підприємств. Підприємства, для того щоб вижити, повинні проявити ініціативу, підприємливість і бережливість з тим, щоб підвищити ефективність виробництва. В іншому випадку вони можуть опинитися на межі банкрутства.

Основним засобом виживання вітчизняних підприємств за умов економічної нестабільності є розроблення та впровадження ефективного механізму антикризового управління, важливе місце у якому посідає діагностика фінансової кризи. На сьогодні важливим завданням перед підприємством постає проведення постійного моніторингу фінансових параметрів господарювання з метою своєчасного виявлення ознак кризових процесів.

Вітчизняна методологія оцінки кризового стану не відповідає сучасним вимогам господарювання підприємств, а зарубіжний досвід не повною мірою адаптований до діючого законодавства й основних положень бухгалтерського обліку. Це зумовлює потребу в розробленні вітчизняної моделі аналізу схильності підприємства до банкрутства, яка б враховувала галузеву специфіку, стадії розвитку кризи, поточні результати діяльності, давала точну та об'єктивну оцінку кризового стану, на основі розрахунку ключових індикаторів і показників.

Широке коло питань, пов'язаних із діагностикою кризового стану підприємства, досліджено як вітчизняними, так і зарубіжними вченими-економістами. Зокрема, у працях І. О. Бланка, Л. О. Лігоненко, О. О. Терещенка, Л. А. Костирко, Т. П. Гудзь та інших науковців розглядаються питання методики діагностики кризового фінансового стану

підприємства та подолання причин, що його обумовили.

Однак, незважаючи на значну кількість праць та рекомендацій стосовно сутності, цілей і методів проведення діагностики фінансової кризи, багато питань залишаються недостатньо з'ясованими та потребують подальших досліджень, адаптації до вітчизняних умов розвитку.

Мета дипломної роботи полягає у дослідженні теоретичних та практичних засад діагностики фінансової кризи на підприємстві та обґрунтування напрямів її подолання з метою попередження банкрутства.

Для досягнення поставленої мети в роботі поставлені такі завдання:

– з'ясувати сутність поняття «фінансова криза» як об'єкта антикризового управління на підприємстві;

– розкрити основні теоретичні положення виявлення та подолання фінансової кризи на підприємстві;

– проаналізувати основні показники фінансово-господарської діяльності підприємства та надати загальну оцінку тенденцій економічного розвитку досліджуваного підприємства;

– здійснити аналіз ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;

– провести причинно-наслідковий аналіз кризового стану та виявити стадію розвитку фінансової кризи на підприємстві;

– здійснити прогнозування ймовірності банкрутства підприємства з використанням різних методичних підходів;

– обґрунтувати заходи фінансово-економічного оздоровлення підприємства з метою попередження його банкрутства;

– запропонувати напрями удосконалення методики оцінки неплатоспроможності підприємства.

Об'єктом дослідження є фінансова криза на підприємстві. Предметом дослідження виступають теоретичні й практичні засади виявлення та подолання фінансової кризи на підприємстві з метою попередження його банкрутства.

Методологічною основою дослідження стали діалектичний метод пізнання та системний підхід до аналізу економічних явищ та процесів, що дало можливість комплексно дослідити науково-практичну проблему діагностики та подолання фінансової кризи на підприємстві.

Повнота опрацювання теоретично-методологічної бази дослідження та вирішення поставлених у роботі задач досягнуті на основі використання наступних методів та підходів: гносеологічний підхід – при розкритті природи фінансової кризи та її співвідношення з поняттям «банкрутство підприємства»; індукції та дедукції – для визначення факторів, що обумовлюють розвиток фінансової кризи; аналізу і синтезу – при вивченні процесу розвитку фінансової кризи; аналіз коефіцієнтів – для характеристики фінансового стану ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал»; статистичні моделі – для оцінки ймовірності банкрутства підприємства; трендовий аналіз – для визначення прогнозної динаміки рівня фінансової стійкості ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал»; кореляційно-регресійний аналіз – для розробки моделі прогнозування ймовірності банкрутства ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал»; графічний метод – для наочного зображення викладених положень; логічний підхід – для узагальнення наукового досвіду з досліджуваної проблематики та формулювання висновків. Обробка цифрового матеріалу здійснювалась з використанням табличного процесору «Microsoft Excel for Windows».

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у наступному: уточнена сутність понять «фінансова криза підприємства» та «діагностика фінансової кризи»; виведена кореляційно-регресійної модель для прогнозування ймовірності банкрутства ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал»; обґрунтована структурно-логічна схема фінансово-економічного оздоровлення ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» з метою попередження його банкрутства; запропоновані шляхи удосконалення діагностики фінансової кризи з метою своєчасного розпізнавання ознак банкрутства підприємства.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що вони спрямовані на фінансово-економічне оздоровлення ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» та його збереження як самостійного суб'єкта господарювання. Це підтверджується тим, що результати, одержані в процесі дослідження, прийняті до впровадження у навчальний процес ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти України, які регламентують процеси санації та банкрутства вітчизняних підприємств; підручники, навчальні посібники, наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, у яких розглядається сутність понять «фінансова криза підприємства» та «банкрутство підприємства», а також досліджуються проблеми їх виявлення та подолання; фінансова звітність ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за 2016-2018рр.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЯВЛЕННЯ Й ПОДОЛАННЯ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1 Фінансова криза як об’єкт антикризового управління на підприємстві

В умовах глобалізації світової економіки і все більш глибокої інтеграції України у світове господарство вітчизняні підприємства дуже часто знаходяться перед загрозою розвитку кризових явищ. Життєздатність підприємства залежить від своєчасного й адекватного реагування на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища та прийняття відповідних рішень. Фінансовий стан окремих господарюючих суб'єктів є результатом не лише взаємодії несприятливих внутрішніх виробничих факторів та недостатньо кваліфікованого менеджменту підприємств, але і проявом загальної закономірності, притаманної ринковій економіці.

Сучасний розвиток економічних відносин у суспільстві ставить якісно нові вимоги до наукових розробок в цілому і, зокрема, у сфері фінансового менеджменту. Будь-яке управління має бути антикризовим, і тим більше в умовах нестабільності.

Фінансова криза вказує на протиріччя в стані фінансової системи чи фінансових можливостей підприємства. Основною ознакою фінансової кризи є істотне порушення фінансової рівноваги підприємства, яке характеризується втратою платоспроможності, зниженням фінансової стійкості та рядом інших параметрів, що забезпечують фінансову безпеку підприємства в процесі його розвитку [27, с. 42].

У поглядах вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів щодо тлумачення поняття «криза» мають місце значні відмінності.

Так, на думку І. О. Бланка фінансова криза підприємства являє собою одну з найбільш важливих форм порушення його фінансової рівноваги, що

відображає циклічно виникаючі на протязі його життєвого циклу під впливом різноманітних факторів протиріччя між фактичним станом його фінансового потенціалу і необхідним обсягом фінансових потреб, що є джерелом найбільш небезпечних потенційних загроз його функціонуванню [5, с. 320].

Заслуговує на увагу позиція Ю. І. Васькової, яка підходить до визначення кризи, орієнтуючись на етимологічне походження (від грецького crisis - рішення, поворотний пункт, результат) та ідентифікує її як глибокий розлад, різкий перелом; період загострення протиріч у процесі розвитку якої-небудь сфери людської діяльності [9, с. 231].

Більшість учених вважають, що криза не обов’язково призводить до критичних наслідків у діяльності та економічному розвитку підприємства, вона є лише констатацією факту про його поточний фінансовий стан [1, 10, 46, 97]. Звідси стає зрозумілою основна ідея С. Фінка, яка полягає у тому, що при відповідному розгортанні подій криза може обернутися благом для підприємства [109, с. 81]. Китайці вже багато століть тому погодилися із запропонованою С. Фінком концепцією про те, що криза – необов’язково зло. За китайським перекладом «криза» – це «вей-джи», що перекладається на європейські мови як комбінація слів «небезпека» і «можливість» [107, с. 36]. Так, більшість вітчизняних науковців підтримують вище окреслені погляди у своїх роботах, зазначаючи, що кризи мають не тільки негативний і руйнівний характер, але й несуть у собі потенціал змін та є для організацій основою для навчання [19, 34, 59, 101].

На наш погляд, найбільш вдалими та змістовними є трактування кризи на підприємстві, в межах яких аналізоване поняття розглядається як: 1) «незапланований та небажаний, обмежений у часі процес, що може суттєво заважати і навіть зробити неможливим функціонування підприємства» [105, с. 297]; 2) «ситуативна характеристика функціонування будь-якого суб'єкта господарювання, що є наслідком невизначеності в його зовнішньому та внутрішньому середовищі» [25, с. 112].

На основі вивчення існуючих теоретичних підвалин та аналітичних

джерел, а також керуючись власними спостереженнями, ми трактуємо поняття кризи так: криза – це такий стан системи, за якого відбувається динамічна безповоротна трансформація її елементів, втрата звичних зв'язків та порушення збалансованості системи. Під фінансовою кризою розуміємо таке порушення економічних зв'язків та пропорцій, за якого неможливе подальше існування фінансової системи у попередньому вигляді. Тобто, по суті, це руйнація внутрішньої стійкості господарської системи.

В цілому криза є неминучим супутником, фазою життєвого циклу будь-якої системи, у тому числі фінансової. З одного боку, вона є найважливішим елементом саморегулювання, оскільки характеризує межу розвитку, а з другого – дає імпульс розвитку, стимулюючи перехід до нового стану рівноваги [53, с. 25]. При цьому в період кризи ускладнено чи унеможливлено виконання системою своїх функцій, збереження властивостей. В умовах кризи спостерігаються порушення рівноваги, стан нестабільності та руйнування цілісності системи. Із загальнотеоретичної точки зору, криза спричиняє якісні зміни в системі, тобто появу і зникнення елементів композиції та відносин.

Криза – це багатоаспектна економічна категорія, система поглядів на економічну сутність, яка перебуває в стані розвитку. Можна виокремити три підходи до визначення сутності кризи: 1) криза як значна проблема або ситуація з високою ймовірністю негативних наслідків; 2) криза як природний процес у життєдіяльності системи; 3) криза як порушення рівноваги соціально-економічної системи [97, с. 84]. У свою чергу, запропоновані підходи відображають два основних ставлення до кризових ситуацій, що мають місце в працях зарубіжних та вітчизняних авторів – негативне та позитивне. При негативному ставленні до кризи увага акцентується на її руйнівному впливі на діяльність підприємства, а також на загрозі банкрутства, що спричиняє криза. Позитивне ставлення ґрунтується на розумінні кризи як об'єктивного процесу, пов'язаного з розвитком системи.

Ми поділяємо ставлення до фінансової кризи, як до об'єктивного

процесу, що призводить до оптимізації системи або до її руйнування в разі неспроможності адаптуватися до нових умов та розвиватися, адже це ставлення ґрунтується на діалектичній єдності основних тенденцій в існуванні системи – сталого функціонування та розвитку, що поступово змінюють одна одну. Таким чином, подолання фінансової кризи дає новий поштовх розвитку підприємства, сприяє переходу на принципово новий рівень організації та управління за короткий час, тобто у разі вдалого подолання фінансової кризи значно підвищується ефективність менеджменту на підприємстві, повільний еволюційний розвиток підприємства змінюється різким революційним стрибком.

Вочевидь, для впровадження ефективної системи попередження фінансової кризи на підприємстві необхідно розуміти її природу, причини виникнення та етапи за якими вона відбувається. Важливою передумовою впровадження ефективної системи попередження фінансової кризи на підприємстві є ідентифікація факторів, які найбільше впливають на її розвиток і реалізація відповідних заходів, спрямованих на їх ліквідацію [4, с. 39].

Широта причин й масштабні втрати дозволяють класифікувати кризу як складне багатофакторне явище, що вимагає системного підходу до його аналізу і попередження. Теорія кризи по-різному інтерпретує причини її виникнення, взаємозв’язок і взаємообумовленість окремих її різновидів [14, с. 15].

Розрізняють такі види кризи, як: криза виробництва, криза збуту, криза становлення, криза керівництва, криза регулювання і координації, системна криза тощо [45, с. 105]. Банкрутство господарюючих суб’єктів може бути пов’язане з трьома типами кризи як усередині організації, так і в зовнішньому середовищі підприємницької діяльності. Такими кризами є: економічна криза, кредитна криза, фінансова криза [16, с. 33].

На сьогоднішній день різними авторами запропоновано багато схем класифікації криз на підприємстві, адже для опису кризи як процесу існують

різні точки зору (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – Узагальнена система класифікації криз на підприємстві [45, с. 36]

Узагальнюючи підходи науковців щодо трактування сутності кризи, можемо зробити висновок про те, що кризи на підприємстві можна класифікувати з позицій стратегічного розвитку, стадії життєвого циклу, походження чинників, з точки зору масштабу, агрегованого стану, загрози цілям підприємства, основних складових його діяльності. В межах останньої з перерахованих ознак фахівці виділяють фінансову кризу (табл. 1.1).

Ключовими параметрами, що описують кризу, деякі автори пропонують вважати такі: проблематика кризи; масштаб кризи; галузь розвитку, охоплена кризою; стадія (фаза) кризи; причини кризи; можливі наслідки; гострота кризи [87, с. 73]. Інші автори пропонують розглядати їх скорочений перелік у такому вигляді: вид кризи, фактори (причини) кризи,

фаза розвитку кризи [19, 100].

Таблиця 1.1 – Класифікація фінансових криз [1, с. 10]

Класифікаційна ознака	Різновиди
Ступінь поширення	Глобальні, міжнародні, світові, регіональні, національні, місцеві, галузеві
Країни	У розвинутих країнах, у країнах, що розвиваються, у країнах з перехідною економікою
Сегментація	Грошові, банківські, кредитні, валютні, фондові, ліквідності, бюджетні, платіжні, інфляційні, інвестиційні, боргові, кризи довіри
Тривалість	Коротко-, середньо- та довгострокові
Перебіг	Швидкоплинні, затяжні
Інтенсивність впливу	Уповільнені, інтенсивні, реактивні
Повторюваність	Разові, перманентні
Кумулятивність	Одиночні, подвійні
Зумовленість	Мікроекономічні, макроекономічні; екзогенетичні та екзогенні, ендогенетичні та ендогенні
Ступінь охоплення фінансових інститутів	Локальні, системні
Стан	Наявні, потенційні; очікувані, неочікувані; передбачувані, непередбачувані; неминучі
Форма прояву	Внутрішні, зовнішні
Одночасність проходження	Одиничні, «кризи-близнюки»
Первинність	Первинні, чергові
Реальність	Дійсні, уявні
Можливість виявлення	Явні, латентні
Характер	Циклічні, структурні, модифіковані, комбіновані, перехідні
Етапи	Кризи, що зароджуються; кризи, що насуваються; кризи, що розвиваються; згасаючі
Ймовірність	Малоймовірні, високоймовірні
Можливість діагностування й прогнозування	Діагностовано, недіагностовані; прогнозовані, непрогнозовані
Масштаб	Повномасштабні, обмежені
Ступінь розвитку	Глибокі, гострі
Переборність	Переборні, непереборні
Наслідки	Гальмівні, такі, що блокують розвиток
Ідентичність	Унікальні, аналогові
Універсальність	Спеціалізовані (кризи рику цінних паперів, валютна криза, банківська криза тощо), універсальні
Стадія	Минулі (попередні), сучасні (поточні), наступні (майбутні)

На наш погляд, до параметрів, що описують кризу, доцільно віднести: 1) масштаб кризи як показник рівня її системності; 2) вид кризи як показник, що характеризує вражені кризою сфери та напрями діяльності; 3) фазу (стадію) кризи як показник, що характеризує розгортання кризи в часі; 4) гостроту кризи як показник, що характеризує ступінь загрози існуванню

підприємства.

Розглядаючи кризу як процес, що існує та розвивається в тривимірному просторі, доцільно використовувати другий, третій та четвертий з наведених вище параметрів. Тоді кризовий процес на підприємстві можна відобразити, як це показано на рисунку 1.2, який відображає життєвий цикл підприємства в умовах фінансової кризи.

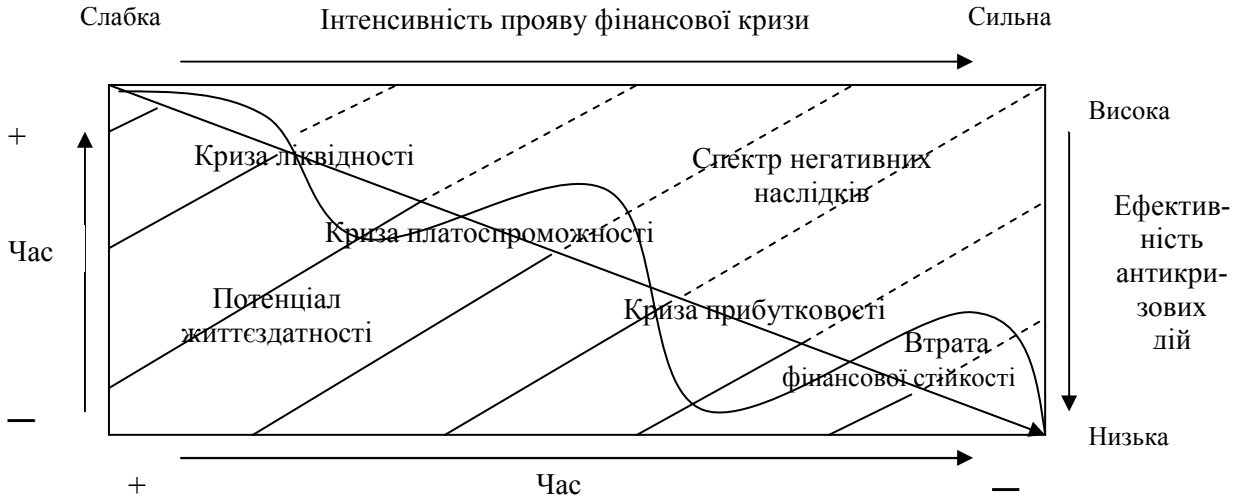

Рисунок 1.2 – Крива життєвого циклу підприємства при послідовному розвитку фінансової кризи [19, с. 12]

В економічній літературі з питань антикризового управління досить часто процес виникнення та розгортання кризи поділяється на три фази [42, с. 45]. Зокрема, перша фаза характеризується зниженням обсягів виробництва і прибутку, погіршенням фінансового стану підприємства; друга – збитковістю виробництва, зростанням кредиторської і дебіторської заборгованостей, значним погіршенням фінансового стану підприємства; третя – неспроможністю останнього.

Підприємство має недостатньо коштів для виконання зобов'язань перед кредиторами, фінансування радикальних заходів для зміни становища, існує реальна загроза зупинки виробництва і банкрутства. Ознаки розгортання фінансової кризи на підприємстві за фазами систематизовано в таблиці 1.2.

Формування остаточного переліку ознак кризового стану підприємств з метою виявлення фази кризи зазвичай пов'язане зі специфікою

функціонування підприємства. Важливою передумовою застосування правильних антикризових заходів є ідентифікація не лише стадії розвитку, а й масштабів фінансової кризи.

Таблиця 1.2 – Ознаки фінансової кризи на підприємстві за фазами її виникнення та розгортання [5, с. 306]

Фаза фінансової кризи	Ознаки настання фінансової кризи на підприємстві
Перша	Скорочення обсягів реалізації; зниження доходів (прибутку) від основної діяльності; радикальні зміни в структурі управління підприємством; різка зміна асортименту продукції та системи розповсюдження продукції; перехід на новий сегмент ринку; збільшення тривалості обороту капіталу; існування понадлімітних залишків матеріалів і сировини; необґрунтована заміна постачальників; затримування звітності і зниження її якості; скорочення виробничого потенціалу; недостатність капітальних інвестицій; моральне зношування існуючої техніки і технології; вимушені простої, неритмічна робота та ін.
Друга	Зростання дебіторської і кредиторської заборгованості; неефективна цінова стратегія; низьке значення коефіцієнтів ліквідності і тенденція до зниження; дефіцит власних оборотних коштів; конфлікти у вищій ланці керівництва; звільнення за власним бажанням досвідчених працівників апарату управління та висококваліфікованих робітників; порушення термінів виплати заробітної плати; зростання кількості кадрів; погіршення соціально-психологічного клімату в трудовому колективі та інші.
Третя	Збільшення до небезпечних меж частки залученого капіталу в загальній його сумі; порушення балансу дебіторської та кредиторської заборгованості; хронічний спад обсягів виробництва або призупинення діяльності; нагромадження на складі готової продукції, яка не реалізується тривалий період; зростання збитків; недостатність оборотних коштів; низька заробітна плата працівників та відсутність позитивної динаміки протягом тривалого періоду; тривалі вимушені простоювання, скорочення робочих днів (тижнів), відпустки за ініціативою адміністрації підприємства; масове звільнення робітників, конфлікти на виробництві.

Практика фінансового менеджменту використовує три принципові характеристики масштабів кризового стану підприємства:

– легка криза: безпосередньо не загрожує функціонуванню за умови нормалізації поточної фінансової діяльності та запровадження режиму антикризового управління;

– глибока криза: загрожує існуванню підприємства і потребує повного використання внутрішніх механізмів фінансової стабілізації;

– фінансова катастрофа: потребує негайного проведення фінансової санації, а при невдачі – ліквідації господарюючого суб’єкта [42, с. 114].

Окрім стадії розвитку, фінансову кризу на підприємстві

характеризують за видом, джерелами (факторами) та місцями виникнення. Ідентифікація цих ознак дає змогу правильно діагностувати фінансову неспроможність підприємства та сформувати найбільш ефективніший перелік санаційних заходів.

З метою класифікації кризових явищ за місцем виникнення автори О. К. Єлісеєва, О. А. Кириченко, М. К. Колісник та С. Я. Салига виділяють такі локальні сегменти їх прояву [23, 31, 40, 84]:

1) криза збуту, викликана невідповідністю обсягу і структури вироблюваної продукції до обсягу і структури попиту покупців;

2) криза діяльності, пов'язана зі скороченням або захопленням конкурентами стратегічної зони господарювання, тобто відповідності між можливостями виробничої системи та їх реалізацією в рамках обраної ніші ринку, асортиментної або регіональної політики;

3) криза менеджменту, пов'язана з невідповідністю стилю, форм і засобів керування підприємством його існуючому статусу, стратегічним цілям господарювання, якості персоналу тощо;

4) криза організації, причиною якої є невідповідність між організаційно-правовою формою господарювання, формою власності, внутрішньою організаційною структурою управління і обсягом діяльності підприємства, характеристиками його ресурсного потенціалу;

5) фінансова криза, що виявляє себе в неможливості одержання необхідних фінансових ресурсів, причиною якої є невідповідність між фінансовими характеристиками використання капіталу на даному підприємстві (дохідністю і ризиком інвестування (кредитування) та вимогами, що ставляться фінансовим ринком і його суб'єктами;

6) криза платоспроможності, що визначається як невідповідність між грошовими доходами і видатками підприємства, що призводить до періодичної або постійної неможливості фінансування діяльності і виконання прийнятих зовнішніх зобов'язань [84, с. 102].

Отже, під фінансовою кризою розуміють фазу розбалансованої

діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва на фінансові відносини, що виникають на цьому підприємстві [95, с. 32]. На практиці з кризою, як правило, ідентифікують загрозу неплатоспроможності та банкрутства підприємства, діяльність його в неприбутковій зоні або відсутність у цього підприємства потенціалу для успішного функціонування. З позицій фінансового менеджменту кризовий стан підприємства полягає в його нездатності здійснювати фінансове забезпечення поточної виробничої діяльності [88, с. 165].

Криза платоспроможності виникає здебільшого як наслідок розвитку інших видів локальних криз, зокрема, фінансової, оскільки усі сфери життя економічної системи знаходять кількісне віддзеркалення в русі його грошових коштів. Кульмінацією кризи платоспроможності є виникнення ситуації банкрутства підприємства, тобто неможливості повного розрахунку за зобов'язаннями іншим чином, ніж через проведення ліквідаційної процедури та розпродаж наявних активів.

Таким чином, з усього вищезазначеного випливає, що можливість виникнення та розгортання кризових явищ внутрішньо притаманна підприємству як мікроекономічній системі і супроводжує його протягом усього періоду життєдіяльності. Передумовою запуску механізму розгортання кризи є пошкодження механізму саморегуляції мікроекономічної системи в наслідок неефективного управління діяльністю підприємства, руйнівного впливу зовнішнього середовища або неможливості внутрішніх сил протидіяти кризовим явищам. Розгортання кризи відбувається шляхом впливу імпульсу-каталізатора кризи або ініційованих ним імпульсів на показники-індикатори фінансово-економічного потенціалу підприємства, наслідком чого є поступова втрата окремих параметрів життєздатності господарської системи та її економічна загибель. Отже, періодичність виникнення, інтенсивність поглиблення та можливості перебороння кризи є індивідуальними характеристиками підприємства, що визначаються суттю протиріч, що її зумовили, та формуються під сукупним впливом зовнішніх та внутрішніх чинників.

1.2 Методичний інструментарій виявлення фінансової кризи на підприємстві

Основу постійно здійснюваних процесів антикризового управління підприємством складає система фінансового моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовища. Перш, ніж починати розробку заходів антикризового управління підприємством, необхідно провести діагностику динаміки та характеру його стану, виявити існуючі проблеми, їх причини та можливі наслідки.

Кінцевий висновок повинен містити усі отримані результати дослідження: характер прояву кризових явищ та їх вплив на діяльність підприємства, ймовірність виникнення ситуації банкрутства та очікуваний термін, ступінь кризи та її масштаби, причини та фактори, що обумовили кризу й сприятимуть виходу з неї, прогноз стосовно розвитку зовнішнього оточення та ринкової ситуації, характер її впливу на проблеми та можливості підприємства, наявність передумов для виживання та подолання негативних кризових явищ за рахунок мобілізації внутрішніх ресурсів, можливі негативні наслідки подальшого розвитку кризових явищ та процесів [13, с. 224]. Проведена таким чином діагностика дає керівництву підприємства об'єктивну та повну інформацію для прийняття управлінських рішень та обґрунтування програми необхідних антикризових заходів.

Аналіз літературних джерел та існуючих точок зору до поняття «діагностика кризового стану підприємства» свідчить, що на сьогодні не існує однозначного підходу до розуміння його сутності. При розгляді діагностики кризового стану підприємства автори вкладають різний зміст та сутність залежно від цілей, суб’єктів, об’єктів і способів проведення аналізу.

Погляди окремих вітчизняних і зарубіжних авторів на поняття «діагностика кризового стану підприємства» проаналізовано у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Аналіз авторських підходів до визначення поняття «діагностика кризового стану підприємства»

Автор	Визначення поняття	Ключові слова
Лігоненко Л.О. [45, с. 101]	Діагностика проблем, що виникли у процесі функціонування підприємства та можуть зумовити негативні наслідки у його життєдіяльності	Аналіз проблем у діяльності підприємства, що можуть призвести до негативних наслідків
Воронкова А.Е. [20, с. 127]	Дослідження, орієнтоване на визначення цілей функціонування підприємства, методів їх досягнення та виявлення недоліків	Дослідження цілей підприємства, методи їх реалізації, діагностика й виокремлення недоліків
Бланк І.О. [5, с. 315]	Система цільового фінансового аналізу, спрямована на виявлення кризового стану підприємства, який спричиняє загрозу його банкрутства	Цільовий фінансовий аналіз як база для виявлення кризового стану підприємства
Колісник М.К., Ільчук П.Г., Віблий П.І. [40, с. 75]	Сукупність методів аналізу для своєчасного розпізнавання симптомів фінансової кризи на підприємстві і оперативного реагування на неї на початкових стадіях з метою зменшення ймовірності повної фінансової неспроможності суб'єктів господарювання	Аналіз симптомів фінансової кризи і оперативне реагування на неї з метою попередження фінансової неспроможності підприємства на початкових стадіях
Коновалова О.В [41, с. 103]	Визначення наявності або відсутності кризової ситуації, з одного боку, та виявлення проблем і пропозиція можливих варіантів їх вирішення – з іншого	Виявлення існуючих проблем оточення, кризової ситуації та розроблення конкретних пропозицій щодо її подолання
Павліковський А.М. [58, с. 66]	Система ретроспективного, оперативного і перспективного цільового аналізу, спрямованого на виявлення ознак кризового стану підприємства, оцінку загрози його банкрутства та можливостей подолання кризи	Ретроспективний, оперативний і перспективний аналіз з метою виявлення кризових ознак, загроз та перспективних можливостей розвитку
Терещенко О.О. [95, с.115]	Необхідний етап дослідження проблем, що мають місце у процесі життєдіяльності певної системи, який відбувається після виявлення проблеми в результаті контролю	Дослідження проблем життєдіяльності системи на основі результатів контролю

Проведений аналіз дозволяє визначити такі напрямки діагностування фінансової кризи: 1) виявлення проблем щодо негативних наслідків діяльності підприємства [88, с. 166]; 2) проведення цільового фінансового аналізу [98, с. 175]; 3) встановлення наявності або відсутності кризової ситуації [6, с. 15]; 4) дослідження цілей функціонування підприємства та методи їх реалізації [24, с. 63]. З огляду на це, заслуговує на увагу підхід до розуміння діагностики кризових явищ на підприємстві як системи ретроспективного, оперативного і перспективного цільового аналізу, спрямованого на виявлення ознак кризового стану підприємства, оцінку загрози його банкрутства та (або) подолання кризи [43, с. 46].

На основі розглянутих різнобічних підходів доходимо висновку, що діагностика фінансової кризи підприємства являє собою сукупність економічно обґрунтованих методів і прийомів фінансово-економічного аналізу, які при систематичному застосовуванні через визначені проміжки часу (залежно від розмірів, характерних особливостей, виду діяльності тощо) дозволять своєчасно виявити кризовий стан підприємства та оцінити потенційні можливості функціонування та розвитку.

Базові підходи щодо діагностики кризового стану підприємства поєднують: аналіз і дослідження кризової ситуації, який потребує вивчення макро-, мезо- та мікрооточення; цільовий аналіз функціонування підприємства щодо виявлення проблем; розроблення рекомендацій для вирішення суперечностей і подолання кризового стану [26, с. 98]. На нашу думку, при розкритті сутності та завдань діагностики кризи також слід враховувати: 1) фактор часу як найбільш визначальний у процесі діагностики; 2) не доцільне ототожнення діагностики фінансової кризи підприємства із фінансовим аналізом, який є лише одним із інструментів діагностики та не дозволяє проаналізувати усі сторони діяльності підприємства і, як наслідок, отримати достовірні та об’єктивні результати; 3) розбіжності щодо виділення ключових питань у визначенні.

Отже, необхідно визнати, що проблема діагностики в санаційному управлінні належить до актуальних досліджень світової та вітчизняної економічної науки. Діагностика – особливий пізнавальний процес. Методичною і теоретичною основою її дослідження стали наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: вчення про економічні цикли М. Кондратьєва, методи, прийоми та моделі прогнозування банкрутства В. Ковальова, О. Стоянової, А. Шеремета, Г. Кадикова, О. Терещенка, Л. Лігоненко, Е. Альтмана, У. Бівера, Р. Ліса та інших вчених [29, 35, 44, 45, 49, 57, 95].

Однак, незважаючи на значні і продуктивні дослідження діагностики методами математичної логіки, статистичного й інформаційного

моделювання, кібернетичні додатки цих досліджень в економіці виявляють об’єктивні труднощі алгоритмізації і програмування процесів розпізнавання образів [83, с. 26].

У діагностиці кризи розвитку підприємства виділяють щонайменше два основних об'єкти аналізу (рис. 1.3).

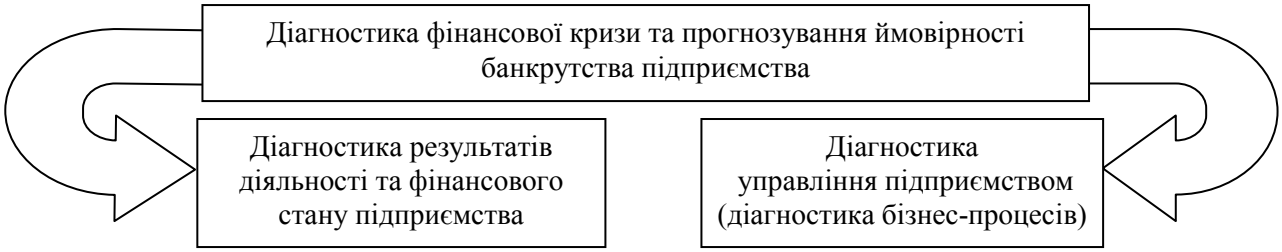

Рисунок 1.3 – Об’єкти діагностики фінансової кризи підприємства [86, с.87]

Визначивши їх, варто зауважити, що не можна обмежити інструментарій діагностики розрахунком тільки фінансових показників. Фінансові показники мають з'являтися на кінцевій стадії діагностики. Вони за своєю суттю є замикаючими. Не слід забувати, що діагностика не здійснюється сама по собі – вона слугує цілям управління. А тому, аналізувати слід не тільки бізнес-процеси, що забезпечують «фінансову функцію» суб’єкта господарювання, але й усі основні бізнес-процеси, пов'язані з його діяльністю.

У теорії і практиці антикризового управління існують різні методологічні підходи до діагностики кризи і прогнозування банкрутства підприємств. Саме тому методичне забезпечення діагностики фінансової кризи і загрози банкрутства підприємства характеризуються великою різноманітністю підходів та інструментів їх проведення. Це обумовлює доцільність їх класифікації та систематизації з метою об'єднання різноманітних методичних підходів в окремі групи, визначення спільних рис і недоліків, що притаманні окремим розробкам.

Залежно від напряму дослідження (функціонального спрямування оцінних показників) методичні підходи до проведення діагностики можуть бути орієнтовані на дослідження таких сфер діяльності підприємства [2, 96]:

1) фінансово-майновий стан; 2) результати господарської діяльності підприємств за основними видами (операційної, фінансової, інвестиційної); 3) організація управління підприємством; 4) ресурсний потенціал підприємств; 5) комбінований підхід (збалансована система діагностичних показників за різними аспектами діяльності підприємства, зокрема, ресурсна, клієнтська, фінансова, менеджерська складові).

Наукові методики діагностики фінансової кризи і загрози банкрутства підприємства розроблюються для практичного використання на вибір і у разі потреби фінансовими аналітиками, менеджерами, спеціалістами з антикризового управління. Виокремлюють базові (загальновідомі) та авторські (комерційні) методики. Перші досить широко висвітлюються у спеціальній літературі, використовуються в науково-дослідній роботі, інші – є комерційною таємницею власників цих методик.

Більшість авторів виокремлюють два підходи до діагностики кризи підприємства (рис. 1.4): використання багатофакторних моделей та методів; порівняльний аналіз показників діяльності [8, 30, 89].

Рисунок 1.4 – Рекомендований підхід до методичного забезпечення діагностики фінансової кризи та загрози банкрутства підприємства [80, с.130]

Так, однією з перших спроб використовувати аналітичні коефіцієнти для прогнозування банкрутства вважаються дослідження відомого фінансового аналітика У. Бівера, який запропонував аналітичний коефіцієнт однофакторного дискримінантного аналізу, що являє собою відношення грошового потоку cash flow (або суми чистого прибутку й нарахованої амортизації) до загальної суми заборгованості (або суми довгострокових і поточних зобов'язань) виявився одним з найбільш статистично надійних показників [2, с. 87]. Перевагою щодо використання даного показника у дискримінантному аналізі є: необтяжливість в обчисленні; наявність даних для розрахунку у фінансовій звітності підприємства; одновекторність, на відміну від інтегрованих показників та можливість прогнозування ризику банкрутства в майбутньому.

Даний коефіцієнт входить до системи коефіцієнтів для діагностики ризику банкрутства підприємства, запропоновану У. Бівером. Отримані значення показника доцільно порівнювати з нормативними значеннями, характерними для трьох станів підприємства, визначених У. Бівером: для успішних компаній; для компаній, збанкрутілих протягом року; для компаній, які стали банкрутами протягом п'яти років [63, с. 89].

У світовій практиці прогнозування кризових явищ та банкрутства підприємства широко використовується дискримінантний аналіз, який дозволяє за допомогою математично-статистичних методів визначити залежність між результуючим показником та факторами, що мають визначальний вплив на нього. На теперішній час у практиці антикризової діагностики знайшли застосування значна кількість методів діагностики за допомогою моделей імовірності банкрутства: двофакторна та п'ятифакторна моделі Е. Альтмана, дискримінантні моделі Р. Ліса, Дж. Таффлера, Г. Спрінгейта, О. Терещенка, Р. Сайфулліна-Г. Кадикова, Т. Гудзь, показник діагностики платоспроможності Ж. Конана і М. Гольдера, коефіцієнт У. Бівера та багато інших. Їх докладно описано у фахових публікаціях [2, 13, 19, 55, 110, 111]. Будь-яка методика оцінювання кредитоспроможності є, по

суті, методикою прогнозування банкрутства. На основі узагальнення теоретичного матеріалу у таблиці 1.4 наведено порівняльну характеристику найбільш поширених моделей визначення ймовірності настання банкрутства підприємства.

Таблиця 1.4 – Порівняльна характеристика моделей визначення ймовірності настання банкрутства підприємства

Моделі	Переваги	Недоліки
Модель Ліса	Спрощеність розрахунків	Модель не пристосована до українських підприємств, створювалася з урахуванням західних особливостей розвитку
Модель Чессера	Дозволяє оцінити факт непогашення займу та інші умови	Обмежена кількість факторів, що обумовлює оцінку лише рейтингу позичальника
Модель Таффлера і Тішоу	Спрощеність розрахунків	Використовується лише для підприємств, що котирують свої акції на фондових біржах
Універсальна дискримінантна функція	Широка критеріальна шкала оцінювання, системний і комплексний підходи	Високий ступінь складності ухвалення рішення в умовах багатокритеріальності завдання. Інформативний характер розрахованих показників. Модель використовується лише підприємствами США та Європи
Модель Флумера	Широке охоплення показників, імовірність – 1 рік – 98 %, 2 роки – 81 %	Застосовується лише в банківській практиці й була створена з урахуванням специфіки західних країн, тому потрібна корекція національної валюти
Модель Спрінгейта	Точність близько 90 %	Створена для підприємств США і Канади щодо оцінювання кредитоспроможності підприємств
Показник платоспроможності Конана і Гольдера	Дозволяє виявити стратегічні проблеми підприємства	Застосовується лише відносно підприємств, що котирують свої акції на біржах. Обмежена у використанні щодо визначення фінансової стійкості
П'ятифакторна модель Альтмана	Спрощеність розрахунків і наявність послідовності аналізу	Використовується лише на великих підприємствах (АТ) США. Для вітчизняних підприємств ускладнюється розбіжностями бухгалтерського обліку, нерозвиненістю фондового ринку

Примітка. Побудовано автором на основі [2, 32, 107, 111]

Так, на заході практикують кількісні індикатори банкрутства, розроблені для підприємств Великобританії і США – багатофакторні моделі економістів Ліса, Таффлера, Тішоу та ін. Однак потрібно зазначити, що за наявності всіх переваг цих моделей вони побудовані на основі вивчення поведінки компаній в умовах західного розвитку (законодавчо-правове поле,

державне регулювання, умови функціонування і розвитку), що значно відрізняються від умов середовища в Україні [47, с. 110].

Побудова багатофакторних моделей для української економіки досі залишається проблемною через: нестабільність і недосконаліть нормативно-законодавчої бази, низьку якість та ступінь інформативності фінансово-звітної документації, необ'єктивні статистичні дані та їх обмеженість стосовно потенційних банкрутів. Як наслідок, більшість чинників, що впливають на економічну стійкість підприємств, залишаються не врахованими. Крім того, моделі, побудовані на основі дискримінантного методу за статистичними даними підприємств конкретної країни, можуть бути використані лише в межах конкретного регіону. Ці моделі можна буде використати як підхід до побудови вітчизняної системи оцінювання ймовірності банкрутства, але необхідно враховувати особливості макро-, мезо- та мікросередовища.

Переважна більшість моделей побудована на виокремленні певного результативного показника. Так, моделі Конана, Гольдера, Тафлера орієнтовані на фактор фінансової стійкості, який пов'язаний із підприємства від кредиторів та інвесторів. У цих моделях під час прогнозування банкрутства автори надають перевагу показникам ліквідності, коротко-, довгострокової заборгованості та платоспроможності [36, с. 120].

Моделі Альтмана, Спрінгейта та Ліса оцінюють схильність підприємства до банкрутства на основі показників ділової активності та рентабельності. У таких моделях зазначені показники домінують як за кількісним складом, так і за важливістю впливу на кінцевий результат. Їх широке використання в міжнародній практиці обумовлене такими перевагами, як: 1) доступність аналітичної інформація для розрахунку показників; 2) можливість прогнозування банкрутства та визначення зони ризику; 3) висока точність результатів на основі використання кількісних показників [39; 108].

Отже, високі результати, які показують моделі, реальні лише для умов,

в яких вони були розроблені. Для ефективного використання таких моделей в Україні необхідна їх відповідність стандартам бухгалтерського обліку, фінансової звітності і показникам міжнародної практики за наявності стабільної нормативно-законодавчої бази та прозорих умов господарювання.

Досить часто для діагностики результатів діяльності та стану підприємства використовується фінансовий інструментарій, що містить у собі велику кількість фінансових показників (коефіцієнтів), які дублюють один одного, і необхідність використання тих чи інших коефіцієнтів є не завжди очевидною. На нашу думку, для цілей діагностики варто використовувати тільки ті показники, які є інформаційною основою для прийняття управлінських рішень. Керуючись принципом розумної достатності та на основі досвіду роботи з вітчизняними підприємствами, економісти С. Я. Салига, О. І. Дацій, Н. В. Нестеренко вважають доцільним обмежити набір засобів фінансової діагностики до трьох основних інструментів: фінансової звітності, фінансових коефіцієнтів, а також вертикального й горизонтального аналізу фінансових звітів [84, с. 124].

Враховуючи переваги та недоліки сучасних методичних підходів щодо діагностики кризового стану та загрози банкрутства підприємства, найбільш ефективним і доцільним, на нашу думку, є комбінований підхід, який дає можливість узагальнити вплив як усіх складових, так і кожної зокрема на виникнення та перебіг кризових явищ. Використання лише фінансових показників за звітністю підприємства характеризує лише поточний стан на певну дату і не дає змоги виокремити основні чинники, які його спричинили. Більш доцільним є сумісне використання економічних і фінансових показників навіть у разі експрес-діагностики.

Таким чином, узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду діагностики фінансової кризи та загрози банкрутства підприємства підтверджує необхідність застосування в діагностичних цілях аналітичної моделі, в якій оцінка фінансового стану українських підприємств базувалася б на вітчизняних стандартах обліку і звітності, яка б використовувала

статистичну, інформаційну бази вітчизняних підприємств з урахуванням специфіки галузі, що дало б змогу враховувати особливості їх діяльності.

Вибір методів і моделей діагностики кризового стану підприємства повинен ґрунтуватися на цілях і суб'єктах, об'єктах аналізу, особливостях діяльності та потенційних можливостях підприємства до уникнення (зниження ризику настання) кризової ситуації.

Розглянуті моделі, з'ясовані недоліки й переваги та виявлені можливості їх використання дають підставу зазначити, що в Україні без модифікації та адаптації їх ефективне використання практично не можливе. Це потребує: формування можливості об'єктивної оцінки фінансового стану підприємств усіх форм власності та організаційно-правових форм господарювання; створення бази даних як окремих суб'єктів господарювання, так і на мезо-, макрорівні; чіткого визначення цілей, суб'єктів та об'єктів аналізу з урахуванням особливостей підприємств та умов їх функціонування. Вирішення зазначених проблем сприятиме обґрунтуванню моделі діагностування кризового стану підприємств, адекватної умовам вітчизняного ринкового середовища.

1.3 Теоретичні засади подолання кризи в системі антикризового управління підприємством

Дослідження сутності та послідовності розгортання кризи на підприємстві дозволяє стверджувати, що її подолання надає можливість подальшого існування та функціонування підприємства, забезпечивши його відродження на тому ж або вищому рівні організації та ефективності. Це створює об'єктивну основу формування на підприємстві системи антикризового фінансового управління та створення умов для її ефективного функціонування.

Антикризове управління виступає важливою складовою цілісної системи управління підприємством та характеризується самостійною професійною діяльністю, яка має основну мету – запобігання кризовим явищам та подолання їх у діяльності підприємства.

Для економічної науки постсоціалістичних країн процес антикризового управління є відносно новим об'єктом дослідження, але все більше авторів пропонують свої трактування щодо його сутності. Значний внесок у розвиток теорії та методології антикризового управління підприємствами зробили І. О. Бланк, О. О. Терещенко, Л. О. Лігоненко, В. А. Гросул та багато інших вітчизняних і зарубіжних вчених [5, 18, 45, 95]. В останні роки значна увага приділяється дослідженню антикризового фінансового управління, питаннями необхідності й доцільності розвитку якого займаються вітчизняні вчені С. Я. Салига, О. І. Дацій, О. М Филипенко та інші [84, 101]. Слід зазначити, що більшість науковців розглядають антикризове управління в цілому й не акцентують уваги на його функціональних складових. Зокрема, досить рідко застосовується поняття «антикризове фінансове управління». Визначення цього поняття, зокрема, пропонує Л.О. Лігоненко, згідно з яким «антикризове фінансове управління – це постійно діючий процес виявлення ознак кризових явищ та реалізація генерального плану недопущення поширення кризових явищ та стагнації розвитку підприємства, який здійснюється протягом усього періоду його функціонування. У перебігу антикризового фінансового управління може передбачатись розробка і реалізація окремої політики (або тактики) для вирішення окремих завдань протидії кризі на окремих етапах роботи» [45, с. 103]. У переважній більшості випадків фахівці застосовуються поняття «антикризове управління». На нашу думку, це зумовлено тим, що фінансова складова є невід'ємною складовою процесу подолання кризових явищ в діяльності суб'єкта господарювання, а отже науковці ототожнюють антикризове фінансове управління з антикризовим управлінням в цілому.

Правомірність висунутої гіпотези підтверджують результати аналізу

сутності поняття «антикризове управління». В результаті узагальнення матеріалів літературних джерел було виявлено, що термін «антикризове управління» набув широкого застосування в економічній теорії та в практичній діяльності суб'єктів бізнесу, однак тлумачення його сутності залишається неоднозначним. Аналітичний розгляд наукового доробку вітчизняних і зарубіжних учених став основою виявлення різних підходів до визначення поняття «антикризове управління» (табл. 1.5).

Таблиця 1.5 – Погляди вчених економістів на суть антикризового управління підприємством

Автор [джерело]	Трактування антикризового управління підприємством
Бас Ю.В. [1, с. 10]	Антикризове управління – це управління, яке спрямовано на передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів і усунення загроз появи кризових ситуацій, а в разі їх появи – аналіз і прийняття швидких заходів ліквідаційного характеру з найменшими втратами та негативними наслідками.
Бланк І.О. [5, с. 105]	Антикризове управління – це сукупність зовнішніх та внутрішніх впливів на підприємство, що здійснюється на усіх стадіях його життєвого циклу для запобігання зниження його конкурентної переваги (при слабких ознаках кризового стану) або її відновлення, якщо підприємство вже знаходиться у кризовому стані.
Євчук Л.А [22, с. 13]	Антикризове управління як процес планування, організації, мотивації та контролю, необхідний для того, щоб сформулювати та досягти цілей, що стоять перед організацією.
Одноволик В.І. [56, с. 126]	Антикризовим управління – це не тільки управління, орієнтоване на виведення підприємства зі стану кризи, а управління, яке заздалегідь спрогнозувати та попередити неплатоспроможність підприємства згідно з виробленою стратегічною програмою підвищення конкурентних переваг та фінансового оздоровлення.
Гудзь Т.П. [19, с. 10]	Будь-яке управління організацією повинно бути антикризовим.
Говорушко Т.А. [14, с. 58]	Антикризове управління підприємством - це тип управління, спрямований на виявлення ознак кризових явищ та створення відповідних передумов для їх своєчасного запобігання, послаблення, подолання з метою забезпечення життєдіяльності суб'єкта підприємницької діяльності, недопущення ситуації його банкрутства.
Радзівіло І.В. [77, с. 67]	Антикризове управління – це складова загального менеджменту на підприємстві використовує його кращі прийоми, засоби та інструменти, орієнтується на запобігання можливим ускладненням у діяльності підприємства, забезпечення його стабільного успішного господарювання.
Колісник М.К. [40, с. 49]	Антикризовий менеджмент доцільно розглядати як управління економічною безпекою підприємства, яка є об'єктом його впливу.
Павловський С.В. [62, с. 113]	Антикризове управління слід трактувати як систему заходів, спрямованих на попередження та подолання кризової ситуації з урахуванням усіх наявних можливостей та досягнення позитивного результату в майбутньому з найменшими втратами.

Примітка. Складено автором на основі узагальнення вказаних джерел

Серед наукових підходів досить слушним видається пропозиція Т. С. Клебанової розглядати антикризове управління в контексті формування економічної безпеки підприємства, що, на думку автора, є станом, протилежним до кризи, який досягається при найбільш ефективному використанні ресурсів підприємства, а також відповідності напряму його розвитку основним тенденціям зовнішнього середовища [50, с. 158].

Як зазначає В. В. Павлов, ефективність антикризового управління полягає у досягненні оптимального результату від реалізації його заходів з максимально можливим збереженням усіх преференцій за мінімальних витрат засобів та ресурсів [60, с. 254].

Підсумовуючи трактування досліджуваного поняття, на нашу думку, під антикризовим управлінням слід розуміти сукупність дієвих прийомів, способів, засобів, які дозволяють завчасно спрогнозувати усі негативні явища, що виникають у процесі діяльності суб'єктів господарювання та недопущення його банкрутства.

Як зазначають фахівці, антикризове управління загалом – це система концепцій: проактивної (потенційна та латентна стадії кризи), активної (гостра переборна та непереборна стадії кризи), посткризової (потенційна та латентна стадії кризи) [45, с. 27]. Порівняльну характеристику цих концепцій наведено в таблиці 1.6.

Таблиця 1.6 – Порівняльна характеристика концепцій антикризового управління підприємством [62, с. 116]

Порівняльна категорія	Проактивна антикризова концепція	Активна антикризова концепція	Посткризова антикризова концепція
Стадія розвитку кризи	Потенційна та латентна стадії	Гостра переборна та непереборна кризи	Потенційна та латентна стадії
Наявність часового лага у прийнятті антикризових рішень	Наявний часовий лаг	Немає часового лагу	Наявний часовий лаг
Обсяг фінансових ресурсів та їх призначення в реалізації концепцій	Незначний обсяг фінансових ресурсів, які призначені для стратегічних цілей – запобігання кризі	Значний обсяг фінансових ресурсів, які призначені для тактичних цілей – нівелювання кризи та її наслідків	Значний обсяг фінансових ресурсів, які призначені для повернення підприємства до докризового стану

Основним завданням антикризового управління є відстеження та своєчасне виявлення економічних явищ і станів, які найчастіше стають причиною негативних економічних процесів. Неефективна робота системи антикризового управління тягне за собою неспроможність суб'єкта господарювання подолати кризовий стан та призводить до припинення його діяльності.

Скібіцький О. М. розглядає сутність антикризового управління з позицій процесного підходу, при цьому автор виокремлює шість його основних функцій: діагностика фінансового стану підприємства, визначення мети впливу відповідно до стану підприємства, планування, організація, мотивація і внутрішній контроль [87, с. 169], як показано на рисунку 1.5.

Рисунок 1.5 – Модель сутності процесу антикризового управління [87, с. 171]

На думку Скібіцького О.М., доречним є введення в модель двох з'єднувальних процесів: прийняття рішень і комунікації, які поєднують функції в єдиний процес управління [87, с. 170].

З урахуванням методичних рекомендацій, викладених у наукових працях фахівців, найбільш доцільним підходом до діагностики кризових ознак розвитку підприємства є діагностика його зовнішнього ринкового середовища та внутрішнього стану з використанням інструментарію

фінансового аналізу [85, с. 165]. В той же час, відправним етапом антикризового управління має бути система цілей, які повинні бути досягнуті у процесі впливу на об'єкт управління. Такими цілями можуть бути: виведення підприємства з кризового стану; недопущення порушення справи про банкрутство; реструктуризація підприємства; локалізація кризових явищ; фінансова стабілізація; запобігання виникненню кризи в перспективі; моніторинг стану, реалізація заходів із запобігання кризі [79, с. 105].

Антикризовому управлінню притаманні специфічні принципи, перелік яких сформовано на підставі методологічних підходів, представлених у наукових працях (табл. 1.7).

Таблиця 1.7 – Принципи антикризового фінансового управління підприємством

Принцип	Сутність принципу
Упередження розв'язання проблем	передбачає створення механізмів запобігання виникненню та нейтралізацію кризових явищ
Формування сприятливих можливостей	полягає у пошуку шляхів виходу із кризи на основі створення необхідних для цього умов, наприклад, пошук, концентрація та ощадливе використання ресурсів, мінімізація трудових, матеріальних і фінансових витрат
Маркетингової орієнтації виробництва	спрямований на заходи підприємства щодо використання ресурсів для виробництва тільки конкурентоспроможної продукції, яка у конкретний термін може забезпечити значний економічний ефект
Часових обмежень	спрямований на реалізацію антикризових заходів у термін, визначений законодавством для антикризового керуючого до початку ліквідаційних процедур
«Полісу кризи»	передбачає пошук основної проблеми (каталізатора кризи), визначає першопричини виникнення кризових явищ та необхідну концентрацію правових, фінансових, матеріальних і трудових ресурсів, необхідних для розв'язання цієї проблеми
Об'єктивності та реалістичної оцінки ситуації	забезпечує можливість самостійного подолання кризи
Оптимального співвідношення централізму і децентралізму у прийнятті управлінських рішень	передбачає залучення персоналу до розробки і впровадження антикризових заходів
Багато варіант-ності та допусти-мого ризику	вимагає розробки та оцінки значної кількості альтернатив для врахування ризиків і визначення ефективності конкретних заходів
Кадрової політики	полягає у формуванні та збереженні унікального кадрового потенціалу шляхом відбору, підготовки кваліфікованих спеціалістів, здатних приймати нестандартні, ризикові антикризові заходи в умовах кризи
Мотивації	полягає у використанні засобів мотивації, зокрема стимулювання і заохочення персоналу, спрямованих на антикризову свідомість до розв'язання кризових проблем

Примітка. Побудовано автором на основі [7, 61, 78]

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, сутність антикризового фінансового управління підприємством може бути виражена у наступних положеннях: 1) кризу можливо передбачити та очікувати її настання; 2) кризу до певної міри можна прискорити, випередити або відтермінувати; 3) до кризи можливо й необхідно готуватися; 4) кризу можна пом'якшити або уникнути; 5) управління фінансово-господарською діяльністю підприємства в умовах кризи вимагає від керівництва застосування спеціального інструментарію фінансового менеджменту, що не виключає вагомої ролі та значення професійного досвіду й творчості; 6) кризові процеси на підприємстві можуть бути до визначеної межі керованими; 7) управління процесами виходу з кризи здатне прискорити або мінімізувати її наслідки для подальшого розвитку суб’єкта господарювання.

Для визначення функціонального змісту антикризового фінансового управління підприємством доцільним є використання підходу поділу на функції управління за спеціалізацією [63]. Використовуючи цей підхід, антикризове фінансове управління можна розглядати як одну із спеціалізованих функцій управління підприємством, пов'язану з управлінням його господарсько-фінансовою діяльністю та забезпеченням фінансової стійкості і платоспроможності.

Отже, антикризове фінансове управління можна визначити як спеціалізовану систему моніторингу кризових явищ та подолання криз, яка складається з функціонально залежних підсистем, забезпечена ресурсами та кваліфікованим персоналом відповідно до сфер діяльності підприємства.

Розробка заходів антикризового управління підприємством — це складний, тривалий у часі і місткий фінансовий процес, який передбачає обов’язкове здійснення всіх основних функцій управління: планування, організації, мотивації та контролю.

Сучасна теорія фінансового менеджменту не дає повний, однозначних відповідей щодо складу, структури взаємозв’язку, типологічних особливостей загальних функцій управління фінансами, що мають

фундаментальне значення для формування ефективної методології управління, підвищення якості фінансово-господарської діяльності підприємства. Дослідження літературних джерел та діючої практики управління фінансами доводить, що дослідники, управлінці та фахівці виділяють різну кількість функцій та по-різному трактують їх якісні взаємозв'язки. Зарубіжні автори виокремлюють від двох до понад двадцяти загальних функцій управління [109; 111]. У наукових публікаціях щодо зазначеної проблеми пропонуються різні переліки функцій управління. Це зумовлено тим, що теорія і практика фінансового менеджменту перебуває у процесі становлення та розвитку і не відображає достатньо чітко взаємозалежність та взаємозумовленість основних категорій і понять теорії управління фінансами. З цього приводу деякі науковці справедливо, на наш погляд, зазначають, що загальні методи і функції управління фінансово-економічними відносинами є відображенням багатогранної системної методології управління, застосування якої забезпечує взаємозв'язки абстрактного й конкретного, елементарного й цілого, перетворюючи складні наукові категорії в прості поняття [82, с. 91]

Функція (від лат. functio) означає «взаємодія елементів, об'єктів у часі та просторі» [106, с. 73]. В управлінні фінансовими відносинами прийнято розрізняти наступні види функцій: загальноекономічні, фінансів, управління фінансами, фінансово-економічних процесів. Відповідно до запропонованої класифікації до складу загальноекономічних функцій управління фінансовими відносинами на підприємстві входить група спеціальних стабілізаційно-антикризових функцій. Зміст цих функцій деталізується за допомогою комплексу функцій-операцій (фінансових операцій), що розкривають зміст окремих видів фінансово-господарської діяльності в умовах подолання кризових явищ.

Процедура розробки заходів антикризового фінансового управління передбачає визначені етапи проведення та конкретні програми, обов'язковою функцією яких є планування. Послідовники американської школи

фінансового менеджменту виділяють два види стратегічного планування: планування стратегії і планування реалізації стратегії [97, с. 117]. Сучасне вітчизняне планування все більше починає включати розробку антикризових стратегій, і такий підхід у плануванні не є випадковим, так як проводиться на основі ретельного аналізу потреб галузі чи підприємства з урахуванням антикризових заходів, термінів їх виконання та кінцевих результатів.

Сучасне планування на підприємстві розглядається як процес впровадження та вдосконалення системи бюджетування, що передбачає формування взаємопов'язаних бюджетів, орієнтованих на виконання бізнес-плану за найбільш ефективного використання ресурсів підприємства, зниження витрат на сировину і матеріали, витрат на оплату праці, накладних витрат, і як результат, зниження собівартості продукції, оптимізації використання грошових коштів, які поступають із різних джерел фінансування, вибору різних форм розрахунку та оптимізації грошових потоків підприємства, зниження неліквідних запасів сировини, готової продукції та економії оборотного капіталу. Бюджетування створює передумови для підвищення якості обліку та аналізу фінансового стану підприємства, впровадження системи оперативного контролінгу, спрямованих на досягнення цілей розвитку підприємства [82, с. 95].

В оперативних антикризових планах відображаються конкретні засоби реалізації стратегічних цілей підприємства. Разом з тим, на багатьох вітчизняних підприємствах система фінансового планування не відповідає сучасним вимогам щодо фінансового управління, адже не забезпечує поєднання стратегічних цілей та оперативних завдань, які виконуються окремими працівниками або структурними підрозділами. Згідно з діючими у світовій господарській практиці принципами фінансового управління, довгострокове стратегічне планування та бюджетування розглядаються як два паралельні процеси [93, с. 29]. При цьому контроль виконання бюджетних показників створює умови для досягнення стратегічних цілей розвитку підприємства. Тому, на нашу думку, для переважної більшості

вітчизняних підприємств є актуальним завдання щодо впровадження дієвої системи оперативного та стратегічного фінансового планування. Якщо підприємство потребує фінансової санації, то необхідно розробити план її проведення з використанням наукових методів прогнозування фінансових показників. Важливим при цьому є розробка та обґрунтування антикризових заходів, які б забезпечили досягнення запланованих цілей.

Процес фінансового планування становить основу для реалізації на підприємстві функції організації, що забезпечує визначення та розподіл повноважень між структурними підрозділами підприємства з метою виконання завдань, передбачених стратегічним та оперативними планами діяльності [91, с. 86].

Термін «організація» в управлінській науці має два значення: перше — це соціальне утворення, група людей, діяльність яких цілеспрямовано координується (підприємство, відомство) і друге — це функція організації людської діяльності [97, с. 14]. Ці два значення взаємопов'язані, адже організація будь-якої людської діяльності залежить від структурної будови підприємства.

Функція організації щодо антикризового фінансового управління спрямована на виконання таких видів діяльності: прийняття рішень щодо розробки заходів, спрямованих на подолання або попередження настання кризи; формування структурного підрозділу, відповідального за розробку таких заходів; встановлення завдань, функцій і повноважень підрозділу, відповідального за антикризове управління на підприємстві; розробка системи відповідальності за виконання розробленої програми антикризових заходів [99, с. 383].

Антикризове управління передбачає визначення об'єкта і суб'єкта такого управління. Об'єктом антикризового фінансового управління на підприємстві виступають кризові явища, що мають місце в діяльності суб'єктів господарювання, а його суб'єктом – є фінансовий підрозділ, що, в залежності від масштабів діяльності суб'єкта господарювання, може бути

представлений фінансовою дирекцією або фінансовим відділом на чолі з фінансовим директором, або фінансовим менеджером. Не залежно від форми організації фінансової функції на підприємстві, відповідний підрозділ або посадові особа за допомогою різних форм управління забезпечують цілеспрямоване функціонування об'єкта [94, с. 27].

Для забезпечення необхідної пропорційності в антикризових перетвореннях, узгодженості в діях фахівців за окремими напрямами роботи, що є основним завданням функції «організація», однією з умов є наявність підрозділу, який буде відповідати за здійснення антикризових заходів. На жаль, на вітчизняних підприємствах в діючих організаційних структурах управління такі підрозділи не передбачені. На нашу думку, цей недолік є суттєвим і значно знижує якість фінансового управління на підприємстві, особливо якщо його фінансовий стан є нестабільним і вимагає систематичного антикризового моніторингу та коригування діяльності. Вирішенню цієї проблеми сприятиме, на наш погляд, створення на фінансово нестабільних підприємствах спеціалізованої робочої групи, яка б відповідала за виконання і реалізацію окремих етапів санації чи реструктуризації підприємства та інших заходів, які відносять до антикризових [105, с. 298].

Контроль, як функція антикризового управління, забезпечує нагляд і перевірку відповідності функціонування підприємства встановленим показникам плану оздоровлення, передбачає розроблення стандартів у вигляді певної системи кількісних показників, що дають змогу перевірити результативність та ефективність окремих антикризових заходів, своєчасно вносити зміни до розробленого плану фінансового оздоровлення. Об'єктами контролю є місії, цілі та стратегії, процеси, функції та завдання, параметри діяльності, управлінські рішення, організаційні формування та їх підрозділи тощо [1, с. 12]. Необхідність контролю є об'єктивною і визначається дією таких факторів як зміна середовища (законів, політики, структури організації тощо), необхідністю підтримки успіху організації, боротьбою за ринки збуту товарів, небезпекою виникнення кризових ситуацій та ін. Тобто функція

контролю націлена на виявлення відхилень у діяльності підприємств і полягає у своєчасній їх ліквідації.

Формування системи контролю за виконанням програми антикризових заходів передбачає встановлення строку, порядку й виду надання звітності про його виконання. При цьому можуть використовуватися такі види контролю: контроль з боку генерального директора за роботою членів виконавчого комітету й виконання плану антикризових заходів у цілому; контроль з боку головного менеджера, який відповідає за реалізацію програми антикризових заходів: виконання бізнес-плану санації, реструктуризації, календарних планів, сіткових графіків, індивідуальних та інших видів планів; контроль з боку менеджера з моніторингу за діяльністю окремих підрозділів і фахівців, а також виконання окремих антикризових заходів: контроль витрат усіх видів ресурсів, стану зовнішнього середовища тощо [14, с. 386].

Таким чином, послідовне та системне застосування функцій антикризового фінансового управління підприємством є однією з обов'язкових умов його ефективної реалізації. Виконання функцій антикризового управління становить основу для застосування методичного інструментарію подолання та попередження кризових явищ на підприємстві.

Узагальнюючи розгляд сутності та функцій антикризового фінансового управління підприємством, маємо підстави визначити його як спеціалізований процес моніторингу кризових явищ та подолання криз на підприємстві, що включає функціонально залежні підсистеми і який забезпечено ресурсами та кваліфікованим персоналом відповідно до сфер діяльності підприємства. З урахуванням зазначеного, структура механізму антикризового управління підприємством включає послідовність дій, спрямованих на реструктуризацію виробництва в залежності від різновиду криз (рис. 1.6).

Заходи щодо подолання кризи на підприємстві можна поділити на тактичні і стратегічні. Тактичні (оперативні) антикризові заходи можуть бути як захисними, так і атакуючими. Захисна тактика – це проведення захо-

дів зі збереження, основу яких становить скорочення витрат, пов'язаних з виробництвом і збутом продукції, утриманням основних фондів і персоналу (скорочення частки накладних витрат; норм витрат усіх видів ресурсів; реалізація наднормативних запасів, товарно- матеріальних цінностей; перепрофілювання виробництва; кадрові перестановки, звільнення персоналу; зниження дебіторської заборгованості).

Рисунок 1.6 – Структура механізму антикризового фінансового управління підприємством [16, с. 35]

Атакуюча тактика – це проведення заходів реформаторського характеру (зміна керівництва; проведення активних маркетингових досліджень; оновлення основних фондів; максимальне підвищення обсягів виробництва перспективних видів продукції; оновлення асортименту продукції; підвищення оборотності обігових коштів; скорочення норм витрат ресурсів усіх видів у результаті впровадження прогресивних технологій).

Стратегічні заходи полягають в аналізі й оцінці стану підприємств, вивченні виробничого потенціалу, розробці виробничих програм, розробці загальної концепції фінансового оздоровлення підприємства [108, с.71].

Розробка та обґрунтування заходів подолання фінансової кризи на підприємстві здійснюється на основі застосування специфічних методів антикризового фінансового управління. В теорії фінансового менеджменту методичний інструментарій, що застосовується при виведенні підприємств із кризового стану, класифікується відповідно до обраної стратегії і тактики антикризового управління. Основним стратегічним методом антикризового фінансового управління підприємством є реструктуризація підприємства [19, с. 39].

Доцільно зазначити, що на сучасному етапі господарювання для більшості виробничих підприємств, що опинилися у кризовому стані, застосовують метод реструктуризації, який поєднує заходи фінансово-економічного, виробничо-технічного, організаційного та соціального характеру, спрямовані на швидке покращення фінансових показників підприємства шляхом зміни структури активів і пасивів. У разі проведення несистемних реструктуризаційних перетворень результати фінансово-економічного оздоровлення мають тимчасовий характер [106].

Серед методів, що застосовуються в процесі антикризового управління для оперативного покращення показників господарської діяльності підприємства, М. К. Колісник та П. Г. Ільчук виділяють даунсайзинг, що зводиться до зменшення виробничих потужностей і чисельності виробничого та управлінського персоналу підприємства відповідно до потреб і ринкових можливостей. Використання цього методу призводить до значного скорочення постійних витрат та зменшення собівартості продукції [40, с. 153].

Застосування методів злиття та диверсифікації при одночасному запровадженні санаційного контролінгу, спрямовано на покращення якісних характеристик діяльності підприємств. Наприклад, методи диверсифікації і злиття полягають у зосередженні в межах одного підприємства різних стадій виробництва та розподілі різних видів діяльності. Одним із сучасних підходів

є такий метод антикризового менеджменту як санаційний контролінг, сутність якого полягає у формуванні систем стратегічного планування та управлінського обліку, створенні системи фінансового контролю та планування, маркетингових служб тощо [82].

Останнім часом значного поширення набув метод реінжинірингу, який полягає у трансформації бізнес-процесів підприємства шляхом скорочення зайвих ланок та операцій, оптимізації витрат часу та ресурсів. Реінжиніринг дозволяє досягти стрибкоподібного покращення показників ефективності діяльності підприємства, зокрема виробничих та фінансових, таких як час виготовлення продукції, продуктивність, собівартість, прибуток, рентабельність тощо [87, с. 420].

Одним із досить специфічних методів антикризового фінансового управління є реструктуризація підприємства. Сутність цього методу пов’язана зі змінами організаційної структури і системи управління підприємством та капіталом з метою економічного або організаційного відокремлення конкретних бізнес-процесів, видів або напрямків діяльності задля їх оздоровлення. На час реструктуризації бізнес-процеси переводять на принципи самофінансування та самоуправління, надаючи певний ступінь незалежності [62].

Розглядаючи сутність та зміст управлінських методів, найбільш розповсюджених у практиці антикризового менеджменту, слід також враховувати їх ресурсомісткість та доцільність застосування у кожному конкретному випадку. До найбільш витратомістких методів антикризового управління слід віднести здійснення реструктуризації, реінжинірингу бізнес-процесів, запровадження санаційного контролінгу тощо. Їх практичне застосування вимагає значних витрат часу, капіталовкладень і, безперечно, високого рівня професійної підготовки та досвіду фахівців. Процедура банкрутства у порівнянні з вищезгаданими методами є менш капіталомісткою, проте у більшості випадків вимагає тривалого часу на здійснення всіх передбачених вітчизняних законодавством господарських операцій та юридичного провадження. Ресурсомісткість здійснення злиття, диверсифікації, модернізації залежить від їх масштабів та цілей, що ставлять

перед підприємством його власники [95, с. 163].

Отже, інструментарій антикризового фінансового управління є досить різноманітним та дозволяє вирішувати завдання різного характеру в залежності від цілей та вимог, що ставлять перед підприємством його власники, керівництво та інвестори. Основними напрямами його застосування є діагностика кризового стану та загрози банкрутства, а також розробка заходів щодо подолання кризових явищ на підприємстві.

Узагальнення теоретичних аспектів антикризового фінансового управління доводить його широкі можливості та потужний потенціал як специфічного інструменту подолання фінансової кризи та уникнення банкрутства підприємства. Системне й послідовне виконання його функцій, застосування методів та інструментів визначає ефективність антикризового фінансового управління та перспективи розвитку підприємства

Висновки за розділом 1

У першому розділі дипломної роботи викладено наукове обґрунтування сутності фінансової кризи підприємства, узагальнено теоретичний досвід щодо її діагностики.

Під фінансовою кризою ми розуміємо дисбаланс фінансової рівноваги підприємства, який породжений циклічним розвитком взаємопов’язаних та взаємообумовлених кризових явищ і веде до знецінення власного капіталу за відсутності адекватних антикризових заходів. В свою чергу, банкрутство підприємства слід розглядати як кінцеву стадію фінансової кризи, яка розвинулась внаслідок незадовільного управління ресурсним потенціалом, фінансових прорахунків, неврахування впливу різноманітних факторів мікро- і макросередовища, і тому правомірно визнається як неспроможність забезпечити конкурентне функціонування в ринкових умовах.

Діагностика фінансової кризи – це моніторинг параметричних характеристик кризових процесів з метою своєчасної ідентифікації їх ранніх

ознак, причин поглиблення та наступної розробки адекватної антикризової програми. Як цілісне і комплексне поняття вона є складовою системи антикризового управління на підприємстві, забезпечуючи аналітичне обґрунтування управлінських рішень щодо проведення санаційних заходів.

Ключовим завданням діагностики фінансової кризи є виявлення стадії, глибини та швидкості розвитку фінансової кризи, а також розкриття її причинно-наслідкових зв'язків. Характеризувати фінансову кризу необхідно з огляду на її складну природу у вигляді ланцюгової реакції кількох видів криз, а саме як процес послідовної активізації криз ліквідності, платоспроможності, прибутковості та загрози втрати фінансової стійкості, наслідком якого є банкрутство підприємства.

Запропонований підхід щодо розгляду розвитку фінансової кризи дозволяє сформулювати теоретичні положення щодо запобігання її розвитку: будь-яке управління у певній мірі повинно бути антикризовим; здійснення антикризових заходів проектується паралельно розгортанню фінансової кризи, що забезпечує встановлення контролю над кризовим процесом шляхом впливу на його причини, а не наслідки; поглиблення фінансової кризи подовжує траєкторію здійснення антикризових заходів, що обумовлює підвищення витрат ресурсів; усуненню кожного наступного виду фінансової кризи передує ліквідація попереднього виду кризи; адекватна протидія кризовим процесам на стадії зародження – найкоротший шлях до їх подолання.

З'ясоване на такому підґрунті призначення діагностики фінансової кризи в нормальних умовах функціонування підприємства полягає у контролі його фінансового стану; а в кризовій ситуації вона сигналізує про виникнення ранніх ознак фінансової кризи та загрозу банкрутства, що забезпечує своєчасне застосування адекватних заходів антикризового менеджменту.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИКА КОМПЛЕКСНОЇ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

2.1 Загальна характеристика фінансово-господарської діяльності підприємства

Коростенський завод залізобетонних шпал заснований у 1958 році, коли була збудована перша черга заводу потужністю 30 тис. м куб. У 1965 р. була збудована друга черга, тож потужність заводу становить 111,7 тис. м куб. залізобетону на рік. Спеціалізація заводу – випуск попередньо-напружених залізобетонних шпал для залізничної колії 1520 мм, напірних віброгідропресованних труб, труб залізобетонних безнапірних, опор контактної мережі, плит перекриття.

Загальна площа заводу – 182 тис. м кв. У його складі працюють цехи: формувальний, транспортний, ремонтно-механічний та ремонтно-будівельна дільниця.

На заводі прийнята агрегатно-поточна схема виробництва, при якій основним технологічним обладнанням на технологічній лінії є силова металева 10-гніздова форма, що за допомогою роликових конвеєрів переміщається від одного технологічного посту на інший з різним циклом перебування на них.

За більше, ніж за 42 роки існування завод випустив 31,5 млн. шт. шпал, або 3,4 млн. м куб. залізобетону. Коростенські шпали, які мають товарний знак «КР», укладені на залізничних магістралях майже всіх країн СНД.

Враховуючи сучасні вимоги праці в ринкових умовах на заводі не тільки удосконалюється випуск традиційної продукції, але й розширюється її асортимент.

За останні кілька років освоєні та успішно реалізуються такі нові види залізобетонної попередньо-напруженої продукції, як:

– бруски для стрілочних переводів типу БС 48 М 1/11;

– шпали для залізничної суміщеної колії 1520 та 1435 мм (аналогів таких шпал в Україні немає).

Покладаючись на досвід, маючи висококваліфікованих спеціалістів, виробничу базу і гарне географічне розташування, інженерно-технічні працівники працюють над подальшим удосконаленням технології та розширенням асортименту продукції. Так, в сучасних умовах, завод готується до переходу на випуск шпал з більш економною витратою високоміцного дроту, формуючи арматурний пакет з 40 дротин високоміцного дроту, замість традиційних 44, що дасть економію дроту в кількості 400 т на рік. Освоюється випуск брусків залізобетонних попередньо-напружених зі зменшеним зносом конструктивних елементів марки 1/9.

Завод виробляє не тільки продукцію для магістральних залізниць, а й для їхнього облаштування. Підвищеним попитом користуються залізобетонні блоки низьких пасажирських платформ довжиною 3 м та залізобетонні лотки для водостоку довжиною 1,5 м.

Піку виробництва заводом було досягнуто в 1989 році. Випуск збірного залізобетонну склав 217,3 тис. куб. м, в тому числі: шпали залізобетонні – 97,4 тис. куб. м; труби напірні – 76,0 тис. куб. м; труби безнапірні – 33,8 тис. куб. м; опори контактної мережі –10,0 тис. куб. м.

З 1990 року розпочався спад виробництва. Основними причинами падіння виробництва, за дослідженнями спеціалістів заводу, є уповільнення обновлення основних засобів, дисбаланс грошового і товарного обігу, викликаний неплатежами зі сторони споживачів, діюча політика оподаткування, перебої і обмеження в поставках матеріалів, енергоносіїв, недостатня конкурентноздатність продукції на товарному ринку, відсутність інвестицій.

На даний час у ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» 85,2% продукції від загального обсягу виробництва призначено для потреб

модернізації вітчизняної залізничної галузі. Це, зокрема, шпали типу Ш1-3, СБ-3 та стояки для опор контактної мережі залізниць. Проектна потужність по виготовленню шпал складає 114,0 тис. куб. м в рік, по виготовленню стояків для опор контактної мережі залізниць – 12,0 тис. куб. м в рік.

Виробництво основних видів продукції протягом 2016–2018рр. мало тенденцію до скорочення, що наочно представлено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Динаміка обсягу виробництва основних видів продукції ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за 2016 – 2018 рр.

Рік	Показник	Основні види продукції		Загальний обсяг виробленої продукції
		шпали	опори	
1	2	3	4	5
2016	Обсяг виробленої продукції у натуральному вираженні, тис. куб. м.	37,2	3,3	51,2
	Питома вага основних видів продукції в загальному обсязі виробництва, %	72,7	6,4	100,0
	Обсяг виробленої продукції у грошовій формі, тис. грн.	95418,7	18721,0	127992,0
	Питома вага вартості основних видів продукції в загальному вартісному обсязі виробництва, %	74,6	14,6	100,0
2017	Обсяг виробленої продукції у натуральному вираженні, тис. куб. м.	28,4	3,4	40,0
	Питома вага основних видів продукції в загальному обсязі виробництва, %	71,0	8,5	100,0
	Обсяг виробленої продукції у грошовій формі, тис. грн.	98483,7	19099,7	125391,8
	Питома вага вартості основних видів продукції в загальному вартісному обсязі виробництва, %	78,5	15,2	100,0
2018	Обсяг виробленої продукції у натуральному вираженні, тис. куб. м.	15,6	1,8	29,0
	Питома вага основних видів продукції в загальному обсязі виробництва, %	53,8	6,2	100,0
	Обсяг виробленої продукції у грошовій формі, тис. грн.	81410,9	13818,3	108084,6
	Питома вага вартості основних видів продукції в загальному вартісному обсязі виробництва, %	75,3	12,8	100,0
2016-2018рр.	Абсолютне відхилення за 2016-2018рр. по обсягу виробленої продукції у натуральному вираженні, тис. куб. м.	-21,6	-1,5	-22,2
	Відносне відхилення за 2016-2018рр. по обсягу виробленої продукції у натуральному вираженні, %	41,9	54,5	56,6
	Абсолютне відхилення за 2016-2018рр. по обсягу виробленої продукції у грошовій формі, тис. грн.	-14007,8	-4902,7	-19907,4
	Відносне відхилення за 2016-2018рр. по обсягу виробленої продукції у грошовій формі, %	85,3	73,8	84,4

В 2018 році завод виробив збірного залізобетону 29,0 тис. куб. м, що в сім разів менше встановлених потужностей, в тому числі: шпали

залізобетонні – 15,6 тис. куб. м; труби напірні – 1,47 тис. куб. м; труби безнапірні – 1,28 тис. куб. м; опори контактної мережі – 1,8 тис. куб. м; плити перекриття – 6,35 тис. куб. м; стоянка освітлення – 0,97 тис. куб. м; інший залізобетон – 1,53 тис. куб. м.

Дані таблиці 2.1 свідчать про суттєве зниження обсягів виробництва продукції ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за 2016-2018рр. Основними видами продукції є шпали та опори, натуральні обсяги виробництва яких скоротилися вдвічі. Якщо у 2016р. загальний обсяг виробленої продукції на підприємстві становив 51,2 тис. куб. м, то у 2018р. він дорівнював 29,0 тис. куб. м., тобто на 22,2 тис. куб. м менше, що у відносному вираженні становить 43,4%.

Вартісний обсяг виробленої продукції ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за 2016–2018рр. скоротився на 15,6 % або на 19907,4 тис. грн. Зростання цін на продукцію уповільнило падіння вартісних обсягів виробництва продукції на підприємстві. Найбільш інтенсивне зростання цін на продукцію ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» відбулося у 2017р. Про це свідчить зростання чистого доходу від реалізації продукції порівняно з обсягом її виробництва на 8% у 2017р. (табл. 2.2).

Зменшення випуску продукції супроводжується незначним зниженням витрат на її виробництво. У таблиці 2.2 наведено динаміку цих показників. Вартість сировини, матеріалів, комплектуючих та послуг становить 65% виробничої собівартості продукції ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал».

Таблиця 2.2 – Основні показники виробництва продукції ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за 2016–2018рр.[102]

Показник	Сума, тис. грн.			Темп змін за 2016-2018рр., %
	2016 рік	2017 рік	2018 рік	
1	2	3	4	5
Обсяг виробленої продукції, робіт, послуг у діючих цінах (без ПДВ)	127992,0	125391,8	108084,6	84,4
Обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг у діючих цінах (без ПДВ)	124506,0	135612,0	108255,0	86,9
Витрати на виробництво продукції,робіт,послуг	133521,0	136957,0	129565,0	97,0

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	6
в тому числі за елементами витрат:				
а) матеріальні витрати	97208,0	99957,0	89177,0	91,7
з них:				
– електроенергія	3134,6	3223,3	2274,4	72,6
– паливо	4850,3	4987,5	2616,8	54,0
– вартість сировини, матеріалів, комплектуючих та послуг	89223,1	91746,3	84285,9	94,5
б) амортизація	3349,0	3311,0	3286,0	98,1
в) витрати на оплату праці	22043,0	22763,0	24414,0	110,8
г) відрахування на соціальні заходи	8023,0	8364,0	8935,0	111,4
д) інші операційні витрати	2898,0	2562,0	3753,0	129,5

Постачальниками сировини і матеріалів для виробництва основних видів продукції є:

Сировинні матеріали – цемент, пісок, щебінь, високоміцний дріт, вода – місцеві, українського походження. Високоміцний дріт діаметром 3 мм виробництва ПрАТ «ВО "Стальканат- Сілур"», пісок М.кр. – 2,5-3,25 Ігнатпольського піщаного кар’єру, щебінь – АО «Коростенський щебеневий кар’єр», цемент – Здолбунівського ВАТ «Волинь», ТОВ «Метінвест» – прокат арматурний.

Основним кредитором ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» є ТОВ «Торговий дім заводів залізобетонних шпал» (м. Київ), сума поточної заборгованості перед яким складає 40305 тис. грн. станом на 01.01.2019р.

Необхідно зазначити, що темп зниження обсягу виробленої продукції є більш суттєвим за темп скорочення витрат на виробництво продукції. Якщо обсяг виробництва у ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» зменшився на 15,6%, то витрати скоротились всього лише на 3%. Це обумовлено підвищенням вартості енергетичних ресурсів та паливно-мастильних матеріалів. Порівнюючи вартість виготовленої продукції з витратами на її виробництво спостерігається перевищення витратних статей над обсягом, що свідчить про неефективне використання ресурсів підприємства.

Показники витрат на виробництво і собівартості на грошову одиницю товарної продукції є найбільш наочними відносними показниками ефективності виробництва. Їх розрахунок представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Рівень витрат виробництва товарної продукції ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» у 2016–2018рр.

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Темп змін за 2016-2018рр., %
Обсяг виробленої продукції, робіт, послуг у діючих цінах (без ПДВ) тис. грн.	127992,0	125391,8	108084,6	84,4
Витрати на виробництво продукції, робіт, послуг тис. грн.	133521,0	136957,0	129565,0	97,0
Витрати на одну гривню товарної продукції, грн.	1,04	1,09	1,20	114,9

В результаті дослідження необхідно зазначити, що виробництво товарної продукції заводу є збитковим, так у 2016 р. на одну гривню товарної продукції припадало 1,04 грн. витрат, то у 2018 р. значення показника зросло на 14,9% до 1,2 грн. ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» в результаті здійснення основного виду діяльності не покриває витрати на виготовлення продукції і несе збитки. Така ситуація на підприємстві склалася в результаті збільшення собівартості продукції, що випускається, а також змін у структурі та асортименті продукції.

За даними додатку А можна відстежити динаміку зміни фактичних обсягів продукції в порівнянні із запланованими у 2018 р. в розрізі місяців. Проведена оцінка виконання плану відображає його недовиконання за шість місяців 2018 року та перевиконання за п’ять місяців 2018 року. У січні виробництва продукції не було через простої внаслідок нестачі фінансових ресурсів для здійснення виробничого циклу. У наступних трьох місяцях спостерігається недовиконання плану на 67% у лютому, на 24% у березні, на 48,5% у квітні. За травень завод перевиконав план на 17,6%, що також вище від запланованого обсягу у квітні на 1,4%. Протягом червня-липня недовиконання плану по виробництву основних видів продукції склало

44,8% та 20,8%, відповідно. За період з серпня по листопад 2018 року динаміка проценту виконання плану свідчить про його перевиконання. Так, у серпні план виробництва перевиконано на 2,6%. Однак, за наступні місяці відмічаємо зниження рівня планового завдання. Це означає, що перевищення фактичного обсягу виробництва над запланованим було досягнуто виключно за рахунок заниження планових показників. Так, за вересень процент виконання плану становив 12,2%, в той час як планове завдання знаходилося на рівні 97,6%. Аналогічна ситуація спостерігається у жовтні та листопаді. За вказані місяці план було перевиконано на 12,8% та 9,1%, відповідно, а планове завдання було занижене на 2,6% - у жовтні і на 18,7% – у листопаді. За результатами виробничої діяльності у грудні місяці 2018 року недовиконання плану склало 11%, що є закономірним наслідком відсутності дії інтенсивних факторів виробництва. Штучне відображення приросту обсягу виробництва не дало та й не могло дати позитивний економічний ефект. Виходячи з цього, можна зробити висновок про недосконалий механізм планування на підприємстві.

На діяльність підприємства впливає відсутність замовлень та несвоєчасні розрахунки ДП «Укрзалізниця» за поставлену продукцію. Для ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» існує нагальна необхідність збільшення випуску продукції за рахунок розширення ринків збуту за межами України.

Основними замовниками продукції заводу є підприємства «Укрзалізниці». Однак розрахунки за поставлену продукцію здійснюються неритмічно. З метою завантаження виробництва обсягами та забезпечення фінансової стабільності підприємство вимушено частину своєї продукції реалізовувати іншим підприємствам. Регулювання цін на продукцію, що виробляється заводом здійснюється відповідно до Закону України «Про ціни і ціноутворення» [74]. З часу введення в дію даного Закону на підприємстві застосовується практика складання планової калькуляції. Основою складання планової калькуляції на заводі є технічно обґрунтовані норми витрат

матеріалів і трудових витрат. Ціни на основні види матеріалів, які застосовуються при складанні калькуляцій приймаються на основі фактичних даних бухгалтерської звітності за попередній період (як правило місяць). Витрати на заробітну плату включаються до планової калькуляції згідно діючих на підприємстві розцінок і тарифних ставок. Для визначення розміру загальновиробничих витрат, витрат на збут, адміністративних витрат складаються планові кошториси витрат. Планова калькуляція протягом звітного періоду може змінюватися в залежності від зміни цін на сировину, енергоносії, розміру оплати праці та ставок податків, що нараховуються та сплачуються до бюджету, а також в залежності від зміни інших складових витрат виробництва. Планова калькуляція підлягає обов'язковому затвердженню керівником підприємства. На підставі планової калькуляції підприємство визначає планову ціну своєї продукції, яка є базовою для визначення фактичних оптових цін, тобто договірних цін. Планова оптова ціна є основою для складання прайс-листів, вона також на протязі звітного періоду може змінюватися. Рівень фактичних оптових (договірних) цін на підприємстві змінюється в залежності від можливої вигоди підприємства на час укладення угоди.

Планова оптова ціна на продукцію включає плановий рівень рентабельності, але не враховує попит і пропозицію на аналогічну продукцію на внутрішньому ринку України. Це обумовлює відмінність між ринковою ціною продукції та плановою оптовою ціною на ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал».

Головним управлінням колійного господарства рекомендуються ціни реалізації готової продукції заводами-виробниками залізобетонних шпал на основі договорів із ДП «Укрзалізничпостач». У зв'язку з цим в Головному управлінні колійного господарства проводяться наради, на які запрошуються представники виробників для винесення своїх обґрунтованих пропозицій щодо ціни продажу. Після обговорення нарада виносить рішення щодо рекомендації ДП «Укрзалізничпостач» та залізницям при укладенні

договорів на придбання залізобетонних виробів керуватися визначеними цінами окремо по видах продукції для кожного виробника.

Визначення в такий спосіб ціни реалізації фактично усуває цінову конкуренцію між заводами, позбавляє їх необхідності вести пошук шляхів підвищення ефективності внутрішнього механізму ціноутворення. Єдиним положенням, яке береться до уваги нарадою при визначенні рекомендованих цін з урахуванням інтересів виробників є те, що ціна одиниці продажу повинна бути вищою ніж її виробнича собівартість, але рівень рентабельності закладається зовсім незначний. Звичайно принцип економічно вірний, однак він не враховує один суттєвий недолік, який стосується ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал»: представники заводу для обговорення подають нараді планові калькуляції без порівняння з фактичними витратами. Це пов'язано з відсутністю на даному підприємстві управлінського обліку, взагалі як системи управління витратами. Більше того, на заводі не проводиться визначення фактичних витрат по виробництву одиниці продукції, рентабельності одиниці продукції, тобто порівняння запланованих витрат з фактичними витратами не проводиться, а отже, не визначається економічна ефективність випуску того чи іншого виду продукції, можливість оптимізації структури витрат не вивчається. Такі риси управління фінансами підприємства характерні для командно-адміністративних відносин. Отже, підприємство функціонуючи в ринкових умовах не адаптувало внутрішній механізм управління економічними процесами до вимог ринкового середовища. В управлінні заводом до сих пір збереглася ідеологія безумовної підпорядкованості вищому керівництву. В економіці заводу адміністративне рішення відіграє провідну роль у вирішенні питань закупівлі сировини, її якості, кількості, ціні, умов постачання, регулюються також всі питання пов'язані зі збутом, оскільки в цій сфері всі важелі управління знаходяться у споживача-монополіста в особі ДП «Укрзалізничпостач».

Стан трудових ресурсів ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за період за 2016–2018 рр. характеризується наступними змінами

(додаток Б). Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу протягом 2016–2018рр. зменшилась на 129 чол., або на 16,9% і в 2018 р. склала 633 чол. Причини такого зменшення чисельності робітників полягають у кризовому фінансовому становищі підприємства: коли через неповну завантаженість потужностей люди не мають роботи. Крім того, несвоєчасно виплачується заробітна плата, погіршились умови соціального забезпечення. Так із загальної кількості працівників, що вибули в 2018 р. 105 чол., або 81,4% вибули за власним бажанням, і тільки 24 чол. за скороченням штатів. Це означає, що на підприємстві спостерігається високий рівень зайвого обороту робочої сили.

За даними таблиці 2.4 можна провести аналіз збутової діяльності підприємства за 2017–2018рр.

Таблиця 2.4 – Ринки збуту продукції ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» у 2017–2018рр.

Вид продукції	Ринки	Рік	
		2017 рік	2018 рік
1	2	3	4
Шпали Ш 1 - 1	Південно – Західна залізниця	117,5	71,9
	Одеська залізниця	111,4	81,7
	Львівська залізниця	121,4	17,3
	Придніпровська залізниця	81,1	58,5
	Південна залізниця	-	4,8
	Разом	431,4	234,2
	Комерційним структурам	51,8	26,9
	Разом з комерційними структурами	483,2	261,1
Шпали 2 сорту	Всього	7,6	20,0
Шпали СБ-3	Південно – Західна залізниця	13,0	46,3
	Львівська залізниця	0,4	53,9
	Південна залізниця	-	17,2
	Одеська залізниця	-	58,2
	Придніпровська залізниця		38,3
	Разом	13,4	213,9
	Всього	504,2	495,0
ЕЧ - 7	Південно – Західна залізниця	150	250
БМП - 685	Південна залізниця	1050	1950
ЕЧ – 2, ЕЧ - 3	Одеська залізниця	300	200
Дистанція енергопостач	Львівська залізниця	-	350
СМТЗ	Одеська залізниця	-	150
БУ - 3	Львівська залізниця	2700	-
	Разом	4200	2900

Маркетингова діяльність відкритого акціонерного товариства ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» здійснюється маркетинговим відділом, на який покладено обов'язки по забезпеченню виробництва, матеріально-технічними та енергетичними засобами, збут продукції, а також маркетингові дослідження і реклама.

Основними ринками збуту продукції ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» є Україна. За останні років підприємство ослабило свої позиції на ринку. Тому, на сьогодні пріоритетним напрямком маркетингової діяльності заводу є повернення своїх позицій на первинних ринках, тобто відновлення роботи безпосередньо зі споживачами. Основними покупцями готової продукції ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» в 2018 році були Південно–Західна залізниця, Одеська залізниця, Львівська залізниця.

Становище ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» на товарному ринку України є нестабільним. Сировина та матеріали для введення господарської діяльності наявні в межах держави, але попит на окремі види продукції незадовільний. Немає попиту на продукцію заводу, яка повинна використовуватись для житлового та промислового будівництва (фундаментні блоки, панелі, перекриття та ін.). Існує попит на залізобетонні труби у Західному регіоні України для ліквідації наслідків стихійного лиха, тому доцільно залишити одну технологічну лінію по виробництву напірних залізобетонних труб 800-1200 мм. ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» є єдиним виробником залізобетонних труб на Україні. Для покращення фінансового становища решта технологічних ліній по виробництву напірних труб необхідно законсервувати.

Попит на залізобетонні шпали в Україні нестабільний і залежить від фінансування залізниць України на придбання ними шпал для будівництва та ремонту колії. Освоїти ринки зарубіжних країн неможливо через високу ціну на шпали, в результаті чого вони є неконкурентоспроможними з аналогічною

продукцією за рубежем. По випуску шпал конкурентами є ПрАТ «Гніванський завод СЗБ» та ПрАТ «Запорізький завод залізобетонних шпал».

Отримані результати аналізу фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» дозволяють зробити висновки щодо стану та ефективності використання фінансових, матеріальних та трудових ресурсів на даному підприємстві (додатки Б, В, Г).

Основними індикаторами фінансової кризи в діяльності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» є:

– зниження коефіцієнта фінансової автономії нижче оптимального рівня до 0,496 у 2018р.;

– виникнення дефіциту власних оборотних коштів у сумі 15862 тис. грн. у 2018р.;

– перевищення темпу росту заробітної плати над темпом росту продуктивності праці на 17%;

– низький рівень платоспроможності зі стабільною тенденцією до подальшого зниження;

– низький рівень маневреності власного капіталу, який свідчить про істотну іммобілізацію власних фінансових ресурсів;

– хронічна збитковість основного виду діяльності та капіталу, що характеризує неефективне використання всіх видів ресурсів підприємства;

– зростання тривалості операційного циклу свідчить про уповільнення господарського обороту через проблеми у сфері розрахунково-платіжної дисципліни зі споживачами;

– формування від’ємного значення фінансового циклу у 2018р. означає, що залучена у господарський оборот кредиторська заборгованість не погашається повністю, а залучаються нові кошти кредиторів для фінансування наступного виробничого циклу.

Проведений аналіз свідчить про виявлені ознаки кризи не тільки у фінансовій сфері діяльності, але й у соціальній, а саме: скорочення

чисельності працюючих; значний рівень плинності кадрів; зменшення фінансування соціальних заходів; збільшення втрат робочого часу.

Відсутність системи у стратегії розвитку підприємства, сучасного маркетингу і корпоративної культури призвели до появи негативних методів впливу на колектив, а саме: прийняття «формальних» колективних договорів; порушення трудового законодавства; використання застарілої організаційної структури; відсутність системи контролю виконання документів на підприємстві; скорочення працівників, зайнятих на основному виробництві та введення нових штатних посад в адміністрації; відсутність оптимізації та оцінки ефективності роботи працівників.

2.2 Аналіз ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства

Комплексна оцінка фінансового стану підприємства передбачає аналіз його ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості. Ліквідність підприємства – це спроможність підприємства перетворювати свої активи у гроші для здійснення всіх необхідних платежів у встановлений строк та у повному обсязі.

Перші негативні ознаки фінансової кризи з’являються у вигляді порушення ліквідності – спочатку як окремих складових майна, а потім підприємства в цілому, чим започатковується процес порушення фінансової рівноваги. Оскільки ліквідність визначає якість матеріальної основи платоспроможності, то уповільнення процесу перетворення активів у засоби платежу резонансно обумовить порушення розрахунково-платіжної дисципліни суб’єкта господарювання [19, с. 12]. Відповідно уповільнення оборотності майна та дефіцитний чистий грошовий потік підривають основи формування прибутку підприємства. Наслідком цього стає дефіцит

рефінансування, вимивання власного капіталу перманентними збитками, втрата фінансової незалежності, яка виражається у незабезпеченні зобов'язань підприємства сукупною вартістю активів. Хронічна збитковість при одночасному збільшенні позикового капіталу призводить до зниження вартості підприємства – приведеної до теперішньої вартості потоку виплат кредиторам та власникам. Несвоєчасне застосування адекватних заходів по запобіганню розвитку фінансової кризи може призвести до падіння вартості підприємства нижче за суму зобов'язань кредиторам, тобто настає банкрутство акціонерів. Вартість підприємства може знизитися до рівня, нижчого навіть за ліквідаційну суму активів. Тоді ліквідаційна маса розглядатиметься як вартість підприємства, ліквідація якого є більш економічно доцільною, ніж його експлуатація. Отже, квінтесенцією розвитку фінансової кризи є банкрутство підприємства, яке веде до його ліквідації, що для власників означає повну втрату вкладеного капіталу [19, с. 13].

Динаміку активів підприємства, згрупованих за критерієм ліквідності, протягом 2016–2018 рр. представлено на рисунку 2.1.

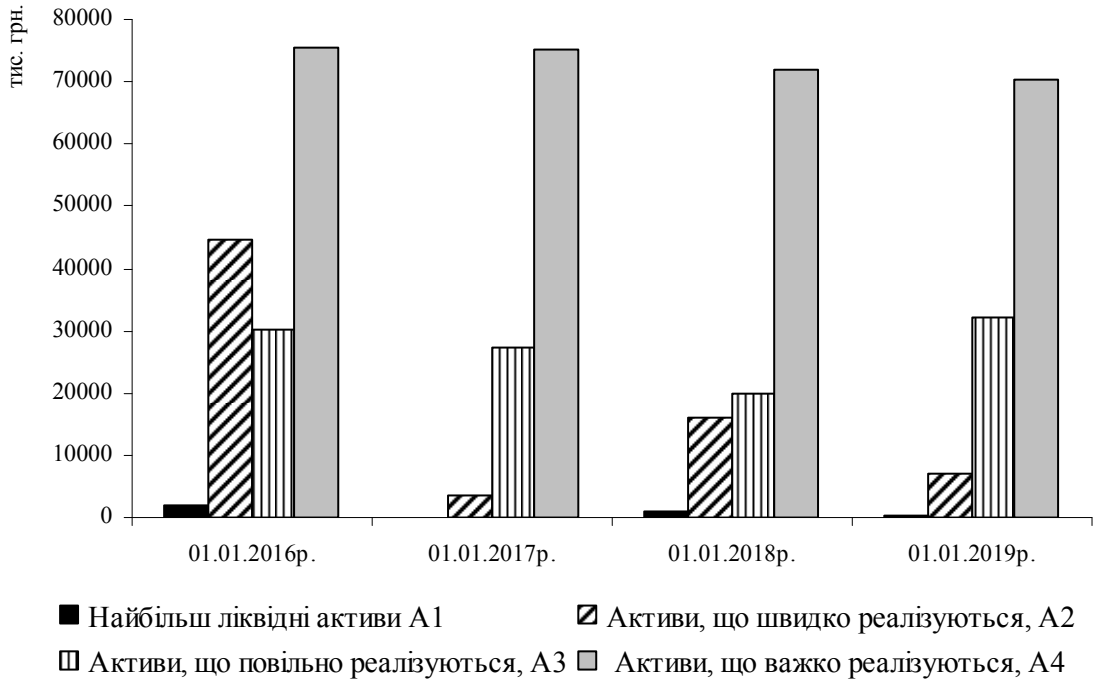

Рисунок 2.1 – Динаміка майна ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» у розрізі груп ліквідності за 2016–2018рр.

Джерело: складено автором за даними [102]

Оскільки ліквідність виступає матеріальною основою платоспроможності підприємства, важливим є розгляд структури майна підприємства, з точки зору легкості перетворення матеріальних цінностей у засоби платежу.

Наведена у таблиці 2.5 динаміка майна ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» свідчить про погіршення стану ліквідності матеріальних цінностей, які знаходяться у його розпорядженні.

Таблиця 2.5 – Структура майна за ступенем ліквідності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за 2016-2018рр. [102]

Показник	На 31.12.2016р.		На 31.12.2017р.		На 31.12.2018р.		Зміни у 2018 році в порівнянні з 2016 роком		
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	тис.грн	питомої ваги, п.п.	відносні, %
1. Найбільш ліквідні активи, А1	48,0	0,05	1009,0	0,93	272,0	0,25	224,0	0,20	566,7
2. Активи, що швидко реалізуються, А2	3645,0	3,43	15983,0	14,66	6930,0	6,32	3285,0	2,89	190,1
3. Активи, що повільно реалізуються, А3	27297,0	25,71	20045,0	18,39	32199,0	29,36	4902,0	3,66	118,0
4. Активи, що важко реалізуються, А4	75193,0	70,81	71962,0	66,02	70250,0	64,07	-4943,0	-6,75	93,4
Баланс	106183,0	100,0	108999,0	100,0	109651,0	100,0	3468,0	-	103,3

В першу чергу це пов’язано з тим, що найбільш ліквідні активи – грошові кошти займають незначну частку, яка не перевищує 1% у загальній сумі активів підприємства. Водночас, частка активів, що швидко реалізуються (коштів у розрахунках) у 2018р. зменшилась більше ніж у двічі і станом на 01.01.2019р. дорівнювала 6,32%,. Активи, що повільно реалізуються протягом 2016-2018рр. зросли на 4902,0 тис. грн. або на 18%. Це обумовило підвищення їх питомої ваги на 3,66 п.п. За період, що аналізується необоротні активи мали незначне скорочення, але це відбулося не за рахунок їх реконструкції, придбання, а за рахунок індексації, що не вплинуло позитивно на стан матеріально-технічної бази.

Структуру ліквідності майна ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал», що склалася станом на 01.01.2019 р. наочно відображає діаграма, представлена на рисунку 2.2. Отже, на підставі проведеного дослідження ліквідність майна ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал», тобто швидкість перетворення його матеріальних цінностей у гроші, визнається дуже низькою, що відповідно зумовлює погіршення загального рівня платоспроможності підприємства.

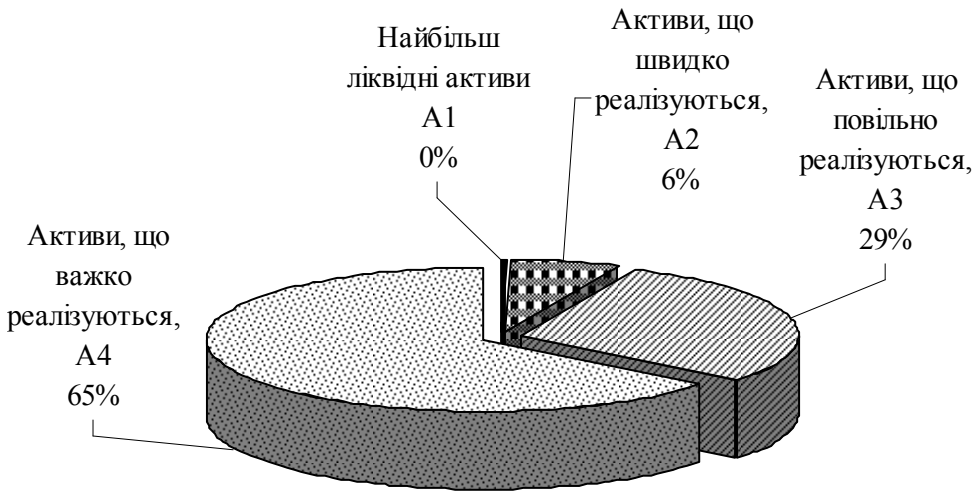

Рисунок 2.2 – Структура ліквідності активів ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» станом на 01.01.2019 р. [102]

На наступному етапі аналізу фінансово-господарської діяльності розглянемо ліквідність балансу даного об’єкта дослідження.

Ліквідність балансу – це ступінь покриття зобов’язань підприємства його активами, термін перетворення яких у грошову форму відповідає терміну погашення зобов’язань. Аналіз ліквідності балансу полягає у порівнянні засобів по активу, згрупованих за ступенем їхньої ліквідності і розташованих у порядку її зменшення, із зобов’язаннями по пасиву, згрупованими за термінами їхнього погашення і розташованих у порядку їх зростання.

Для визначення ліквідності балансу слід порівняти підсумки наведених груп по активу і пасиву. При виконанні наступних умов: $А_1 > П_1$, $А_2 > П_2$, $А_3$

$> П_3$, $А_4 < П_4$, баланс вважається абсолютно ліквідним. У випадку коли хоча б одна нерівність не виконується, баланс визнається як не ліквідний (додаток Е).

Так, станом на 31 грудня 2018 року баланс підприємства визнається як неліквідний на підставі того, що, по-перше, наявні грошові кошти не покривають кредиторської заборгованості; а, по-друге, сума необоротних активів перевищує вартість власного капіталу. Таким чином, не виконуються дві умови ліквідності балансу: $А_1<П_1$ та $А_4>П_4$. Порушення вказаних співвідношень свідчить, по-перше, про наявність розміру платіжної нестачі найбільш ліквідних активів – грошових коштів – у сумі 54291,0 тис. грн.; по-друге, наявність дефіциту власних обігових коштів у сумі 15862,0 тис. грн. (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Стан ліквідності балансу ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за 2016-2018рр., тис. грн. [102]

Порівняння відповідних груп		Платіжний лишок чи нестача в тис. грн. станом на 01 січня				Порівняння відповідних груп активу і пасиву балансу станом на 01 січня			
по активу	з пасивом	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Найбільш ліквідні активи, А1	Найбільш термінові зобов`язання, П1	-59977	-22287	-34120	-54291	А1<П1	А1<П1	А1<П1	А1<П1
Активи, що швидко реалізуються, А2	Коротко-строкові пасиви, П2	44662	3645	15983	6930	А2>П2	А2>П2	А2>П2	А2>П2
Активи, що повільно реалізуються, А3	Довгостро-кові пасиви, П3	28134	25989	19234	31499	А3>П3	А3>П3	А3>П3	А3>П3
Активи, що важко реалізуються, А4	Постійні пасиви, П4	-12819	-7347	-1097	15862	А4<П4	А4<П4	А4<П4	А4>П4

Крім того, динаміка показників свідчить про загострення кризових процесів у 2017–2018рр., що знайшло своє відображення у зростанні сум платіжної нестачі грошових коштів та виникненні дефіциту власних оборотних коштів.

Ліквідність майна підприємства знаходиться у незадовільному стані. З одного боку, це негативно впливає на його розрахунково-платіжну дисципліну, а, з іншого, свідчить про суттєве порушення фінансової рівноваги. У зв'язку з цим, важливо оцінити рівень платоспроможності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал».

Платоспроможність характеризує наявність у підприємства засобів, розміщених в активі балансу, для сплати всіх зовнішніх боргів як по короткострокових, так і по довгострокових зобов'язаннях при одночасному забезпеченні безперебійного здійснення процесу виробництва і реалізації. На основі даних таблиці 2.7 проведемо аналіз платоспроможності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал».

Таблиця 2.7 – Показники платоспроможності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за 2016–2018рр.

Показник	На 1.01. 2016 року	На 1.01. 2017 року	На 1.01. 2018 року	На 1.01. 2019 року	Нор-матив	Абсолютне відхилення за 2016-2018рр.
1. Коефіцієнт покриття	1,241	1,388	1,054	0,722	1,5	-0,519
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,753	0,165	0,484	0,132	0,6-0,8	-0,621
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,0003	0,002	0,029	0,005	0,2-0,3	0,0047
4. Наявність власних оборотних коштів, тис. грн.	12819,0	7347,0	1097,0	-15862,0	-	-28681,0

Наведені дані показують, що на кінець 2018 р. коефіцієнт покриття, який дає загальну оцінку платоспроможності підприємства, зменшився на 0,519 порівняно з 2016 р. і становив 0,722, що майже у 3 рази менше свого нормативного значення рівного 2. Він показує, що на 1 грн. поточних зобов'язань припадає 72 коп. поточних активів, а тенденція до його зниження означає зростаючий ризик неплатоспроможності. Значення цього коефіцієнту свідчить, що покриття поточних зобов'язань поточними активами забезпечується лише на 72%, при цьому оборотних коштів для продовження своєї фінансово-господарської діяльності взагалі не залишається.

Така ситуація обумовлена виникненням дефіциту власних оборотних коштів, що, в свою чергу, визначило тенденцію до скорочення чистих активів на підприємстві. Тому, можемо зробити висновок про те, що платоспроможність підприємства порушена.

Цей висновок підтверджується і значеннями коефіцієнтів швидкої та абсолютної ліквідності, значення яких на протязі трьох років, що аналізуються, є низьким. Так станом на 1.01.2019 р. коефіцієнт швидкої ліквідності склав 0,132. Це значить, що на випадок критичного положення (коли не буде можливості продати запаси) підприємство зможе погасити тільки 13,2% короткострокових зобов'язань. Нормативне значення цього показника знаходиться в межах 0,6 – 0,8, тож, як бачимо, фактичний його рівень менше приблизно у 4,5 рази.

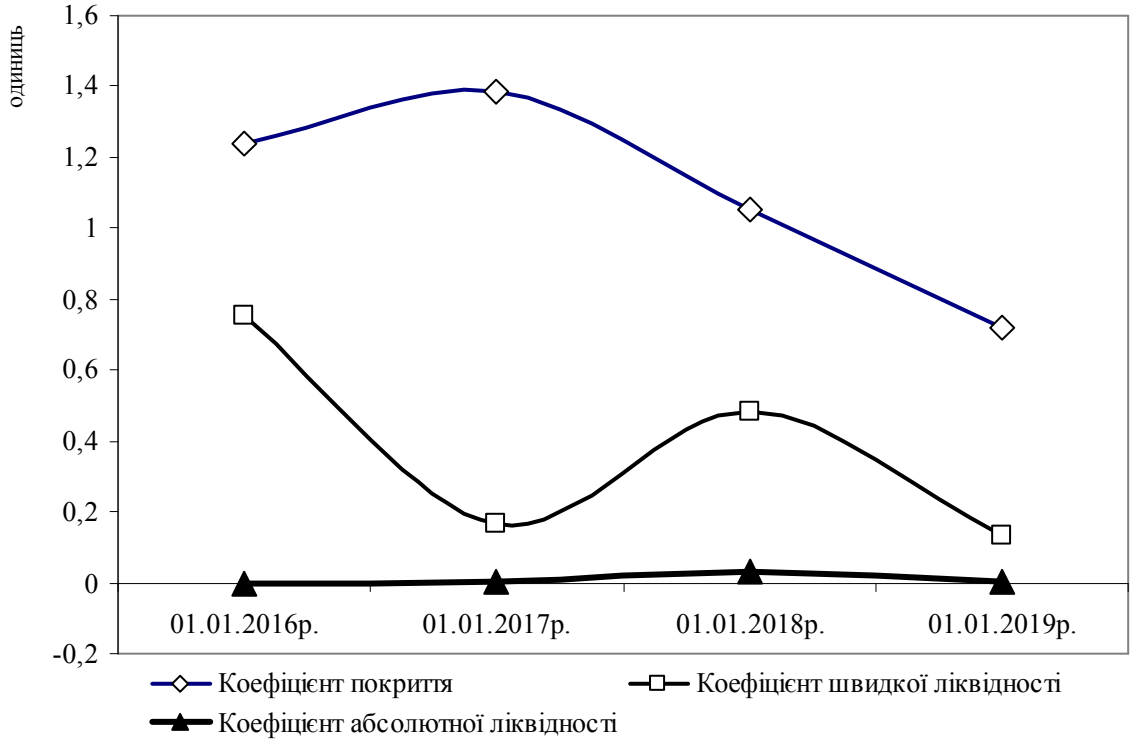

Рисунок 2.3 – Динаміка зміни величини показників платоспроможності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за період 2016–2018 рр.

Найбільш жорстким критерієм оцінки платоспроможності є коефіцієнт абсолютної ліквідності, який на кінець 2018 року склав 0,005, що нижче від його нормативного значення (0,2 – 0,3) приблизно у 40 разів. Цей показник

говорить про те, що на дату складання балансу підприємство має можливість погасити 0,5% всіх поточних зобов'язань за рахунок найбільш ліквідних активів. Графічне відображення динаміки показників платоспроможності під підприємства представлено на рисунку 2.3.

Таким чином, узагальнюючи дані проведеного аналізу ліквідності і платоспроможності визначимо тип фінансової стійкості підприємства. Для цього складемо таблицю, в якій поряд з оцінкою поточного стану платоспроможності зробимо її прогноз на короткострокову і довгострокову перспективу. Так, дані таблиці 2.8 свідчать, що враховуючи ступінь ліквідності оборотних коштів фінансовий стан ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» як в поточному, так і в майбутніх періодах є кризовим, а платоспроможність низькою.

Згідно з «Методичними рекомендаціями щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства та доведення до банкрутства» оцінюючими показниками неплатоспроможності підприємства та визнання незадовільної структури балансу затверджено коефіцієнт покриття, коефіцієнт забезпечення власними засобами та коефіцієнт абсолютної ліквідності [46].

Таблиця 2.8 – Класифікація типів фінансової стійкості виходячи із ступеня ліквідності обігових коштів ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» станом на 01.01.2019р., тис. грн.

Тип фінансової стійкості	Поточна фінансова стійкість	В короткостроковій перспективі	В довгостроковій перспективі
Абсолютна фінансова стійкість	А1 > П1	А1 > П1+П2	А1 > П1+П2+П3
	272 < 54563	272 < 54563	272 < 55263
Нормальна фінансова стійкість	А1+А2 > П1	А1+А2 > П1+П2	А1+А2 > П1+П2+П3
	7202< 54563	7202< 54563	7202< 55263
Передкризо-вий стан	А1+А2+А3 > П1	А1+А2+А3> П1+П2	А1+А2+А3>П1+П2+П3
	39401< 54563	39401< 54563	39401<55263
Кризовий стан	А1+А2+А3 < П1	А1+А2+А3< П1+П2	А1+А2+А3<П1+П2+П3
	39401< 54563	39401< 54563	39401<55263

Як було відмічено вище, ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» має дефіцит власних обігових коштів, сума якого на кінець 2018 року складала 15862,0 тис. грн. В результаті чого значення коефіцієнту забезпечення власними засобами має від'ємне значення, тобто у формуванні оборотних коштів приймає участь кредиторська заборгованість. Нормальний рівень даного показника не повинен бути нижчим за 0,1. Отже, перша умова оцінки стану ліквідності та платоспроможності для фінансово неспроможного підприємства у ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» не виконується.

Друга умова – це відповідність коефіцієнту покриття встановленому нормативу. Вона також не виконується: станом на 1 січня 2019 року коефіцієнт поточної ліквідності нижчий порівняно із нормативним значенням майже у три рази. Тому маємо підстави для визнання структури балансу ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» як незадовільної, а саме підприємство неплатоспроможним.

Третя умова – відповідність значення коефіцієнта абсолютної ліквідності також не виконується.

В даній ситуації важливим є визначення коефіцієнтів відновлення ($К_{відн.}$) та втрати ($К_{втр.}$) платоспроможності підприємством. Для ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» їх розрахунок є наступним:

$$К_{відн.} = (0,722 + 6/12 * (0,722 – 1,054)) / 2 =0,556; \quad (2.1)$$

$$К_{втр.} = (0,722 + 3/12 * (0,722 – 1,054)) / 2 =0,639. \quad (2.2)$$

Результати проведеного розрахунку свідчать, що величини коефіцієнтів відновлення і втрати платоспроможності є меншими за одиницю. Виходячи з цього, можемо зробити висновок про те, що ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» у найближчі шість місяців не має реальної можливості відновити свою платоспроможність.

Якщо за результатами року коефіцієнт покриття менше одиниці і підприємство не одержало прибутку, то такий стан характеризується ознаками надкритичної неплатоспроможності. Наявність ознак надкритичної неплатоспроможності відповідає фінансовому стану підприємства, коли воно відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року № 2543-VIII, зобов'язане звернутись у місячний термін до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство, тобто коли задоволення вимог одного або декількох кредиторів призведе до неможливості погашення зобов'язань в повному обсязі перед іншими кредиторами [38].

Таким чином, фінансовий стан ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» характеризується ознаками надкритичної неплатоспроможності. Основна причина кризи ліквідності підприємства полягає у відсутності власних обігових коштів для фінансування господарського обороту. Як фактор, що підсилює кризу ліквідності, можна назвати незадовільний стан розрахунково-платіжної дисципліни на підприємстві. При умові низького загального рівня платоспроможності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» та відсутності власних фінансових ресурсів для забезпечення господарської діяльності, відновлення фінансової рівноваги на підприємстві за рахунок внутрішніх резервів неможливе. Крім того, криза ліквідності доповнюється кризою прибутковості.

В умовах ринкових відносин важливе значення має фінансова незалежність підприємства від залучених джерел фінансування. Запас власних коштів – це запас фінансової стійкості підприємства при умові, що його власні кошти більші ніж залучені. Фінансова стійкість підприємства – це такий стан фінансових ресурсів, їх розподіл і використання, який забезпечує розвиток підприємства на основі росту прибутку при збереженні платоспроможності. Тому, важливе значення при прогнозуванні можливого банкрутства має аналіз фінансової стабільності підприємства.

Загальну оцінку фінансової стійкості ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» можна провести за допомогою наступних показників, наведених у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Загальні показники фінансової стійкості ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за 2016–2018рр.

Показник	Станом на 01 січня				Абсолютне відхилення за		
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Наявність власних оборотних коштів, тис. грн.	12819,0	7347,0	1097,0	-15862,0	-5472	-6250	-16959
Загальна величина власних та короткострокових позикових коштів у формуванні запасів, тис. грн.	14922,0	8655,0	1908,0	-15162,0	-6267	-6747	-17070
Загальна величина основних джерел формування запасів, тис. грн.	14922,0	8655,0	1908,0	-15162,0	-6267	-6747	-17070
Запаси, тис. грн.	30237,0	27297,0	20045,0	32199,0	-2940	-7252	12154
Лишок(+), нестача(-) власних оборотних коштів в формуванні запасів, тис. грн.	-17418,0	-19950,0	-18948,0	-48061,0	-2532	1002	-29113
Лишок(+), нестача(-) власних , довгострокових джерел формування запасів, тис. грн.	-15315,0	-18642,0	-18137,0	-47361,0	-3327	505	-29224
Лишок(+), нестача(-) загальних джерел формування запасів, тис. грн.	-15315,0	-18642,0	-18137,0	-47361,0	-3327	505	-29224

Виходячи з проведених розрахунків можна зробити висновок про те, що дане підприємство проводило фінансування своєї господарської діяльності повністю за рахунок залучених коштів від кредиторів. Це означає, що поповнення оборотних коштів за рахунок власних джерел взагалі не відбувається, тобто механізм самофінансування на підприємстві не діє. Внаслідок цього спостерігається нестача загальних джерел для формуванні запасів, сума якої на кінець 2018 року дорівнює 47361,0 тис. грн.

Враховуючи вище викладене, ми можемо оцінити фінансовий стан підприємства як кризовий, оскільки запаси перевищують всі джерела їх формування. Ця нестача коштів покривається за рахунок залучення кредиторської заборгованості, яка в розрахунку на 1 грн. запасів складає 1 грн. 47 коп. Відсутність власних оборотних коштів у формуванні запасів товарно-матеріальних цінностей говорить про неефективність використання фінансових ресурсів і є слабким місцем в діяльності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал».

Крім абсолютних показників для оцінки фінансової стійкості підприємства доцільно використовувати комплекс відносних величин. У додатку Ж наведено розрахунок часткових показників, що характеризують фінансовий стан ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал».

Розраховані показники в додатку Ж свідчать про досить суттєве порушення фінансової стійкості ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал». Це підтверджується значеннями коефіцієнтів:

1. Коефіцієнт автономії, який показує частку власного капіталу в загальному обсязі фінансових ресурсів, по підприємству за період з початку 2016 р. до кінця 2018 р. мав стабільну динаміку до зменшення. Протягом 2016-2017рр. незважаючи на зниження рівня фінансової незалежності, його величина залишалася в оптимальних межах, тобто перевищувала граничне значення 0,5. Збереження цієї тенденції у 2018 р. призвело до того, що на початок 2019р. величина коефіцієнту автономії дорівнювала 0,496. Це означає, що питома вага власного капіталу товариства в загальній сумі джерел формування майна становить 49,6%, тобто менше її половини. Цей результат сформовано одночасним проходженням двох тенденцій: зменшення вартості власного капіталу та зростанням суми позикового капіталу. Подальше зниження коефіцієнту автономії буде свідчити про наближення загрози втрати фінансової стійкості. Тому, важливим питанням для термінового вирішення є застосування заходів фінансової реструктуризації для припинення поглиблення фінансової кризи та усунення її негативних наслідків.

2. Коефіцієнт фінансового ризику відображає співвідношення між позиковим та власним капіталом. Розраховане значення даного показника для підприємства станом на 1 січня 2019 р. не відповідає нормативному значенню, яке повинно бути меншим за 1. Протягом 2018 р. коефіцієнт фінансового ризику підвищився на 0,5242. Ця сформована тенденція виявилася стабільною за рахунок постійного росту поточних зобов'язань при одночасному зменшенні власного капіталу. В результаті збереження негативної динаміки росту коефіцієнта фінансового ризику його величина досягла рівня понад граничну межу – 1,0161. Це означає, що на кожну гривню власного капіталу товариство залучило 1 грн. 1,6 коп. позикових фінансових ресурсів. Отже, у ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» залежність від зовнішніх джерел фінансування є досить високою і характеризується стабільним зростанням. Цей висновок є підтвердженням необхідності застосування антикризових заходів по реструктуризації активів і капіталу, підвищення ефективності використання фінансових ресурсів з метою недопущення втрати підприємством фінансової стійкості.

3. Негативну тенденцію до збільшення має коефіцієнт концентрації залученого капіталу. Він показує, яку питому вагу займають позикові кошти у загальній вартості джерел формування майна. Так, якщо на початок 2016 р. цей показник становив 42,03%, то на кінець 2018 р. – 50,4%. Це означає, що більшу половину всього капіталу становлять зобов'язання перед кредиторами. Крім того, з початку 2018 року спостерігається прискорення кризи фінансової стійкості. Порівняння абсолютних показників динаміки коефіцієнту концентрації залученого капіталу показує, що тільки за 2018 р. його приріст склав 0,1743, що майже вдвічі більше за приріст у 2017р. Зважаючи на те, що у складі позикового капіталу домінуючу частку (98,73%) займає кредиторська заборгованість, зростання даного показника свідчить про збільшення залежності товариства від поточних кредиторів.

4. Цей висновок підтверджується величиною коефіцієнту концентрації поточних зобов'язань в загальній сумі позикових джерел формування майна. З початку 2016 року проходить тенденція його росту, яка характеризується

такими даними: станом на 1 січня 2016 р. питома вага поточних зобов'язань в позиковому капіталі становила 96,72%, 1 січня 2018 р. вона вже дорівнювала 97,74%, і збереглася майже на тому ж рівні, досягнувши до кінця 2018р. 98,73%. В такій ситуації зростає вплив рішень поточних кредиторів на фінансове управління підприємством.

5. Коефіцієнт концентрації кредиторської заборгованості по величині дорівнює попередньому показнику. Це пояснюється тим, що поточні зобов'язання товариства на 100% складаються з кредиторської заборгованості за умов відсутності короткострокових банківських кредитів та поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями.

6. Крім того, на початок 2019р. спостерігається формування від'ємної величини коефіцієнту маневрування. При позитивному значенні цей показник характеризує частку власних коштів, яка знаходиться у мобільній формі, що дозволяє в тій чи іншій мірі маневрувати цими коштами. При набутті ним від'ємної величини говорять про частку дефіциту власних оборотних коштів у розрахунку на 1 грн. власного капіталу. Тобто охарактеризувати питому вагу власних внутрішніх фінансових ресурсів в загальній вартості власного капіталу за умов від'ємного значення коефіцієнту маневрування не можливо. Оскільки дефіцит власних оборотних коштів фактично означає відсутність власних джерел у структурі фінансування поточного господарського обороту. Це дозволяє зробити висновок про наявність процесу вимивання власного капіталу, тобто неефективне використання власних внутрішніх фінансових ресурсів, іммобілізацію власного капіталу в активах, що важко піддаються оперативному управлінню, порушення раціонального співвідношення у структурі джерел формування майна. Таким чином підтверджується висновок про дисбаланс фінансової рівноваги та відсутність на підприємстві поточного самофінансування. Відновлення нормального циклу кругообороту всіх видів ресурсів, фінансової рівноваги та процесу самофінансування потребує термінового застосування антикризових заходів по реструктуризації виробництва та капіталу.

7. Одночасно проходило зменшення коефіцієнту мобільності, який показує частку оборотних коштів в загальній вартості майна підприємства. Питома вага оборотних активів зменшилась із 50,45% на початок 2016 р. до 35,93% на кінець 2018р. Стабільна динаміка зниження частки оборотних активів – це негативне явище, яке провокує розвиток ряду інших кризових процесів. Існування такої тенденції свідчить про зниження рівня ліквідності оборотних коштів і майна в цілому, що резонансно відображається на спроможності підприємства своєчасно погашати заборгованість, а відповідно зростає ризик порушення справи про банкрутство зі сторони кредиторів. Тому, на даному етапі спаду господарської діяльності необхідно застосувати захисну тактику для припинення розвитку тенденції зниження рівня мобільності майна товариства шляхом проведення реструктуризації його активів.

8. Відносно характеристики стану ліквідності оборотних коштів, слід зауважити, його стабільно низький рівень. Це видно з динаміки величини коефіцієнта мобільності оборотних коштів. По-перше, спостерігається коливання даного показника у 2016-2017 рр., коли із збільшенням залишку вільних грошових коштів при одночасному зменшенні оборотних коштів в цілому, відбулося зростання рівня мобільності оборотних активів із 0,02% до 2,72%. Незважаючи на суттєве збільшення, величину коефіцієнта мобільності оборотних коштів слід визнати низькою, а позитивну тенденцію не стабільною, так як станом на 1 січня 2019 року спостерігається її зменшення до 0,69%, тобто спад відбувся майже в чотири рази.

9. Важливою для оцінки фінансової стійкості підприємства є характеристика показників забезпеченості власними оборотними коштами формування запасів та оборотних активів. Обидва показники впродовж 2016-2018рр. Мали стабільну тенденцію до зниження, яка станом на 01.01.2019р. призвела до появи дефіциту власних оборотних коштів. Його розмір у розрахунку на одну гривню оборотних коштів станом на 01.01.2019р. становив 40,26 коп., а на одну гривню запасів 49,26 коп. Подолання кризи самофінансування на підґрунті збільшення запасів чи оборотних коштів за

рахунок покриття дефіциту власних фінансових ресурсів позиковим капіталом не можливе без усунення головного фактору розвитку кризи – хронічної збитковості підприємства. Вихід підприємства за межу беззбитковості та покриття за рахунок мобілізації внутрішніх резервів непокритих збитків вимагає проведення санації балансу товариства у комплексному поєднанні із різними видами реструктуризації.

Величина коефіцієнту забезпеченості власними оборотними коштами формування оборотних активів використовується при встановленні критичної платоспроможності за Методичними рекомендаціями щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства та доведення до банкрутства [46]. Вибір даного показника як інформативного індикатору фінансової стійкості підприємства вочевидь обумовлено його економічним змістом, який дозволяє оцінити структуру балансу підприємства як задовільну чи незадовільну з метою оцінки його фінансової рівноваги, рівня самофінансування, стану платоспроможності та ефективного використання матеріальних та фінансових ресурсів. У ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» спостерігається стабільна тенденція зниження значення даного показника до критично низького рівня. Внаслідок виникнення дефіциту власних оборотних коштів за умов зменшення оборотних активів величина коефіцієнту забезпеченості оборотних коштів власними джерелами їх формування станом на 01.01.2019р. набула негативного значення.

Розвиток фінансової кризи у ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» має тривалий характер. Порушення фінансової рівноваги досягло критичної межі – розмір чистих активів є меншим від зареєстрованого капіталу. Збереження тенденції зменшення власного капіталу в перспективі може призвести до втрати товариством чистих активів. Застосування антикризових заходів по зміцненню фінансової стійкості ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» має бути направлене на підтримання конкурентоспроможності підприємства через

використання ефективних методів управління наявним ресурсним потенціалом, створення внутрішніх економічних умов росту ринкової вартості підприємства шляхом застосування комбінованої реструктуризації, тобто оптимального поєднання певного інструментарію різних її видів (фінансової та корпоративної реструктуризації, реструктуризації виробництва та активів) для забезпечення адекватної протидії кризовій ситуації, що склалась на сучасному етапі розвитку товариства.

2.3 Оцінка стадії розвитку фінансової кризи на підприємстві

Рейтингова оцінка фінансового стану підприємства досить широко застосовується для виявлення фінансової кризи. Рейтинг виступає своєрідним індикатором, який або підтверджує ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства, або сигналізує про необхідність вжиття антикризових заходів для запобігання банкрутству.

Оцінку рейтингу фінансової надійності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» проведемо за методикою, яка широко використовується на практиці для ідентифікації проблемних підприємств. За допомогою цієї методики аналізу балансових даних можливо провести оцінку фінансового стану підприємства, яка дозволить зробити загальні висновки про його платоспроможність з огляду на відсутність чи наявність кризових процесів. Водночас, використовуючи дану методику, саме підприємство може провести оцінку фінансового стану своїх контрагентів, з якими передбачається укладення довгострокових договорів щодо співпраці, і тим самим попередити виникнення неплатежів за відвантажену продукцію.

Результатом оцінки є рейтинг підприємства у балах, в залежності від величини якого підприємство відноситься до однієї з чотирьох груп (класів) платоспроможності, що дозволяє вчасно виявити погіршення його

фінансового стану. Такий розподіл підприємств за класами полегшує прийняття управлінських рішень та обґрунтування адекватних заходів щодо зниження ймовірності банкрутства підприємства.

Розподіл підприємств на обмежену кількість груп платоспроможності допомагає представити результати фінансового аналізу в стислому вигляді, що дозволяє швидко отримати аналітичний висновок. Рейтингова оцінка фінансового стану підприємства формується на основі отриманих значень ряду фінансових коефіцієнтів. При виконанні критеріального рівня показникам надається відповідна кількість балів. Додатково підприємство отримує п’ять балів, якщо ним виконується відоме в економічній науці «золоте правило»:

$$T_{чп} > T_р > T_к > 100\% , \qquad (2.3)$$

де $T_{чп}$ - темп росту чистого прибутку;

$T_р$ – темп росту обсягів реалізації;

$T_к$ – темп росту капіталу підприємства.

Невиконання критеріального рівня кожного із показників, які використовуються для рейтингової оцінки фінансового стану підприємства, а також невиконання «золотого правила» дають нульове значення відповідного бала для рейтингової оцінки. У тому випадку, коли більше ніж 70% загальної дебіторської заборгованості досліджуваного підприємства припадає на одного дебітора, для врахування виникаючого ризику непогашення дебіторської заборгованості по причині її малої диверсифікації в рейтинговій оцінці вводиться коригуючий бал. В залежності від частки, яку займає дебіторська заборгованість в обігових активах підприємства, коригуючий бал буде становити відповідну кількість балів, які наводиться у таблиці 2.10.

Підсумкова рейтингова оцінка визначається вирахуванням коригуючого балу із рейтингової оцінки, яка є сумою отриманих балів підприємства за кожним показником та за виконання «золотого правила».

Таблиця 2.10 – Коригуючий бал рейтингової оцінки

Частка дебіторської заборгованості в оборотних активах	Коригуючий бал, одиниць
Менше 25%	5
Від 25% до 50%	10
Більше 50%	15

При величині рейтингової оцінки від 75 до 100 балів підприємство відноситься до першого класу платоспроможності, що засвідчує його кредитоспроможність та фінансову стійкість. Другий клас платоспроможності включає підприємства, для яких отримана рейтингова оцінка знаходиться в інтервалі від 50 до 70 балів. В діяльності таких підприємств присутній незначний рівень ризику неплатоспроможності.

До третього класу платоспроможності належать підприємства, рейтингова оцінка яких знаходиться в інтервалі від 25 до 45 балів. Підприємства даної групи мають систематичні порушення у розрахунково-платіжній дисципліні.

Підприємства, які набрали менше 20 балів, відносяться до четвертого класу платоспроможності. Це свідчить про незадовільний фінансовій стан підриємства і може бути ознакою наростання загрози його банкрутства.

Розрахунок рейтингу фінансового стану ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за вище описаною методикою наводиться у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Рейтинг платоспроможності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» у 2016–2018рр.

Показник (нормативне значення)	Фактичне значення					
	2016р.	балів	2017р.	балів	2018р.	балів
1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт автономії (>0,5)	0,7773	20	0,6703	20	0,4960	20
Співвідношення позикових та власних коштів (<1)	0,2864	15	0,4919	15	1,0161	0
Коефіцієнт покриття (>2)	1,388	0	1,054	0	0,722	0
Проміжний коефіцієнт покриття (0,8 - 1)	0,165	0	0,484	0	0,132	0
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (>0,2)	0,002	0	0,029	0	0,005	0
Рентабельність продаж (>0,1)	-5,0	0	-7,3	0	-17,2	0

Продовження таблиці 2.11

1	2	3	4	5	6	7
Рентабельність основної діяльності (>0,1)	-2,8	0	-5,8	0	-15,5	0
Виконання «золотого правила» (так / ні)	ні	0	ні	0	ні	0
Коригуючий бал	5		10		5	
Рейтингова оцінка	40		55		25	
Клас платоспроможності	III-ий		II-ий		III-ий	

Таким чином, ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» можна віднести до третього класу платоспроможності, оскільки рейтингова оцінка у 2018р. знаходиться в інтервалі від 25 до 45 балів. Кредитування такого позичальника можливе при наявності стабільно зростаючих оборотів по рахунку в банку, який здійснює кредитування, забезпеченні кредиту заставою, яка відноситься до найвищої категорії ліквідності, а також отримання кредитором значних прибутків від інших послуг, які надаються позичальнику, та відсутність у позичальника короткострокових зобов'язань перед іншими банками. Однак за результатами проведено комплексного аналізу фінансового стану підприємства необхідно зазначити, що діяльність ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» на протязі трьох останніх років роботи є збитковою. У 2018 р. грошовий потік підприємства є негативним, тобто відтік грошових коштів перевищує їх надходження. Це свідчить про неефективне управління грошовими потоками підприємства, що погіршило поточну платоспроможність ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» та стало підставою для збільшення збитків.

Згідно методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства та доведення до банкрутства за результатами оцінки фінансовий стан ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» характеризується ознаками надкритичної неплатоспроможності. Відповідно до своїх повноважень, спостережна рада й Міністерство інфраструктури України враховуючи ознаки критичної неплатоспроможності підприємства, виявленої за даними фінансової звітності за 2018р., повинні були спираючись

на нормативні документи – Порядок погодження умов і порядку проведення санації державних підприємств до порушення провадження у справі про банкрутство за рахунок небюджетних джерел фінансування, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 2016 р. № 38 та Положення про порядок проведення досудової санації господарських товариств, у статутних фондах яких державна частка перевищує 25 відсотків, та державних підприємств щодо яких прийнято рішення про приватизацію, затвердженого наказом Фонду державного майна України від 12.10.2001р. за № 1865, звернутися до уповноваженого органу та провести досудову санацію по відновленню платоспроможності з метою запобігання його банкрутству до початку порушення провадження у справі про банкрутство [65, 68].

Комплексний аналіз фінансового стану ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» проведено на основі методики раннього виявлення фінансової кризи, запропонованої Т. П. Гудзь, за період 2016–2018рр. діяльності підприємства [3]. Результати застосування аналітичного апарату системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи на підприємстві, що досліджується, представлені у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12 – Ідентифікація глибини розвитку фінансової кризи у ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за 2016–2018 рр.

Форма кризи	Рівень глибини	Період		
		2016 р.	2017 р.	2018 р.
1	2	3	4	5
Криза ліквідності	Досягнутий	заспокоєння	наростання	розгортання
	Розвинутий	наростання	розгортання	звершення
	Започаткований	звершення	звершення	зародження
Криза платоспро-можності	Досягнутий	заспокоєння	заспокоєння	усунення
	Розвинутий	усунення	зародження	зародження
	Започаткований	розгортання	розгортання	наростання
Криза прибутко-вості	Досягнутий	заспокоєння	зародження	наростання
	Розвинутий	усунення	наростання	розгортання
	Започаткований	зародження	розгортання	настання
Загроза втрати фінансової стійкості	Досягнутий	усунення	зародження	зародження
	Розвинутий	усунення	зародження	наростання
	Започаткований	зародження	зародження	розгортання
Фінансова криза:				
фаза	Досягнутий	0	3	4
	Розвинутий	2	4	5
	Започаткований	4	5	6

Продовження таблиці 2.12

1	2	3	4	5
стадія	Досягнутий	усунення загрози банкрутства	прояв ранніх ознак банкрутства	зародження банкрутства
	Розвинутий	прояв ранніх ознак банкрутства	зародження банкрутства	наростання банкрутства
	Започаткований	зародження банкрутства	наростання банкрутства	усунення загрози банкрутства
Тип фінансового стану	Досягнутий	посткризовий на етапі відновлення фінансової рівноваги	передкризовий з поглибленням фінансової кризи	передкризовий з поглибленням фінансової кризи
	Розвинутий	передкризовий з виникненням передумов розвитку фінансової кризи	передкризовий з поглибленням фінансової кризи	кризовий зі стрімким розвитком фінансової кризи
	Започаткований	передкризовий з поглибленням фінансової кризи	кризовий зі стрімким розвитком фінансової кризи	кризовий зі стрімким розвитком фінансової кризи

За результатами проведеного дослідження кризових проявів в діяльності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за 2016-2018 рр. встановлено розвиток кризи ліквідності та кризи прибутковості на стадіях наростання-розгортання, кризи платоспроможності на стадіях зародження-розгортання та кризи фінансової стійкості на стадіях зародження-наростання. Досягнутий тип фінансового стану підприємства у 2018 р. – передкризовий з поглибленням фінансової кризи. Виявлений кризовий процес при безперешкодному його протіканні внаслідок відсутності адекватних антикризових заходів має перспективи трансформації у кризовий зі стрімким розвитком фінансової кризи.

Рисунок 2.4 ілюструє розвиток фінансової кризи на підприємстві протягом трьох років.

Так, 2016 р. характеризувався розвитком ранніх ознак банкрутства до яких слід віднести нераціональну структуру майна, низьку ліквідність оборотних коштів через домінуючу частку простроченої дебіторської заборгованості, зростання дефіциту чистого грошового потоку, перевищення темпу росту витрат над доходами підприємства, уповільнення процесу поповнення власних внутрішніх фінансових ресурсів.

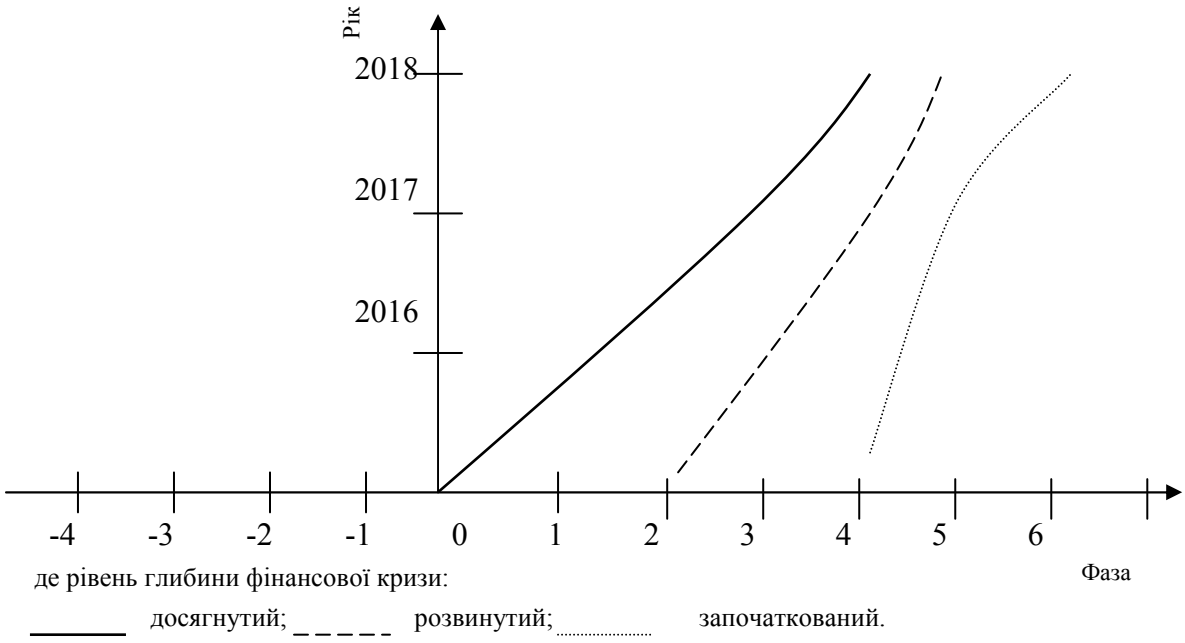

Рисунок 2.4 – Графік проходження фінансовою кризою трьох рівнів глибини у ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» впродовж 2016–2018 рр.

Одночасно було започатковано зародження банкрутства, розвиток якого продовжився у 2017 р. Найглибшої фази розвитку фінансова криза досягла у 2018 р. В цей період була сформована стадія зародження банкрутства, а його наростання тільки розвивалось. Одночасно відбулося започаткування стадії наростання загрози втрати платоспроможності та фінансової стійкості. Це означає, що розвинута глибина та швидкість фінансової кризи у 2016–2018 рр. вимагають термінового застосування дієвих антикризових заходів.

Спираючись на результати аналізу фінансового стану ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» та виходячи із виявлених кризових наслідків, ми провели встановлення причин їх виникнення. Серед загальних чинників слід відмітити низький рівень платоспроможного попиту підприємств-споживачів, нестабільність у паливно-енергетичному комплексі та конкурентний тиск на внутрішньому ринку. До типових факторів відносяться криза неплатежів, наявність значних обсягів основних фондів, незадіяних у господарській діяльності, відсутність ефективної системи

контролінгу витрат, незадовільний стан матеріально-технічної бази. Індивідуальним кризовим чинником виступає непродумана політика зі сторони вищого керівництва щодо вирішення фінансово-господарських проблем підприємства.

Етап життєвого циклу ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» відповідає спаду активності господарської діяльності. У зв'язку з цим адекватною основою вироблення плану оздоровчих заходів є корпоративна реструктуризація з комбінуванням наступальної і захисної стратегій. Враховуючи, що фінансова криза досягла четвертої фази розвитку правовим полем плану реструктуризації ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» є досудова санація.

Результати оцінки стадії розвитку фінансової кризи у ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» дають можливість охарактеризувати її причинно-наслідкові зв'язки за наступними даними:

1. Характеризуючи стан виробничих основних засобів, слід відмітити, дуже високий рівень їх фізичного зносу і, разом з тим, досить низьку питому вагу експлуатаційно придатних потужностей. Станом на 1 січня 2019 р. рівень зносу основних виробничих фондів склав 94,7%, а ступінь придатності для подальшого використання у виробництві всього лише 5,3%. Недостатність фінансових ресурсів, обумовлена кризовим станом заводу в цілому, не дозволяє проводити розширене відтворення виробничо-технічної бази. Загальний фактичний рівень використання виробничих потужностей за 2018 р., який склав менше 30%, говорить про важливість розв'язання цієї проблеми. Якісне оновлення виробничо-технічної бази ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» має першочерговий характер серед заходів по підвищенню ефективності використання всіх видів ресурсів на підприємстві, що в свою чергу визначає загальноекономічний ефект виробничої діяльності. Проведення модернізації технічної сторони виробництва та введення інноваційних технологій потребують широкомасштабного фінансування. Однак, власних внутрішніх фінансових ресурсів для здійснення реінвестицій у виробництво завод не має.

Спостерігається зменшення загальної суми коштів у розрахунках із дебіторами при одночасному збільшення заборгованості споживачів за відвантажену продукцію. Це свідчить про звуження ринкової ніші підприємства та погіршення ліквідності частки ринку, якою володіє ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал».

2. Наявність суми непокритих збитків та дефіциту власних оборотних коштів свідчить про порушення основних принципів господарювання – самоокупності та самофінансування. Виходячи з проведених розрахунків можна зробити висновок про те, що дане підприємство проводило фінансування своєї господарської діяльності повністю за рахунок позикових коштів. Це означає, що поповнення оборотних коштів за рахунок власних джерел взагалі не відбувається, тобто механізм самофінансування на підприємстві не діє. Внаслідок цього спостерігається нестача власних обігових коштів у формуванні запасів, сума якої на кінець 2018 р. склала 15862 тис. грн.

3. Дослідження паралельності строків фінансування та додержання певних співвідношень між окремими статтями пасивів та активів показало, що формування оборотних активів на даний час відбувається за рахунок короткострокового позикового капіталу. Крім того, частина останнього іде також на фінансування необоротних коштів підприємства. А так як, у складі залучених фінансових джерел переважну частину (98,7%) займає кредиторська заборгованість, це означає, що фактично поточна господарська діяльність забезпечується за рахунок тих коштів, які найбільш терміново мають бути повернені кредиторам. Підприємство має високий рівень залежності від зовнішніх джерел фінансування.

4. Збільшення питомої ваги залучених коштів в загальній вартості капіталу заводу у 2018 р. призвело до зростання рівня збитковості власного капіталу на 5,65%. Це означає, що використання кредитних ресурсів на підприємстві дає негативний ефект. Тому, на даний час залучення позикового капіталу на платній основі для підприємства є економічно недоцільним: з одного боку, це призведе до поглиблення кризи прибутковості, а з іншого –

до підвищення залежності заводу від зовнішніх джерел фінансування, тобто до зниження рівня його фінансової стійкості. Тільки після того, як підприємство забезпечить достатній рівень рентабельності власного капіталу по відношенню до величини банківського відсотка, економічно вигідним буде залучення кредитних ресурсів. Отже, першочерговим завданням, яке потребує термінового вирішення є відновлення процесу самофінансування на заводі, що можливо здійснити при застосуванні антикризових заходів в процесі санації.

5. Ліквідність майна ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал», тобто швидкість перетворення його матеріальних цінностей у гроші, визнається дуже низькою, що відповідно зумовлює погіршення загального рівня платоспроможності підприємства. Основна причина кризи ліквідності підприємства полягає у відсутності власних обігових коштів для фінансування господарського обороту. Як фактори, що підсилюють кризу ліквідності, можна назвати: наявність залишків залежалої продукції, що свідчить про низький контроль за формуванням запасів; прострочена дебіторська заборгованість, частка якої в загальній сумі боргових зобов'язань споживачів та замовників становить 35,28%; незадовільний стан розрахунково-платіжної дисципліни на підприємстві. При умові низького загального рівня платоспроможності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» та відсутності власних фінансових ресурсів для забезпечення господарської діяльності, відновлення фінансової рівноваги на підприємстві за рахунок внутрішніх резервів неможливе. Крім того, криза ліквідності супроводжується кризою прибутковості.

6. Фінансовий стан підприємства визнається як кризовий, оскільки формування запасів відбувається за рахунок залучення кредиторської заборгованості, яка в розрахунку на 1 грн. запасів складає 1 грн. 50 коп. Відсутність власних оборотних коштів у формуванні запасів говорить про неефективність використання фінансових ресурсів і є значним недоліком господарської діяльності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал».

7. Інтенсивне збільшення впродовж 2016-2018рр. дебіторської заборгованості за вироблену і відвантажену заводом продукцію при скороченні шостої частини чистого доходу від реалізації свідчить про те, що відбувається іммобілізація фінансових ресурсів у розрахунках із дебіторами, зростає сума залучених в оборот коштів, що подовжує тривалість операційного циклу, вимагає від підприємства пошуку додаткових джерел фінансування нового виробничого циклу, а отже, призводить до загострення боргової кризи на підприємстві.

У зв'язку з тим, що за останні два роки умови закупівлі сировини на ринку змінилися – більшість постачальників вимагають авансових платежів, які ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» не може здійснювати через дефіцит вільних грошових коштів, причиною якого є здійснення бартерних операцій та взаємозаліку зустрічних вимог з кредиторами. Це негативно позначається на процесі виробництва, який в достатньому обсязі не забезпечується сировиною та матеріалами. Як наслідок – недозавантаження виробничих потужностей, що одночасно обумовлює високий рівень витратомісткості господарського обороту при низькій фондовіддачі.

8. У 2018р. частка взаємозаліку від загальної суми оплати, що надійшла від споживачів та замовників складає 79,1%. Такий високий відсоток бартерних операцій у складі розрахунків має негативні економічні наслідки:

– виникнення дефіциту вільних грошових коштів для здійснення поточного самофінансування та сплати всіх видів заборгованості;

– понесення перевитрат пов'язаних зі зберіганням надлишкових запасів сировини, які виникають тому, що обсяги поставок визначаються постачальником виходячи із вартості отриманої ним продукції, а виробничі потреби заводу, за такими основними аспектами, як ціна, кількість та асортимент сировини, не враховуються;

– обмежуються виробничі можливості заводу, так як для додаткової закупівлі потрібної сировини він не має вільних грошових коштів в достатньому обсязі;

– при здійсненні бартерних операцій відбувалося економічно недоцільне збільшення цін на матеріали, що обумовлювало цілеспрямоване збільшення собівартості продукції.

9. Стан розрахунків із дебіторами оцінюється як незадовільний, оскільки результати аналізу показали наявність прострочених та безнадійних боргових зобов'язань споживачів та замовників, а також низький рівень ліквідності коштів мобілізованих у дебіторській заборгованості через високий процент бартерних операцій, негативні наслідки яких відображаються на своєчасності та повноті сплати грошових вимог кредиторів. Можемо визнати це одним із головних факторів, що зумовлюють несвоєчасність здійснення ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» розрахунків по своїх зобов'язаннях перед кредиторами.

10. Найбільшу питому вагу в загальній сумі поточних зобов'язань ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» становить кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги (93,8%), з якої 95,79% – це суми боргів строком виникнення до одного року, і 4,21% – прострочені зобов'язання, частка яких у поточному році зросла у півтора рази.

11. У ринковому сегменті ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» орієнтується на внутрішній ринок України. За останні три роки підприємство ослабило свої позиції на ринку. Тому, на сьогодні пріоритетним напрямком маркетингової діяльності заводу є повернення своїх позицій на первинних ринках, тобто відновлення роботи безпосередньо зі споживачами. Ринкова позиція ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» на товарному ринку України є не стабільною. Сировина та матеріали для ведення господарської діяльності є в наявності в межах держави, але попит на деяку продукцію незадовільний. Основними покупцями готової продукції ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» у 2018р. були Південно – Західна залізниця, Одеська залізниця, Львівська залізниця.

12. Оцінивши динаміку доходів та витрат ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» необхідно відмітити стабільне й досить інтенсивне

скорочення обсягів діяльності, яке відображається у зменшенні чистого доходу від реалізації за 2016-2018рр. на 16251 тис. грн. або на 13% (додаток В). При цьому, одночасно, спостерігається зменшення витрат, але в чотири рази повільніше за спад виручки від продажу продукції. Перевищення інтенсивності скорочення доходної частини фінансових результатів над витратною – це основна причина збільшення суми поточних збитків. Таким чином, загальний фінансовий результат господарської діяльності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» у 2018р. визначався збитком у розмірі 18658 тис. грн., що у двічі більше порівняно із 2017р. та втричі більше порівняно з 2016 р.

13. Виробництво продукції є матеріаломістким. Питома вага матеріальних витрат за останні три роки роботи склала у 2018 р. – 68,9 %. У вартісному вираженні скорочення матеріальних витрат за 2018р. дорівнювало 10780 тис. грн., тоді як зменшення виручки від реалізації відбулося на 27356 тис. грн. Це свідчить про нераціональну цінову та маркетингову політику підприємства.

14. Оцінка виробництва продукції свідчить про суттєве скорочення виробництва товарної продукції. Так, у 2018р. обсяг випущеної товарної продукції (в оптових цінах підприємства, без ПДВ) склав 108084,6 тис. грн., що на 19907,4 тис. грн., або на 15,6% менше рівня 2016 р. Основну частку у загальному об’ємі виробництва займає випуск залізобетонних шпал: у 2016 р. – 72,7%, у 2017 р. – 71,0%, у 2018р. – 53,8%. Скорочення виробництва стратегічно важливої для економіки України продукції обумовлено кризовим становищем заводу та дефіцитом самофінансування за відсутності фінансової можливості ефективного використання кредитних ресурсів. Крім того, виявлено факти заниження планових показників виробництва продукції, з метою відображення перевиконання плану.

Результати дослідження показали, що виробництво товарної продукції заводу є збитковим. Так, у 2018 р. на 1 грн. товарної продукції припадало 1,20 грн. витрат. ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» в

результаті здійснення основного виду діяльності не покриває витрати на виготовлення продукції і несе збитки.

15. Неефективне ціноутворення у ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» полягає у невідповідності механізму формування ціни ринковим умовам та відсутності оперативного реагування на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища. На заводі не проводиться визначення фактичних витрат по виробництву одиниці продукції, рентабельності одиниці продукції, тобто порівняння запланованих витрат з фактичними витратами не проводиться, а отже, не визначається економічна ефективність випуску того чи іншого виду продукції, можливість оптимізації структури витрат не вивчається. Такі риси управління фінансами підприємства характерні для командно-адміністративних відносин. Отже, підприємство функціонуючи в ринкових умовах не адаптувало внутрішній механізм управління економічними процесами до вимог ринкового середовища. В управлінні заводом до сих пір збереглася ідеологія безумовної підпорядкованості вищому керівництву. В економіці заводу адміністративне рішення відіграє провідну роль у вирішенні питань закупівлі сировини, її якості, кількості, ціні, умов постачання, регулюються також всі питання пов’язані зі збутом, оскільки в цій сфері всі важелі управління знаходяться у споживача-монополіста в особі ДП «Укрзалізничпостач».

16. На підприємстві відсутня система стратегії розвитку підприємства, сучасного маркетингу і корпоративної культури. Відсутність кадрової політики на підприємстві впливає на подальшу ефективну виробничу діяльність боржника, оскільки кадри заводу поступово старіють, спеціалісти, які можуть високоякісно працювати і передати свої знання молодому поколінню звільняються за віком та в зв’язку з невиплатою заробітної плати; атестація робочих місць не проводилась з 1996 р., що в свою чергу впливає на надання додаткових відпусток, на право дострокового виходу на пенсію, на надання інших пільг, встановлених для робітників з небезпечними

умовами праці, що, в свою чергу, впливає на соціальну напругу на підприємстві.

За результатами проведеної оцінки стадії розвитку фінансової кризи у ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» встановлено хронічний перебіг низки взаємопов'язаних кризових процесів, які формують передумови виникнення ситуації банкрутства підприємства. Причинами цього є закономірне поглиблення взаємозв'язку кризи ліквідності, кризи платоспроможності, кризи прибутковості та загрози втрати фінансової стійкості, що дозволяє кваліфікувати фінансову неспроможність підприємства як загрозливу для подальшого його існування.

Висновки за розділом 2

Узагальнюючи результати проведеного комплексного аналізу причин та наслідків розвитку фінансової кризи на підприємстві можемо зробити наступні висновки. Не зважаючи на те, що ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» має вагому частку власного капіталу у загальній вартості фінансових ресурсів, а саме у 2018 році – 49,6%, ситуація на підприємстві є кризовою.

Про складну ситуацію, що склалась на даному підприємстві свідчать також коефіцієнти забезпеченості запасів та всіх оборотних коштів власними обіговими коштами: вони мають від'ємні значення. Це говорить про відсутність у складі джерел формування оборотних коштів власних фінансових ресурсів. Тенденція погіршення самофінансування, яка спостерігається протягом 2016-2018рр. у ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал», обумовлена виникненням дефіциту власних фінансових ресурсів у фінансуванні поточного господарського обороту. Негативна динаміка рівня забезпеченості підприємства власними коштами

підтверджує висновок про порушення фінансової рівноваги та відсутності матеріальної основи для здійснення самофінансування.

Враховуючи вище викладене, можемо зробити висновок про вкрай незадовільну ситуацію, що склалась на ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал». Підприємство внаслідок своєї збитковості не має власних коштів для фінансування поточної господарської діяльності. Тому, фактично джерела формування майна – це зобов'язання по залучених коштах від кредиторів. На підприємстві не здійснюються основні принципи ведення господарської діяльності: самоокупність та самофінансування, їх порушення спостерігається на протязі всього періоду, що аналізується. Враховуючи високий рівень залежності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» від зовнішніх джерел фінансування, його господарська діяльність характеризується низьким рівнем автономії щодо вирішення як фінансових, так і організаційних питань.

На підставі проведеного дослідження ліквідність майна ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал», тобто швидкість перетворення його матеріальних цінностей у гроші, визнається дуже низькою, а баланс підприємства не є абсолютно ліквідним.

Згідно методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства та доведення до банкрутства фінансовий стан ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» характеризується ознаками надкритичної неплатоспроможності. Основна причина кризи ліквідності підприємства полягає у відсутності власних обігових коштів для фінансування господарського обороту. Як фактор, що підсилює кризу ліквідності, можна назвати незадовільний стан розрахунково-платіжної дисципліни на підприємстві. При умові низького загального рівня платоспроможності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» та відсутності власних фінансових ресурсів для забезпечення господарської діяльності, відновлення фінансової рівноваги на підприємстві за рахунок

внутрішніх резервів неможливе. Крім того, криза ліквідності доповнюється кризою прибутковості. Тому маємо підстави зробити висновок, що ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» перебуває на стадії активного розвитку фінансової кризи.

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

3.1 Прогнозування ймовірності банкрутства підприємства

Отримання інформації про майбутнє, особливий вид передбачення можливих або бажаних змін фінансового стану сучасних підприємств є необхідним елементом формування їх стратегічного розвитку.

Розробка прогнозних моделей фінансового стану підприємства необхідна для вироблення генеральної фінансової стратегії на забезпечення підприємства фінансовими ресурсами, оцінювання його можливостей у перспективі. Вона повинна будуватися на основі вивчення реальних фінансових можливостей підприємства, внутрішніх та зовнішніх факторів і охоплювати такі питання, як оптимізація основних і оборотних коштів, власного і позикового капіталу, розподіл прибутку, інвестиційна і цінова політика.

Процес прогнозування традиційно складається з декількох етапів, основними з яких є етап збору та обробки інформації про фінансовий стан підприємства, етап проведення аналізу фінансового стану підприємства та безпосередньо прогностичний етап, який передбачає використання спеціальних методів фінансового прогнозування.

Аналіз фінансової стійкості підприємства дає змогу оцінити здатність підприємства адаптуватися до умов зовнішнього середовища та визначити ступінь його незалежності від зовнішніх джерел фінансування. Тому важливим є питання прогнозування банкрутства підприємства та удосконалення з цією метою існуючих підходів та методик [37, с. 250].

Значення прогнозного аналізу фінансової неспроможності полягає в тому, що дозволяє завчасно оцінити фінансову ситуацію з позиції її відповідності стратегії розвитку підприємства з урахуванням зміни

внутрішніх і зовнішніх умов його функціонування та внести антикризові корективи.

Серед науковців немає єдиної думки щодо переліку та класифікації методів та прийомів прогнозування фінансового стійкості. Тому доцільно буде розглянути ще такі групи методів, що використовуються у переважній більшості наукової літератури.

Перша група – методи експертних оцінок – припускають проведення багатоступінчастого опитування експертів по спеціальних схемах і подальшу обробку отриманих результатів за допомогою інструментарію економічної статистики. Застосування цих методів на практиці, звичайно, полягає у використанні досвіду, знань та інтуїції експертів в області динаміки фінансово-господарської діяльності організацій в різних сегментах національної економіки. Як правило, його використання забезпечує швидке формування думки. В той же час той факт, що прогноз будується на інтуїтивному думці експерта, – явний недолік методу [33, с. 275].

Найбільш широке використання експертні методи отримали при прогнозуванні параметрів стану зовнішнього економічного середовища, а також продажу в маркетинговому аналізі. Експертні оцінки використовуються в аналітичній роботі, наприклад, для розробки коефіцієнтів суттєвості в імітаційних моделях, граничних значень контрольованих показників і т. п.

Друга група – детерміновані методи – припускають наявність функціональних чи певних іншим чином взаємозв'язків ключових індикаторів розвитку, коли кожному значенню факторної індикатора відповідає цілком визначене і невипадкове значення результативного показника. Серед детермінованих методів заслуговують на увагу балансовий, нормативний і пропорційних залежностей. До нормативного методу можуть бути віднесені розрахунки доходів і видатків по тій їх частині, яка регламентована укладених організацією договорами [91, с. 89].

Детерміновані методи мають істотний недолік: кількісні оцінки ключових індикаторів фінансової моделі організації не враховують притаманну господарської діяльності невизначеність оцінок стану факторів і безпосередньо залежать від використовуваних у прогностичних дослідженнях форм фінансових моделей.

Третя група – стохастичні методи – передбачають врахування ймовірнісного характеру виду зв'язку не тільки між показниками звітності та факторами, їх визначальними, але і між окремими факторами з формуванням «області прогнозних значень» фінансової моделі [92, с. 179].

Результати стохастичного факторного аналізу дозволяють, крім визначення результативних показників фінансової моделі, планувати і прогнозувати значення індикаторів, включених у формовану модель, вибирати не тільки найбільш результативні та економічні варіанти, але і найбільш стійкі з можливих альтернатив рішення. Ймовірність одержання точного прогнозу зростає з підвищенням якості емпіричних даних. Стохастичні методи переважно застосовуються при високій невизначеності стану економічного середовища.

Приклади стохастичних моделей, що використовуються для прогнозування банкрутства підприємства, наведені у додатку И. Результати застосування зарубіжних і вітчизняних моделей прогнозування банкрутства ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» наведені в таблиці 3.1.

Незважаючи на те, що зарубіжні моделі були розроблені для відмінних від існуючих в Україні економічних умов і тому не враховують особливості кризової ситуації у вітчизняній економіці, їх висновки повністю співпадають з результатами оцінки ймовірності банкрутства підприємства на основі вітчизняних моделей. У перспективі для ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» існує загроза банкрутства, про що свідчать результати розрахунків за всіма застосованими моделями.

Таблиця 3.1 – Визначення ймовірності банкрутства ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» на основі статистичних моделей зарубіжних і вітчизняних дослідників за підсумками його діяльності у 2018р.

Модель	Розрахунок інтегрального показника	Інтерпретація значення інтегрального показника
Модель Е. Альтмана	Z = 1,2·(39401/109651) + 1,4·(-51508/109651) + +3,3·(-18695/109651) + 0,6·(54388/55263) + +0,99·(108255/109651) = 0,7788	Так як, Z < 1,8, то для підприємства ймовірність банкрутства є дуже високою
Модель Р. Ліса	Z = 0,063·(39401/109651) + 0,092·(-18695/109651) + + 0,057·(-51508/109651) + 0,001·(54388/55263) = = -0,0189	Так як, Z < 0,037, то для підприємства існує загроза банкрутства
Модель Таффлера і Тішоу	Z = 0,53·(-18695/54563) + 0,13·(39401/55263) + +0,18·(54563/109651) + 0,16·(108255/109651) = = 0,1586	Так як, Z < 0,2, то банкрутство більш ніж ймовірне
Модель Спрінгейта	Z = 1,03·(39401/109651) + 3,07·(-18695/109651)+ + 0,66·(-18658/54563) +0,4·(108255/109651) = 0,0159	Так як, Z < 0,862, то підприємство є потенційним банкрутом
Універсальна дискримінантна функція (модель Терещенка О.О.)	Z = 1,5·(737/55263) + 0,08·(109651/55263) + 10· ·(-18695/109651) + 5·(-18695/108255) + +0,3·(20698/108255) + 0,1·(108255/109651) = = -2,2336	Так як, Z < 0, то підприємство є напівбанкрутом
Модель Гудзь Т.П. для виробничих підприємств	Y = 0,4190 + 0,0289·(-15862/55263) + 0,0245·(70250/39401) – 0,0175·(54563/6930) + 0,0036·(-18695/108255) – 0,2166·(54563/55263) = = 0,4211	Так як, 0 < Y < 0,5 це свідчить про дисбаланс фінансової рівноваги підприємства, що сигналізує про наявність кризових процесів

На сьогоднішній день практично відсутні наукові розробки цілісної методики прогнозування фінансової стійкості, яка б дозволила оперативно, об’єктивно й повно визначити перспективний ступінь стійкості фінансового стану, зважаючи на багатоаспектність даної категорії та її важливість для функціонування сучасного підприємства. Також недостатньо дослідженими залишаються теоретичні поняття та сутність самого процесу прогнозування фінансової стійкості, йог місця та ролі в системі підприємства.

При вивченні економічних процесів або явищ за допомогою математичного моделювання, закономірності та їх взаємозв’язки описуються

математичними рівняннями, які характерні для реальних об'єктів. Тобто, в цьому випадку конструюється економіко-математична модель. Під економіко-математичною моделлю розуміють концентрований вираз найсуттєвіших взаємозв'язків і закономірностей процесу функціонування економічної системи в математичній формі.

Теорія і практика економічного аналізу охоплює понад сотню різних видів економіко-математичних методів і моделей, які умовно можна класифікувати за групами: методи кореляційно-регресійного аналізу, методи математичного програмування, матричні методи та моделі, нелінійні моделі інші економіко-математичні методи і моделі [76, с.180].

Кореляційно-регресійний аналіз – це побудова та аналіз економіко-математичної моделі у вигляді рівняння регресії (рівняння кореляційного зв’язку), що виражає залежність результативної ознаки від однієї або кількох ознак-факторів і дає оцінку міри щільності зв’язку.

Методи кореляційно-регресійного аналізу доцільно застосовувати для встановлення кількісної залежності тих або інших об’єктивних і суб’єктивних факторів досліджуваного об’єкта, характер функціональної залежності між якими невизначено. Зважаючи на те, що більшість процесів, які відбуваються в економіці є випадковими, то й зв’язок між факторами, які впливають на результуючу змінну є випадковою величиною. В такому випадку, кореляція виражає ймовірнісну залежність між змінними параметрами алгоритму зв’язку [54, с. 115].

Кореляційно-регресійний аналіз складається з таких етапів:

- попередній аналіз,
- збирання інформації та її первинна обробка,
- побудова моделі (рівняння регресії),
- оцінка й аналіз моделі.

Для обґрунтування підходу щодо прогнозування банкрутства ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» в процесі нашого дослідження

доцільним є використання економіко-математичної моделі, розробленої за допомогою кореляційно-регресійного аналізу.

В даній роботі кореляційно-регресійний аналіз проведено на основі квартальних фінансових показників за 2014–2018рр. у ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» (додаток К). Метою нашого дослідження є визначення впливу факторів на фінансову стійкість підприємства, втрата якої свідчить про ситуацію банкрутства.

При розрахунку багатофакторної моделі вивчався вплив коефіцієнта забезпеченості формування оборотних активів власним оборотним капіталом (X_1), оборотності капіталу (X_2), рентабельності власного капіталу (X_3) на коефіцієнт автономії (Y), який характеризує фінансову незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування його діяльності.

Інтерес для економічної інтерпретації має розрахунок матриці коефіцієнтів парної кореляції (табл. 3.2), що дає можливість визначити чинники, які не можна разом включати в модель.

Таблиця 3.2 – Матриця парних коефіцієнтів кореляції $r_{(i,j)}$

Фактори	X_{1i}	X_{2i}	X_{3i}	Y
X_{1i}	1	0,16428	-0,70720	0,64234
X_{2i}	–	1	0,40430	0,40789
X_{3i}	–	–	1	-0,19862
Y	–	–	–	1

Отримані результати свідчать, що найбільш тісний зв’язок (0,70720) спостерігається між коефіцієнтом забезпеченості формування оборотних активів власним оборотним капіталом (X_1) та рентабельністю власного капіталу (X_3). Другим по вагомості (0,64234) є зв’язок результативного фактору з коефіцієнтом забезпеченості формування оборотних активів власним оборотним капіталом (X_1) (табл. 3.3).

Результати порівняння коефіцієнтів парної кореляції, розрахованих між змінними кінцевої моделі, з величиною множинного коефіцієнта кореляції (0,4044) доводять, що у масиві існують пари пов’язаних змінних (табл. 3.4).

Таблиця 3.3 – Тіснота та напрям зв’язку між змінними

Коефіцієнт парної кореляції між змінними	Межі, в яких знаходиться модульне значення коефіцієнту парної кореляції	Тіснота зв’язку	Напрямок зв’язку
r (X_1, X_2) = 0,16428	$0,1<\|r_{ij}\|<0,3$	Середній зв’язок	Прямий зв’язок
r (X_1, X_3) = -0,70720	$\|r_{ij}\|<0,7$	Тісний зв’язок	Зворотний зв’язок
r (X_1, Y) = 0,64234	$0,3<\|r_{ij}\|<0,7$	Середній зв’язок	Прямий зв’язок
r (X_2, X_3) = 0,40430	$0,3<\|r_{ij}\|<0,7$	Середній зв’язок	Прямий зв’язок
r (X_2, Y) = 0,40789	$0,3<\|r_{ij}\|<0,7$	Середній зв’язок	Прямий зв’язок
r (X_3, Y) = -0,19862	$0,1<\|r_{ij}\|<0,3$	Слабкий зв’язок	Зворотний зв’язок

Таблиця 3.4 – Порівняння парних коефіцієнтів кореляції з множинним коефіцієнтом кореляції

Величина парного коефіцієнту кореляції	Порівняння (<, >)	Змінні	Характеристика зв’язку
r (X_1, X_2) = 0,16428	$\|r_{1,2}\| < r_{кр.}$= 0,4044	змінні X_1 і X_2	не пов’язані між собою
r (X_1, X_3) = -0,70720	$\|r_{1,3}\| > r_{кр.}$= 0,4044	змінні X_1 і X_3	пов’язані між собою
r (X_1, Y) = 0,64234	$\|r_{1,Y}\| > r_{кр.}$= 0,4044	змінні X_1 і X_Y	пов’язані між собою
r (X_2, X_3) = 0,40430	$\|r_{2,3}\| < r_{кр.}$= 0,4044	змінні X_2 і X_3	не пов’язані між собою
r (X_2, Y) = 0,40789	$\|r_{2,Y}\| > r_{кр.}$= 0,4044	змінні X_2 і Y	пов’язані між собою
r (X_3, Y) = -0,19862	$\|r_{3,Y}\| < r_{кр.}$= 0,4044	змінні X_3 і Y	не пов’язані між собою

Однак, наявність пов’язаних змінних не є наслідком мультиколінеарності. Це означає, що в масиві змінних вплив жодного фактору не розцінюється як визначальний порівняно з іншими. Отже, оцінка тісноти взаємозв’язку змінних факторів між собою дає можливість зробити висновок про те, що обрані чинники можуть бути включені в одну модель.

В результаті розрахунків отримано рівняння множинної регресії (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Показники кореляційно-регресійної моделі

Коефіцієнти моделі	Вагові значення коефіцієнтів моделі	Стандартні похибки коефіцієнтів змінних	t-критерій для коефіцієнтів моделі	Коефіцієнти еластичності (Кі)
a_0	0,4163	0,1272	3,2724	x
a_1	0,6151	0,1966	3,1286	0,4609
a_2	0,0102	0,0279	0,3660	0,0099
a_3	0,7006	0,5288	1,3248	0,0333

$$y = 0,4163 + 0,6151 \cdot X_1 + 0,0102 \cdot X_2 + 0,7006 \cdot X_3 \quad (3.1)$$

Охарактеризуємо параметри рівняння (3.1).

1. При зростанні коефіцієнта забезпеченості формування оборотних активів власним оборотним капіталом (X_1) на 1 за умов незмінності інших факторів коефіцієнт автономії (Y) в середньому збільшується на 0,6151.

2. Збільшення оборотності капіталу (X_2) на 1 за умов незмінності інших факторів обумовлює підвищення коефіцієнта автономії (Y) в середньому на 0,0102.

3. Зростання рентабельності власного капіталу (X_3) на 1 за умов незмінності інших факторів призводить до збільшення коефіцієнта автономії (Y) в середньому на 0,7006.

Так як фактори, що включені до даної моделі мають різні одиниці виміру, то для проведення порівняльної оцінки їх впливу на рівень фінансової незалежності підприємства постає необхідність у нормуванні коефіцієнтів регресії шляхом розрахунку β-коефіцієнтів.

Після приведення коефіцієнтів регресії у порівнянний вигляд отримано рівняння регресії в стандартизованому виді:

$$y = 0,4609 \cdot X_1 + 0,0099 \cdot X_2 + 0,0333 \cdot X_3 \quad (3.2)$$

З рівняння (3.2) видно, що найбільший вплив на величину адекватності регулятивного капіталу має коефіцієнт забезпеченості формування оборотних активів власним оборотним капіталом, вплив цього фактору більше ніж у півтора разів суттєвіший за вплив інших чинників. Цей висновок підтверджується результатами оцінки тісноти зв’язку факторів, включених до моделі.

Проведемо статистичну характеристику моделі (3.1) за даними таблиці 3.6.

Значення множинного коефіцієнту детермінації (R^2 = 0,5464) показує, що зміна коефіцієнта автономії на 54,64% визначається впливом факторів включених в модель, і на 45,36% – впливом інших, неврахованих нами факторів.

Таблиця 3.6 – Параметри для характеристики кореляційно-регресійної моделі

Показник	Значення	Показник	Значення
Коефіцієнт детермінації	0,5464	Табличне значення критерію Фішера	3,0984
Стандартна похибка регресії	0,0432	Табличне значення критерію Стьюдента	2,0345
Критерій Фішера	8,0296	Число ступенів свободи	20

Про достовірність отриманих значень вагових коефіцієнтів в моделі свідчать результати порівняння t-критеріїв кожного фактора «X_i» з табличним значенням критерію Стьюдента на рівні значимості 0,95 та числом ступенів свободи 20. Так, по абсолютній величині t-критерії вагових коефіцієнтів a_0 та a_1 є більшим за табличне значення критерію Стьюдента ($t_{ТАБЛ}$), що дорівнює 2,0345. Водночас спостерігаємо, що $ta_2 < t_{ТАБЛ}$ та $ta_3 < t_{ТАБЛ}$. Це означає, що отримані величини a_2, та a_3 статистично не відрізняються від нуля, тобто є не точними або зміщеними внаслідок можливо недостатньої кількості спостережень або переважаючого впливу на результативну ознаку коефіцієнта забезпеченості формування оборотних активів власним оборотним капіталом підприємства.

За критерієм Фішера можна стверджувати, що з ймовірністю 0,95 модель є достовірною, оскільки F=8,0296 більше за $F_{таб.}$ = 3,0984. Отже, можемо зробити висновок, що дана модель є придатною для її використання з метою прогнозування фінансової стійкості підприємства шляхом підстановки ймовірних значень фінансових показників.

Отже, прогнозування у системі управління підприємством посідає особливе місце, оскільки надає можливість отримання науково-обґрунтованого висновку про їх можливий фінансовий стан, термін досягнення бажаного стану, альтернативні шляхи розвитку фінансово-

економічної діяльності. Прогнозування відіграє провідну роль у попередженні банкрутства підприємства.

У процесі дослідження нами була виведена модель для прогнозування ймовірності банкрутства підприємства. Перевагами отриманої моделі є те, що за допомогою одного критерію ми можемо спрогнозувати динаміку фінансової стійкості, всі дані, котрі входять до даної моделі є доступними для використання і простими у розрахунку. Проте недоліком даної моделі є обмеженість застосування, так як вона призначена тільки для ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал».

3.2 Обґрунтування заходів фінансово-економічного оздоровлення підприємства з метою попередження його банкрутства

Відновлення платоспроможності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» рекомендується провести через реорганізацію технологічної та технічної інфраструктури виробництва шляхом реструктуризації його активів та боргів. У зв’язку з цим, здійснення санації підприємства-боржника передбачається шляхом використання комбінації різних заходів щодо його реструктуризації:

1. Реструктуризація виробництва передбачає реформування системи управління в усіх ланках підприємства з метою запобігання дублюванню функцій на різних рівнях, а також забезпечення чіткого розподілу повноважень та обов’язків від керівника до виконавця; скорочення чисельності зайнятих на підприємстві у відповідності до нормування кількості працівників залежно від обсягів робіт із додержанням вимог нормативних документів з питань нормування праці; зменшення виробничої собівартості продукції на основі аналізу структури статей калькуляції витрат

та їх елементного складу, посилення відповідальності за використанням коштів в межах кошторису;

2. В рамках реструктуризації активів передбачається здійснення рефінансування дебіторської заборгованості ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал»; передача об’єктів соцкультпобуту з балансу заводу у комунальну власність міста; закриття двох підрозділів, у зв’язку з тим, що вони не задіяні у виробничому процесі: цех по виготовленню промислових товарів широкого вжитку та цегельна ділянка.

3. Фінансова реструктуризація передбачає трансформацію боргу у власність на підставі Кодексу України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року № 2543-VIII, яким передбачено проведення обміну вимог кредиторів на корпоративні права боржника [38].

Так як, ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» є державним підприємством його фінансово-економічне оздоровлення пропонується проводити у формі досудової процедури санації. Здійснення заходів щодо відновлення платоспроможності боржника передбачається здійснювати в два етапи, які передбачаються двоступеневою санацією. На першому етапі проводиться чиста санація балансу з метою покриття збитків, накопичених у балансі за минулі звітні періоди, шляхом зменшення статутного капіталу з відповідним економіко-правовим обґрунтуванням цього заходу. На другому етапі двоступеневої санації передбачається проведення додаткової емісії акцій з метою погашення вимог найбільшого кредитора підприємства шляхом конверсії боргу у власність, внаслідок чого він стає інвестором та співвласником підприємства.

Чиста санація балансу, яка передбачає покриття відображених у балансі збитків.

Мета чистої санації балансу полягає:

– у приведенні до відповідності розміру статутного фонду підприємства реальному обсягу його майна;

– створення необхідних резервних фондів за рахунок одержання санаційного прибутку, який спрямовується на покриття балансових збитків.

Санаційний прибуток – це прибуток, який виникає внаслідок викупу підприємством власних корпоративних прав (акцій, часток) за курсом, нижчим від номінальної вартості цих прав (дизажіо), або у результаті їх безкоштовної передачі до анулювання, або зниження номінальної вартості, або у разі одержання безповоротної фінансової допомоги від власників корпоративних прав, кредиторів та інших зацікавлених у санації підприємства осіб.

Отримання санаційного прибутку доцільно здійснювати шляхом зменшення статутного капіталу. Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 822 від 14.05.2013 р. затверджений «Порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства» [67]. Цим порядком визначено послідовність дій акціонерного товариства з метою зменшення статутного капіталу шляхом викупу акцій власної емісії.

ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» було створено шляхом перетворення із державного підприємства в акціонерне товариство у процесі приватизації та корпоратизації у 2001 р. У зв’язку з цим, згідно Положення «Про порядок реєстрації випуску акцій відкритих акціонерних товариств, створених у процесі приватизації та корпоратизації» (затверджене рішенням діючої на той час Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 11.04.2000 р. № 39 та зареєстроване в Міністерстві юстиції України 26.04.2000р. за № 244/4465) було проведено оцінку вартості майна підприємства, за результатами якої визначено розмір статутного капіталу.

У 2001 р. на замовлення Фонду державного майна України спільне Українське – Угорське консалтингове підприємство «УВЕКОН» провело експертну оцінку необоротних активів ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал». Метою проведення оцінки було визначення вартості необоротних активів підприємства, що відносяться до статутного капіталу

ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал», яке створювалося в процесі корпоратизації на базі майна державного підприємства. В результаті експертної оцінки була проведена дооцінка вартості основних засобів на 42276719,07 грн., незавершеного виробництва на 3086163 грн., а також була проведена переоцінка нематеріального активу на 650000 грн., якій раніше не відображався на балансі підприємства, а саме – право використання земельною ділянкою загальною площею 348741 кв. м. Актом про переоцінку вартості майна ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» на суму проведеної дооцінки було збільшено розмір статутного капіталу.

Економічними наслідками таких дій стало:

– зростання постійних витрат в частині амортизаційних нарахувань у два рази;

– фіктивне зростання власного капіталу в частині статутного капіталу у 2,6 рази, тобто виникла невідповідність реального обсягу майна та розміру статутного фонду.

Чиста санація балансу підприємства потребує усунення вказаних недоліків. Визначення реального розміру статутного капіталу ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» має базуватися на справедливій вартості основних засобів, яка встановлена експертною оцінкою майна. Враховуючи завищений розмір наявного статутного капіталу, який сформувався після переоцінки майна заводу з 2001 р., маємо підстави для його зменшення з метою отримання санаційного прибутку. Рекомендується проводити зменшення статутного капіталу шляхом анулювання акцій існуючої номінальної вартості. Сума зменшення статутного капіталу визначається рішенням загальних зборів акціонерів за погодженням з усіма кредиторами у відповідності до ст. 157 Цивільного кодексу України [104].

Але сума його зменшення не може перевищувати різницю між розміром статутного капіталу заводу по балансу та його розміром, приведеним у відповідність до реальної вартості майна за результатами експертної оцінки. Внаслідок проведеної операції завод отримує санаційний

прибуток на суму номінальної вартості безкоштовно переданих корпоративних прав до анулювання. Санаційний прибуток не підлягає оподаткуванню і спрямовується на погашення непокритих збитків у балансі підприємства, відображених на дату здійснення господарської операції. Зауважимо, що станом на 1 січня 2019 р. розмір непокритих балансових збитків заводу становив 51508 тис. грн. За економічним змістом, зменшення статутного капіталу з метою покриття балансових збитків підприємства означає приведення у відповідність розміру номінального капіталу до його реальної вартості, яка випливає зі стану балансу. Збитків для власників виникають не в момент анулювання акцій, а тоді, коли підприємство отримало збитки від фінансово-господарської діяльності. Використання коштів від переоцінки основних засобів для покриття балансових збитків регламентовано наказом Міністерства фінансів України від 19.12.2006р. № 1213. Визначений розмір санаційного прибутку не є об'єктом оподаткування у зв'язку з тим, що операції платників податку на прибуток щодо викупу та конвертації цінних паперів власного випуску не включаються у фінансовий результат до оподаткування згідно зі ст. 141.2.6 Податкового кодексу України.

Враховуючи вище викладене, а також норми Положення (стандарту) бухгалтерського обліку № 13 «Фінансові інструменти» та Інструкції «Про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» здійснення операцій по зменшенню статутного капіталу, формування санаційного прибутку та погашення непокритих балансових збитків в бухгалтерському обліку ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» відображається наступним чином, як показано в таблиці 3.7 [28, 64, 66].

Таблиця 3.7 – Облік операцій в процесі проведення чистої санації балансу підприємства

Дебет рахунку	Кредит рахунку	Зміст проводки	Підстава здійснення операції
1	2	3	4
401 «Статутний капітал»	451 «Вилучені акції»	Зменшення статутного капіталу в результаті безкоштовної передачі до анулювання акцій (на суму їх номінальної вартості за вирахуванням витрат пов'язаних зі зменшенням статутного капіталу)	Інструкція «Про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» Клас 4. Власний капітал та забезпечення зобов'язань Рахунок 401 «Статутний капітал»
451 «Вилучені акції»	425 «Інший додатковий капітал"	Збільшення додатково вкладеного капіталу на суму санаційного прибутку в розмірі номінальної вартості безкоштовно переданих до анулювання акцій за мінусом витрат пов'язаних зі зменшенням статутного фонду	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 13 «Фінансові інструменти» Визнання фінансових інструментів п. 28
425 «Інший додатковий капітал»	442 «Непокриті збитки»	Погашення непокритих збитків відображених у балансі за рахунок спрямування коштів іншого додаткового капіталу в сумі визначеного санаційного прибутку	Інструкція «Про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» Клас 4. Власний капітал та забезпечення зобов'язань Рахунок 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)»

Всі процедури, що здійснюються в процесі зменшення статутного капіталу підприємства з метою отримання санаційного прибутку регламентуються:

– ст. 29 Кодексу України з процедур банкрутства [38];

– ст. 16 Закону України «Про акціонерні товариства» [70];

– «Порядком збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства», затвердженим рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14.05.2013р. № 822 [67].

Юридична правомірність дій товариства, як емітента, шляхом анулювання акцій, витікає з правосуб'єктності акціонерного товариства, визначеного ст. 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»

[75]. При цьому характер відносин акціонерів та товариства будується на принципах права власності акціонера на акції, а не на визначену долю майна господарського товариства. Відповідно, акціонер не може бути виключений із складу акціонерів товариства, а питання участі в управлінні товариством вирішуються шляхом процедури відчуження усіх чи частини належних акціонеру акцій.

Законодавство України передбачає право акціонерного товариства, як емітента, приймати рішення про зміну номінальної вартості акцій або про їх анулювання.

Право власності на акції регулюється нормами речового права. При ліквідації товариства чи анулюванні акцій по номінальній вартості має місце зміна юридичної сутності відносин речового права на зобов'язальне право. Виникає зобов’язання акціонерного товариства перед власниками - держателями акцій.

На підставі вказаної нормативно-правової бази послідовність дій при зменшенні розміру статутного капіталу ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» є наступною:

1. Прийняття рішення вищим органом керівництва ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» – загальними зборами акціонерів (розділ ІІІ «Порядку збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства») [67].

2. Після прийняття рішення про зменшення статутного капіталу акціонерного товариства виконавчий орган протягом 30 днів має письмово повідомити кожного кредитора, вимоги якого до акціонерного товариства не забезпечені заставою, гарантією чи порукою, про таке рішення (п. 2 ст. 16 Закону України «Про акціонерні товариства») [70].

3. Публікація в органах преси Верховної Ради України або Кабінету Міністрів, або офіційному виданні фондової біржі повідомлення для кредиторів та акціонерів про намір зменшити розмір статутного капіталу товариства. Повідомлення повинно містити: найменування та

місцезнаходження товариства, номери телефону або факсу; мотиви, спосіб та розмір зменшення статутного капіталу акціонерного товариства, дані про кількість акцій, що вилучаються, і їх загальну вартість, термін вилучення акцій та строк подання заперечень кредиторів, який не може бути менше 30 днів від дати публікації повідомлення. Важливо зауважити, що в разі передання власниками своїх корпоративних прав до анулювання безкоштовно, обмеження щодо врахування інтересів кредиторів на цю операцію не поширюється. Оскільки при цьому лише приводиться у відповідність розмір відображеного в балансі статутного капіталу підприємства реальному обсягу майна.

4. Направлення Правлінням ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку подання про прийняття рішення щодо зменшення статутного капіталу та надрукованого повідомлення у строк не менше 10 днів після опублікування останнього.

5. Внесення та реєстрація змін до статуту акціонерного товариства, пов’язаних зі зменшенням розміру статутного капіталу.

На другому етапі двоступеневої санації ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» передбачається збільшення статутного капіталу шляхом додаткового випуску акцій з метою конверсії боргу у власність.

Реєстрація нового випуску акцій проводиться Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку на підставі подання товариством наступних документів:

– заяви про реєстрацію випуску акцій;

– рішення про випуск акцій, яке оформлено протоколом відповідно до вимог ст. 6. Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», із зазначенням форми випуску цінних паперів, засвідчене підписом керівника і печаткою емітента, затверджене засновником товариства [75].

У відповідності до вказаної правової норми рішення про випуск акцій приймається засновником ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал». Протокол рішення про випуск акцій повинен обов’язково містити:

фірмове найменування емітента та його місцезнаходження; розмір статутного капіталу; вартість майна емітента; цілі та предмет його діяльності; зазначення службових осіб емітента; найменування контролюючого органу (аудиторської фірми); дані про розміщення раніше випущених в обіг цінних паперів; мету випуску акцій; зазначення категорій акцій; кількість іменних акцій та акцій на пред'явника; загальну суму емісії і кількість акцій; номінальну вартість акцій; кількість учасників голосування та порядок його проведення; порядок виплати дивідендів; строк і порядок передплати на акції та їх сплати; строк повернення коштів при відмові від випуску акцій; черговість випуску акцій (при випусках їх різними серіями); порядок повідомлення про випуск і порядок розміщення акцій; переважне право на придбання акцій при новій емісії. Протокол може містити інші відомості щодо випуску акцій. Крім протоколу мають бути поданий пакет документів, який включає:

– нотаріально засвідчену копію статуту або змін до нього, зареєстрованих у встановленому порядку;

– копію свідоцтва про реєстрацію попереднього випуску цінних паперів.

– баланс, звіт про фінансові результати, довідку про фінансовий стан, засвідчені підписами та печатками емітента та аудитора (аудиторської фірми) станом на перше число поточного кварталу, у якому подаються документи для реєстрації випуску акцій.

Реєстрація випуску акцій здійснюється протягом семи робочих днів з дати подання заяви та необхідних документів до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Протягом десяти днів після реєстрації випуску акцій реєструвальний орган оприлюднює в одному із своїх офіційних видань основні відомості про реєстрацію випуску акцій емітента. У разі виявлення факту порушення емітентом чинного законодавства з питань, що належать до компетенції реєструвального органу, може бути призупинено реєстрацію випуску акцій до дати усунення такого порушення.

Після реєстрації випуску акцій емітента у зв'язку зі збільшенням розміру статутного капіталу, йому видається нове свідоцтво. Для його отримання емітент подає до реєструвального органу оригінал свідоцтва про реєстрацію попереднього випуску акцій. Одержане свідоцтво про реєстрацію випуску акцій є підставою для оформлення та депонування нового глобального сертифікату випуску акцій – при бездокументарній формі випуску акцій. На цьому етапі – одержання свідоцтва про реєстрацію випуску акцій – завершується процедура збільшення статутного капіталу ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал».

Наступним кроком другого етапу двоступеневої санації з метою відновлення платоспроможності підприємства-боржника є реалізація шляху трансформації боргу у власність. Основним кредитором ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» є ТОВ «Торговий дім заводів залізобетонних шпал» (м. Київ), сума поточної заборгованості перед яким складає 40305 тис. грн. станом на 01.01.2016р. Тому ми пропонуємо розглядати даного кредитора як інвестора. Після введення інвестора до складу власників співвідношення між державною часткою та часткою, належною інвестору, буде становити 57,6%:42,4%, відповідно, що у вартісному вираженні буде складати 54388 тис. грн. та 40000 тис. грн. Це означає, що після трансформації боргу у власність з метою фінансово-економічного оздоровлення ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» контрольний пакет акцій залишиться в руках держави.

Реалізація заходів з фінансової реструктуризації здійснюється на підставі Закону України «Про фінансову реструктуризацію», п. 5 ст. 25.2 якого дозволяє придбання кредитором корпоративних прав боржника в обмін на боргові вимоги [73].

Метою здійснення даної операції є:

– відновлення платоспроможності підприємства боржника після погашення інвестором його поточних зобов'язань та фінансування його виробничого циклу;

– підвищення фінансової стійкості підприємства за рахунок поліпшення структури балансу: співвідношення власних і позикових коштів зазнає сприятливих для підприємства змін, а саме відбудеться зростання власного капіталу при одночасному зменшенні залученого капіталу;

– підвищення ринкового курсу корпоративних прав внаслідок додаткової їх закупівлі.

Зміна фінансової стратегії з метою прискорення економічного зростання підприємства залежить від досягнення таких оперативних цілей:

1. Збільшення темпів приросту обсягів виробництва і реалізації продукції.

2. Перегляд окремих напрямків фінансово-господарської діяльності підприємства, зокрема, мобілізація зовнішніх і внутрішніх фінансових ресурсів для здійснення модернізації обладнання, запровадження нових технологій, пошук нових ринків збуту, розробку та втілення прогресивної стратегічної концепції контролінгу.

Інвестор застосує наступні санаційні заходи в рамках реструктуризації активів:

а) мобілізація прихованих резервів. Приховані резерви – це частина капіталу підприємства, яку не відображено в його балансі, і їх величина дорівнює різниці між балансовою вартістю окремих об’єктів підприємства та їх реальною (вищою) вартістю. Мобілізація прихованих резервів може здійснюватися шляхом реалізації окремих об’єктів основних та оборотних засобів, які безпосередньо не пов’язані з процесом виробництва та реалізації продукції (будівлі та споруди невиробничого призначення, корпоративні права інших підприємств, боргові цінні папери, нематеріальні активи, наднормові запаси сировини й матеріалів тощо: передача об’єктів соцкультпобуту з балансу заводу у комунальну власність міста, консервація нерентабельних підрозділів заводу) [72];

б) використання зворотного лізингу. Суть цього поняття полягає в тому, що збиткове підприємство продає лізинговій компанії адміністративну будівлю з одночасним укладенням договору про лізинг даного об’єкта

нерухомості. При цьому кредитоспроможність даного підприємства знижується, однак його платоспроможність різко поліпшується. Крім того, підприємство з причини своєї збитковості може отримати значну економію на податкових платежах, які супроводжують операцію купівлі-продажу даного об’єкта основних фондів;

в) лізинг основних фондів, який дозволяє модернізувати обладнання за умов недостатності необхідного обсягу фінансових ресурсів;

г) здача в оренду основних фондів, які не повною мірою використовуються у господарській діяльності. Як свідчить вітчизняна практика, даний метод є найбільш поширеним серед заходів по відновленню чи підтриманню платоспроможності господарюючих суб'єктів виробничої і, у більшій мірі, невиробничої сфери;

д) оптимізація структури розміщення оборотного капіталу (зменшення частки низьколіквідних оборотних засобів, товарних запасів тощо);

е) рефінансування дебіторської заборгованості, тобто переведення її в інші, ліквідні форми оборотних активів: гроші, короткострокові фінансові вкладення, проведення факторингу тощо. Одним із факторів, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства і, зокрема, на його платоспроможність, є високий рівень невиправданої дебіторської заборгованості, тобто простроченої заборгованості покупців і замовників від одного місяця до одного року. Це є суттєвим резервом відновлення платоспроможності підприємства, що опинилося у фінансовій кризі. Тому, фінансовий менеджмент використовуватиме всі наявні можливості для її погашення [15].

Крім того, у межах заходів щодо рефінансування дебіторської заборгованості проводиться комплекс процедур з примусового стягнення заборгованості, у тому числі зверненням з позовом до господарського суду.

У рамках мобілізації внутрішньовиробничих санаційних резервів аналізуються всі наявні можливості збільшення виручки від реалізації готової продукції. У цьому разі буде використано весь арсенал заходів для

активізації збутової політики виробничого підприємства. Тип санаційних заходів у даній сфері буде залежати від вибраної маркетингової стратегії.

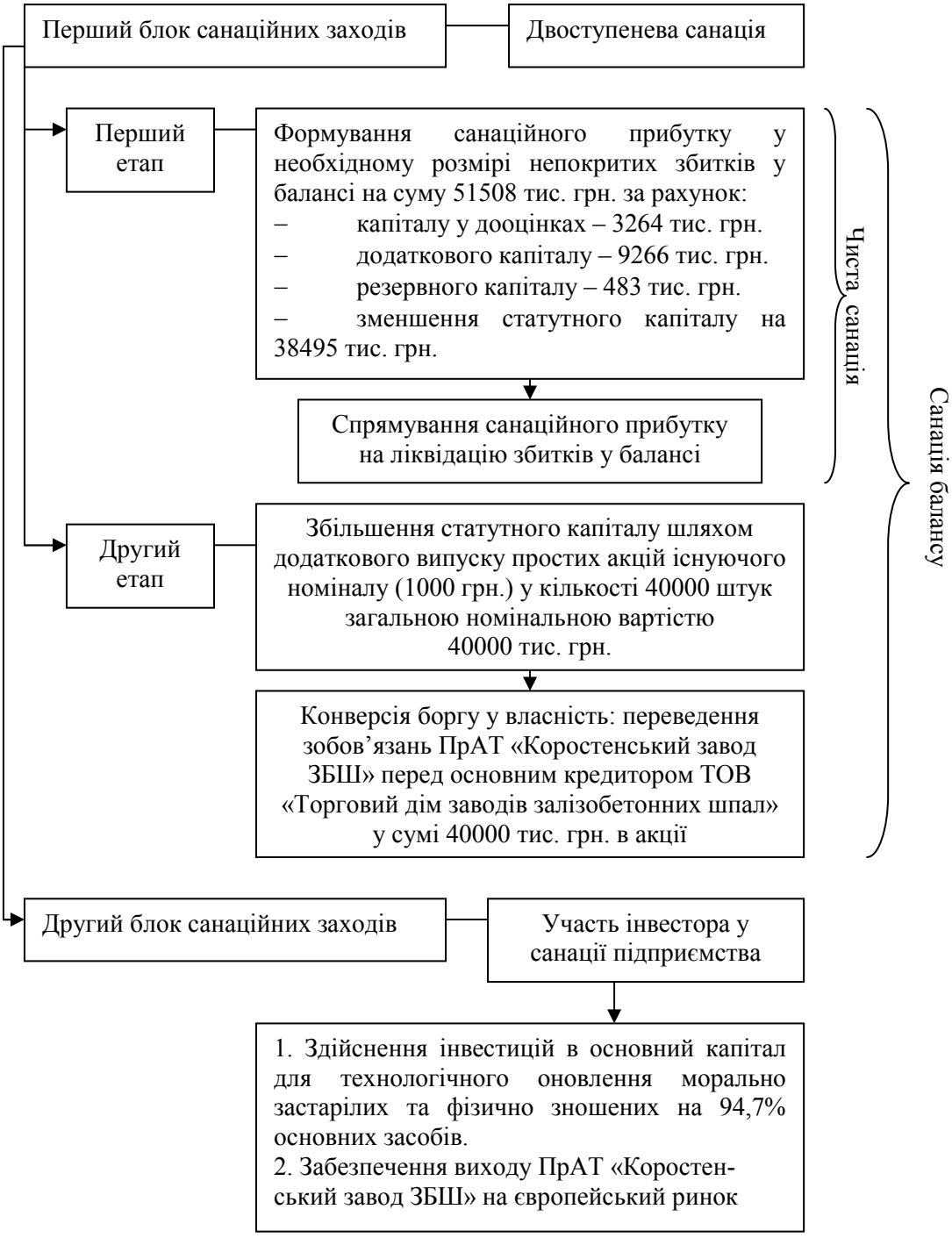

Рисунок 3.1 – Структурно-логічна схема фінансово-економічного оздоровлення ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал»

Джерело: авторська розробка

На основі вище викладеного економіко-правового обґрунтування можемо побудувати структурно-логічну схему фінансово-економічного оздоровлення ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» шляхом проведення двоступеневої санації (рис. 3.1).

Враховуючи обґрунтовані заходи санації ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» складемо прогнозний баланс даного підприємства. Прогнозний баланс ПрАТ ««Коростенський завод залізобетонних шпал» після проведення двоступеневої санації буде мати вигляд, представлений у таблиці 3.8.

Таблиця 3.8 – Прогнозний баланс ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» після проведення заходів двоступеневої санації

Актив	Сума, тис. грн.	Пасив	Сума, тис. грн.
Нематеріальні активи	1691	Зареєстрований (пайовий) капітал	94388
Незавершені капітальні інвестиції	433	Довгострокові забезпечення	700
Основні засоби	68126	Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	11188
Запаси	32199	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	335
Дебіторська заборгованість	6188	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування	833
Гроші та їх еквіваленти	272	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці	1798
Витрати майбутніх періодів	18	Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	368
Інші оборотні активи	724	Інші поточні зобов’язання	41
Баланс	109651	Баланс	109651

Для оцінки ефективності санаційних заходів у ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» доцільно провести розрахунок основних фінансових показників, які характеризують фінансову стійкість та платоспроможність підприємства (табл. 3.9).

Порівняльний аналіз фактичних та прогнозних значень основних показників фінансового стану ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал», що очікуються за підсумками проведення санації свідчить про

відновлення платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. Так, передбачається зростання загального рівня платоспроможності підприємства майже вдвічі до 2,706, що більше встановленого нормативного значення коефіцієнта покриття на 35%. Власні оборотні кошти очікуються у розмірі 24138 тис. грн., величина яких у розрахунку на одну гривню оборотних активів складе 61,3 коп., що у шість разів більше за нормативне значення коефіцієнта забезпеченості власними коштами формування оборотних активів.

Таблиця 3.9 – Порівняння фінансових показників до та після санації балансу ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал»

Показник	До санації балансу	Після санації балансу	Абсолютне відхилення
1	2	3	4
Коефіцієнт покриття	0,722	2,706	1,984
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,132	0,493	0,361
Власні оборотні кошти, тис. грн.	-15862,0	24138	40000
Коефіцієнт автономії	0,496	0,861	0,365
Коефіцієнт забезпечення власними коштами оборотних активів	-0,402	0,613	1,015
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	-0,291	0,256	0,547
Коефіцієнт фінансового левериджу	1,016	0,162	-0,854

Коефіцієнт маневреності власного капіталу зросте вдвічі, втім залишиться на рівні меншому за нормативне значення, що дорівнює 0,5. Його подальше зростання очікується внаслідок позитивних результатів участі інвестора у санації ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал», що дозволить наростити власний капітал за рахунок нерозподіленого прибутку.

Прогнозна величина коефіцієнта автономії, розрахованого за формулою (3.1) на основі даних фінансової звітності за 2016–2018рр. та прогнозного балансу «Коростенський завод залізобетонних шпал» (табл. 3.8), представлено на рисунку 3.2.

З графіку на рисунку 3.2 можемо побачити, що коефіцієнт автономії ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» у 2016-2018рр. має негативну динаміку. Це свідчить про те, що за незмінності умов передбачається зниження його фінансової стійкості до критичного рівня,

коли буде сформовано дефіцит чистих активів. Отже, прогнозне значення коефіцієнта автономії свідчить,що у найближчій перспективі існує істотна загроза втрати фінансової стійкості у разі відсутності адекватних санаційних заходів.

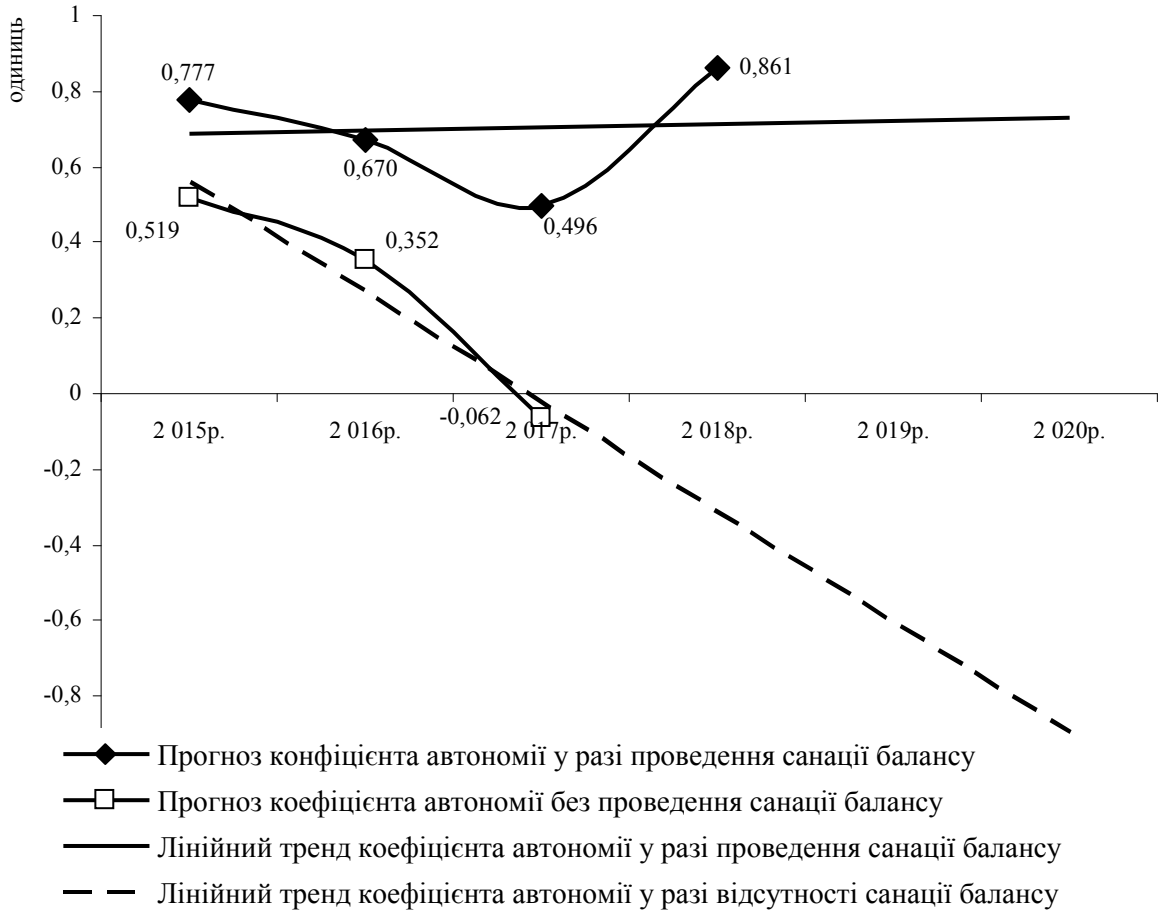

Рисунок 3.2 – Прогноз рівня фінансової автономії ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» на 2019–2020рр. як ключового індикатора ефективності проведених санаційних заходів, а також його тренд у разі відсутності санаційних заходів

Для того, щоб попередити банкрутство ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» потрібно вжити ряд стратегічних, тактичних та оперативних заходів для підтримки його фінансової стійкості і недопущення розвитку фінансової кризи у довгостроковій перспективі.

На основі даних ми здійснили прогноз фінансової стійкості ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» на 2016–2018 рр. і він показує,

що його фінансова стійкість матиме негативну динаміку за відсутності адекватних санаційних заходів по запобіганню подальшому поглибленню фінансової кризи. Слід відмітити, що прогнозоване зменшення коефіцієнта автономії досягає критичних меж, які характеризують банкрутство підприємства. Це доводить нагальну необхідність проведення обґрунтованих вище заходів двоступеневої санації ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» що дозволить попередити розвиток ситуації банкрутства даного підприємства.

3.3 Напрями удосконалення методики оцінки неплатоспроможності підприємства

Проведене дослідження фінансової кризи у першому та другому розділах дипломної роботи довело, що успішне антикризове управління підприємством визначається своєчасністю розпізнавання його кризового стану. Діалектичний розвиток економічної системи вимагає застосування адекватних інструментів її вивчення. Цим породжується необхідність постійного розвитку кризової діагностики.

Удосконалення діагностики фінансової кризи на підприємстві, на нашу думку, зосереджується на підвищенні її дієвості та ефективності через забезпечення належних правових умов використання та розвиток діагностичних інновацій. Поставлена проблема має розв’язуватись спільними зусиллями органів влади та науковців країни. Тобто удосконалення діагностики банкрутства вітчизняних підприємств потребує наукових розробок та практичних нововведень на макро- і макрорівнях [51, с. 25].

Так, існує необхідність законодавчого закріплення обов’язкового застосування поза межами процедури банкрутства дослідження фінансового стану підприємства з метою своєчасного виявлення та усунення кризових

явищ. Це сприятиме зменшенню кількості підприємств-банкрутів шляхом реалізації їх досудової санації [65].

Підвищення рівня обґрунтованості управлінських рішень в умовах фінансової кризи, ми вбачаємо, за рахунок:

1. Розробки аналогічного механізму діагностики фінансової кризи на основі критеріїв оцінки маркетингового потенціалу підприємства.

2. Розширення методичного інструментарію виявлення загрози банкрутства:

– для прогнозування окремих зовнішніх та внутрішніх кризових факторів;

– в залежності від етапу життєвого циклу підприємства, глибини та швидкості розвитку фінансової кризи.

3. Розвитку адаптованості до умов конкретного підприємства механізму ідентифікації кризових процесів та можливостей їх знешкодження на основі економіко-правових інновацій.

4. Автоматизація системи раннього реагування та попередження фінансової кризи.

Розглянемо більш детально запропоновані шляхи удосконалення діагностики банкрутства.

Розглянуті методики діагностики фінансової кризи підприємства виходять із розуміння природи фінансової кризи з позиції концепції SVK, яка розглядає формування ефективності фінансів під впливом стану капіталу та маркетингу. Саме тому основним індикатором оцінки загрози банкрутства підприємства обирається структура капіталу. В свою чергу, маркетинг розглядається як сфера первинних кризових чинників. Важливість ринкового потенціалу для фінансово-економічного оздоровлення підприємства обґрунтовує доцільність вибору аналогічного інтегрального ринкового критерію оцінки загрози банкрутства. Наприклад, в якості такого індикатору може виступати рівень конкурентоспроможності підприємства. Тоді механізм ранньої діагностики та попередження розвитку кризових чинників у

сфері маркетингу має включати такі підсистеми аналізу: стану ринку (глобально і за сегментами); постачальників і споживачів (потенційних та існуючих); конкурентного середовища (зовнішнього та внутрішнього); ринкової кон'юнктури та власної цінової політики. Вирішення цих завдань потребує поєднання якісних та кількісних методів дослідження [69].

Звідси витікає наступний напрям удосконалення методики діагностики фінансової кризи на підприємстві – розширення методичного інструментарію виявлення загрози його банкрутства. По-перше, воно має здійснюватися з метою прогнозування окремих зовнішніх та внутрішніх чинників фінансової кризи. Враховуючи складність такого завдання ми пропонуємо його вирішувати з використанням статистичних методів розпізнавання. Вони дозволяють у повній мірі відобразити і кількісно описати тонку структуру та особливості прояву досліджуваних об'єктів через притаманні їм ознаки з урахуванням впливу дестабілізуючих факторів. Розпізнавання здійснюється на основі використання добре пристосованих для цього методів математичної статистики [39, с. 330]. Це створює основу для кількісного вираження головного показника якості – достовірності розпізнавання.

По-друге, підвищенню обґрунтованості управлінських рішень сприятиме застосування додаткових методів дослідження фінансово-господарської діяльності підприємства в залежності від етапу його життєвого циклу та визначеної фази фінансової кризи. Розробка антикризових заходів може потребувати визначення їх впливу на процес функціонування економічної системи. Досягненню цієї мети доцільно підпорядкувати спеціально адаптовані комплекси аналітичних процедур, склад яких буде залежати від глибини розвитку фінансової кризи, а об'єкти особливої уваги аналізу – від етапу життєвого циклу [19, с. 88].

У зв'язку з цим ми пропонуємо усунення недоліків вітчизняної нормативно-методичної бази діагностики фінансової неспроможності підприємств шляхом:

– перегляду методики проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій у відповідності до національних стандартів бухгалтерського обліку [69];

– узгодження методичного та правового визначення ситуації банкрутства;

– уточнення основних категорій, сформульованих методичними рекомендаціями щодо виявлення ознак неплатоспроможності та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [48].

У п.1 ст. 95 Кодексу України з процедур банкрутства зазначено: «Якщо вартості майна боржника - юридичної особи, щодо якого прийнято рішення про ліквідацію, недостатньо для задоволення вимог кредиторів, така юридична особа ліквідується в порядку, передбаченому цим Законом. У разі виявлення зазначених обставин ліквідатор (ліквідаційна комісія) зобов'язані звернутися в господарський суду із заявою про порушення справи про банкрутство такої юридичної особи» [38]. Але, вказана норма Закону не знайшла відображення у методичному забезпеченні діагностики банкрутства. В якості підстав визнання підприємства банкрутом, що означає задоволення визнаних судом вимог кредиторів можливе не інакше як через застосування ліквідаційної процедури, п. 7. Методичних рекомендацій визначено наявність ознак надкритичної неплатоспроможності підприємства. Визначальним критеріями при цьому виступають: величина коефіцієнту покриття менша одиниці та збитковість підприємства у поточному періоді [48].

Практика показує, що 97% рентабельних підприємств мають фінансові труднощі, які перешкоджають своєчасному здійсненню розрахунків. Однак, виникнення кризи неплатежів спричинене дефіцитом чистого грошового потоку. Тому, вибір показника прибутковості як визначального фактору формування надкритичної платоспроможності є економічно некоректним.

Обґрунтування цієї позиції полягає в тому, що серед підприємств з ознаками поточної неплатоспроможності (це перший рівень фінансової неспроможності) кожне друге є збитковим. Явище збитковості характерне і для підприємств, які не мають ознак поточної неплатоспроможності. Так, із серед підприємств платоспроможність, яких знаходиться у задовільному стані згідно нормативних величин, не рідкість ті, які працюють збитково [19]. Виникнення збитків може бути тимчасовим за несприятливих зовнішніх та внутрішніх обставин і виникати на будь-якому етапі життєдіяльності підприємства.

Хронічна збитковість, що супроводжує кризу платоспроможності, посилює негативні наслідки, а не виступає першопричиною її виникнення. Тому, для отримання більш достовірної картини про фінансовий стан підприємства-боржника важливо оцінювати величини показників не тільки на певну дату, а й у динаміці також. У зв’язку з цим, умови, визначені методичними рекомендаціями, щодо визнання підприємства банкрутом з його подальшою ліквідацією, на наш погляд, є дуже жорсткими і не підтримують загальну спрямованість Закону – відновлення платоспроможності боржника.

Наступним недоліком методичних рекомендацій є те, що при визначенні рівнів неплатоспроможності не враховуються такі важливі і досить інформаційні, на наш погляд, показники як чистий рух грошових коштів та чисті активи.

Слід відмітити, також відсутність у методичному підході врахування галузевої приналежності підприємства-боржника. Українськими вченими неодноразово обговорювалось питання про те, що нормативні значення показників повинні бути диференційовані за галузями. У зарубіжних країнах вже запроваджено це в практику. Наприклад, у Білорусії за диференційованими нормативами працюють з 2000 р. [19]. З метою порівняння, цікаво зазначити, що за даними Міністерства торгівлі США, значення коефіцієнту покриття по галузях і групах підприємств в 2012 році

мав наступні значення: виробнича сфера – 1,47, виробництво продукції харчування – 1,25, видавнича діяльність – 1,67, машинобудування – 1,85, роздрібна торгівля – 1,5 [19].

Враховуючи вище викладене, ми пропонуємо внесення коректив щодо критеріїв визначення стану платоспроможності підприємств-боржників. А саме:

1. Поточну неплатоспроможність, яка визначається як фінансовий стан підприємства, коли на певний момент через випадковий збіг обставин у підприємства недостатньо високоліквідних активів для погашення поточних зобов'язань, характеризувати наведеним у методичних рекомендаціях розрахунком поточної неплатоспроможності, а також за рівнем достатності чистого грошового потоку:

– як загрозу виникнення платіжної кризи в короткостроковому періоді: при умові від’ємного значення показника поточної неплатоспроможності та позитивного чистого грошового потоку;

– як факт встановленої кризи платоспроможності в поточному періоді: при умові від’ємного значення показника поточної неплатоспроможності та дефіцитного чистого грошового потоку, який формується у разі перевищення суми реального витрачання грошових коштів над обсягом їх надходження.

2. Критичну неплатоспроможність характеризувати критеріями встановленими методичними рекомендаціями: присутні ознаки поточної неплатоспроможності; коефіцієнт покриття менше 1,5; коефіцієнт забезпечення власними засобами менше 0,1. Зауважимо, що існує необхідність у розробці диференційованої по галузям шкали за двома останніми показниками. Реалізація такого підходу вимагає поглибленого вивчення стану всіх підприємств галузі. Але відразу можемо зазначити, що доцільним, з економічної точки зору, є встановлення нижньої межі коефіцієнту забезпеченості оборотних коштів на рівні нуля для підприємств всіх галузей. Так як від’ємне значення даного показника відображає суттєве

порушення фінансової рівноваги, яке виявляється у дефіциті власних коштів для фінансування поточної господарської діяльності.

3. Економічно виправданими критеріями для визнання надкритичної неплатоспроможності, на нашу думку, є:

– наявність ознак критичної неплатоспроможності при умові, що коефіцієнт забезпечення оборотних коштів менше нуля (без розмежування підприємств за галузевою ознакою);

– відсутність чистих активів на підприємстві. Введення цього критерію дозволяє узгодити методичну базу із законодавчими нормами щодо умов визнання підприємства банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури.

Впровадження методики аналізу фінансової кризи може супроводжуватись удосконаленням її діагностичного механізму в рамках конкретного підприємства. Реалізація вказаного шляху можлива через притаманні характеристики методиці, а саме гнучкість та адаптивність. Так, систему критеріїв фінансової кризи можна доповнити (або замінити в ній окремі показники) індикаторами, які одночасно виступають кризовими факторами і відображають важливі індивідуальні характеристики діяльності підприємства (наприклад, бартерні розрахунки при регулярному застосуванні справляють суттєвий вплив на ліквідність майна).

Крім того, розвиток державного антикризового управління може відкрити нові можливості фінансового оздоровлення підприємств. У зв’язку з цим процедура санації вітчизняних підприємств потребуватиме приведення у відповідність із новими реаліями економіко-правової бази діагностичний механізм фінансової кризи.

Запропоновані шляхи удосконалення діагностики фінансової кризи спрямовані на своєчасне виявлення загроз кризового розвитку та вироблення адекватних заходів його усунення при раціоналізації витрат по її експлуатації з отриманням макро- та мікроекономічного ефекту. Ми сподіваємось на виявлення результативності діагностики фінансової кризи у вигляді

збереження бюджетоформуючих одиниць шляхом своєчасного виявлення причин її розвитку та забезпечення адаптованості підприємств в умовах нестабільності конкурентного ринкового середовища їх функціонування, що сприятиме підвищенню загального рівня економічної стабільності економіки України.

Висновки за розділом 3

Результати дослідження проведені у даному розділі дипломної роботи дозволяють зробити наступні висновки.

Прогнозування ймовірності банкрутства підприємства ґрунтуючись на науковому передбаченні майбутнього, базується на пізнанні законів економічного розвитку, аналізі та синтезі, мисленні, економіко-математичному моделюванні економічних процесів дозволяє підприємству вчасно реагувати на зміни фінансової ситуації, уникаючи тим самим невиправданих втрат ресурсів, забезпечуючи безперервність функціонування підприємства в умовах невизначеності економічного середовища.

Для обґрунтування підходу щодо прогнозування ймовірності втрати підприємством фінансової стійкості в процесі нашого дослідження було використано економіко-математичну модель, розроблену за допомогою кореляційно-регресійного аналізу. Результати прогнозу на 2019-2020 рр. свідчать, що фінансова стійкість ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» має тенденцію до критичного падіння у разі відсутності адекватних антикризових заходів. Для того, щоб у довгостроковій перспективі не допустити банкрутства ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» потрібно реалізувати ряд антикризових заходів, які ґрунтуються на проведенні двоступеневої санації з метою очищення балансу від непокритих збитків та відновлення його платоспроможності.

Для цього в дипломній роботі запропонована структурно-логічна схема фінансово-економічного оздоровлення ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал». Вона передбачає два блоки заходів. Перший з них полягає у послідовній реалізації двоступеневої санації підприємства. На першому її етапі проводиться чиста санація з метою покриття збитків у балансі, а на другому – конверсія боргу у власність для підвищення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства.

Другий блок санаційних заходів передбачає участь інвестора у санації ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» на правах його співвласника шляхом інвестування в основний капітал підприємства з метою його капітального оновлення й технічного переоснащення, що дозволить піднести конкурентоспроможність заводу до рівня світових стандартів якості виробництва залізобетонних шпал.

Очікувана ефективність обґрунтованих санаційних заходів для ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» передбачає відновлення платоспроможності та зміцнення фінансової стійкості до рівня, на якому підприємству не загрожуватиме банкрутство.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження в дипломній роботі на тему «Удосконалення методів виявлення та подолання фінансової кризи на підприємстві» за матеріалами ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» дозволяють зробити наступні висновки.

1. Розкриття основних теоретичних положень виявлення та подолання фінансової кризи на підприємстві дозволило уточнити сутність фінансової кризи як дисбалансу фінансової рівноваги підприємства, породженого циклічним розвитком взаємопов'язаних та взаємообумовлених кризових явищ, що веде до знецінення власного капіталу за відсутності адекватних антикризових заходів. Ключовим завданням діагностики фінансової кризи є виявлення стадії, глибини та швидкості розвитку фінансової кризи, а також розкриття її причинно-наслідкових зв'язків. Проводити діагностику фінансової кризи необхідно з огляду на її складну природу у вигляді ланцюгової реакції кількох видів криз, а саме як процес послідовної активізації криз ліквідності, платоспроможності, прибутковості та загрози втрати фінансової стійкості, наслідком якого є банкрутство підприємства.

2. Виявлені переваги та недоліки сучасних методичних підходів щодо діагностики кризового стану та загрози банкрутства підприємства дозволили зробити висновок про те, що найбільш ефективним і доцільним є комбінований підхід, який дає можливість узагальнити вплив як усіх складових, так і кожної зокрема на виникнення та перебіг кризових явищ. Як було встановлено останній включає: економіко-математичні моделі для прогнозування банкрутства підприємств: систему критеріїв розпізнавання стадії розвитку криз ліквідності, платоспроможності, прибутковості та загрози втрати фінансової стійкості; класифікацію етапів поглиблення та локалізації фінансової кризи за фазами, стадіями і типом фінансового стану

підприємства; типологію причин кризового стану для систематизації та оцінки причинно-наслідкових зв'язків фінансової кризи.

3. Подолання фінансової кризи використовує результати оцінки її параметрів для формування комплексу антикризових процедур, з урахуванням: результату прогнозу банкрутства, який уточнює постановку мети: при відсутності загрози фінансового розорення реалізується мета прориву, за несприятливих перспектив ставиться мета виживання; етапу життєвого циклу підприємства, який формує вид санаційної стратегії: захисну, наступальну або їх часткове поєднання; глибини розвитку фінансової кризи, яка формулює ціль антикризової тактики: превентивну в рамках досудової санації або санаційну у судовому порядку. В якості шляхів досягнення цілей обирається група заходів реструктуризації у відповідності до антикризової стратегії та стадії життєвого циклу підприємства; класифікованих інструментів фінансово-економічного оздоровлення підприємства за двома ознаками – стадією розвитку фінансової кризи та етапом життєвого циклу підприємства.

Система подолання фінансової кризи дозволяє оперативно підібрати типовий каталог санаційних заходів, який підлягає уточненню на основі: швидкості кризових процесів, яка визначає часові ресурси для здійснення антикризових заходів; першопричин виникнення фінансової кризи, з урахуванням яких підприємство індивідуально добирає санаційні заходи.

4. Результати комплексної діагностики фінансового стану ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» на предмет виявлення причин та наслідків розвитку фінансової кризи дають можливість охарактеризувати фінансово-господарську діяльність підприємства за наступними даними.

За 2016-2018 рр. спостерігається тенденція збільшення майна заводу обумовлена виключно збільшенням вартості його оборотних активів, що супроводжується скороченням обсягів виробництва та основного капіталу. Характеризуючи стан виробничих основних фондів, слід відмітити, дуже високий рівень їх фізичного зносу і, разом з тим, досить низьку питому вагу

експлуатаційно придатних потужностей. Недостатність фінансових ресурсів, обумовлена кризовим станом заводу в цілому, не дозволяє проводити розширене відтворення виробничо-технічної бази. Проведення модернізації технічної сторони виробництва та введення інноваційних технологій потребують широкомасштабного фінансування. Однак, власних внутрішніх фінансових ресурсів для здійснення реінвестицій у виробництво завод не має, оскільки має місце тривале порушення основних принципів господарювання – самоокупності та самофінансування. У підприємства високий рівень залежності від зовнішніх джерел фінансування.

5. Причинно-наслідковий аналіз кризового стану ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» дозволив встановити послідовність розгортання фінансової кризи та виявити стадію її розвитку. Так, ліквідність майна ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» визнається дуже низькою, що відповідно зумовлює погіршення загального рівня платоспроможності підприємства. Основна причина кризи ліквідності підприємства полягає у відсутності власних обігових коштів для фінансування господарського обороту. Як фактори, що підсилюють кризу ліквідності, можна назвати: наявність залишків залежалої та бракованої продукції, що свідчить про низький контроль за формуванням запасів; прострочена дебіторська заборгованість, яка сягає третини від загальної суми боргових зобов’язань споживачів та замовників становить; незадовільний стан розрахунково-платіжної дисципліни на підприємстві. При умові низького загального рівня платоспроможності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» та відсутності власних фінансових ресурсів для забезпечення господарської діяльності, відновлення фінансової рівноваги на підприємстві за рахунок внутрішніх резервів неможливе. Крім того, криза ліквідності супроводжується кризою прибутковості.

6. Фінансовий стан ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» визнається як кризовий, оскільки формування запасів відбувалося за рахунок залучення кредиторської заборгованості, яка в розрахунку на 1 грн. запасів складає 1 грн. 47 коп. Відсутність власних оборотних коштів у формуванні

запасів говорить про неефективність використання фінансових ресурсів і є значним недоліком господарської діяльності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал».

Збільшення дебіторської заборгованості за вироблену і відвантажену заводом продукцію при одночасному скороченні виручки від реалізації свідчить про те, що відбувається іммобілізація фінансових ресурсів у розрахунках із дебіторами, зростає сума залучених в оборот коштів. Це подовжує тривалість операційного циклу, вимагає від підприємства пошуку додаткових джерел фінансування нового виробничого циклу, а отже, призводить до зростання фінансової залежності від кредиторів.

Оцінивши динаміку доходів та витрат ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» необхідно відмітити скорочення обсягів діяльності, яке відображається у зменшенні виручки від реалізації більш інтенсивними темпами, ніж скорочення витрат. Внаслідок цього чистий дохід від реалізації продукції з 2017р. сягнув нижче собівартості реалізованої продукції. Перевищення витратної частини фінансових результатів над доходною – це основна причина збільшення суми поточних збитків. Таким чином, загальний фінансовий результат господарської діяльності ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» у 2018 року визначався збитком у розмірі 18658 тис. грн., що у два рази більше порівняно із 2017 роком, й втричі більше відносно рівня 2016 року.

7. Прогноз значення коефіцієнта автономії як універсального індикатора ймовірності банкрутства підприємства показав, що за незмінності умов передбачається зниження фінансової стійкості ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» до критичного рівня, коли буде сформовано дефіцит чистих активів. Це означає, що у разі відсутності адекватних санаційних заходів для ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» у найближчій перспективі існує істотна загроза втрати фінансової стійкості.

Для того, щоб попередити банкрутство ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал»потрібно вжити ряд стратегічних, тактичних та

оперативних заходів для підтримки його фінансової стійкості і недопущення розвитку фінансової кризи у довгостроковій перспективі.

8. Подолання фінансової кризи, що розгорнулася у ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал», в дипломній роботі обґрунтована структурно-логічна схема його фінансово-економічного оздоровлення. Вона передбачає послідовну реалізацію двоступеневої санації підприємства. На першому її етапі проводиться чиста санація з метою покриття збитків у балансі, а на другому – конверсія боргу у власність для підвищення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства.

Джерелами утворення санаційного прибутку виступають: резервний капітал, додатковий капітал, капітал у дооцінках, а також передбачається зменшення статутного капіталу на суму 38495 тис. грн. Правовою підставою зменшення статутного капіталу ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» має бути рішення його власника – Міністерства інфраструктури України.

Після очищення балансу підприємства від збитків передбачається проведення другого етапу двоступеневої санації балансу. Він полягає у проведенні за рішенням власника підприємства додаткового випуску простих акцій існуючої номінальної вартості 1000 грн. в обсязі 40000 штук. Керуючись Законом України «Про фінансову реструктуризацію» додатковий випуск акцій спрямовується на погашення вимог основного кредитора – ТОВ «Торговий дім заводів залізобетонних шпал». В результаті конверсії боргу у власність інвестор набуває прав співвласника. При цьому контрольний пакет акцій залишається в руках держави.

Санація підприємства передбачає участь інвестора на правах співвласника шляхом інвестування в основний капітал підприємства з метою його капітального оновлення й технічного переоснащення, що дозволить піднести конкурентоспроможність заводу до рівня світових стандартів якості виробництва залізобетонних шпал.

Очікувана ефективність обґрунтованих санаційних заходів для ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» виявляється у відновленні

платоспроможності та зміцненні фінансової стійкості до рівня, на якому підприємству не загрожує банкрутство.

9. Підвищення якісного рівня аналітичного обґрунтування управлінських рішень в умовах фінансової кризи, ми вбачаємо, за рахунок удосконалення кризової діагностики шляхом: розробки механізму діагностики фінансової кризи на основі критеріїв оцінки маркетингового потенціалу підприємства; розширення методичного інструментарію виявлення загрози банкрутства для прогнозування окремих зовнішніх та внутрішніх кризових факторів; розвитку адаптованості до умов конкретного підприємства механізму ідентифікації кризових процесів та можливостей їх знешкодження на основі економіко-правових інновацій.

Таким чином, для ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» існує нагальна необхідність проведення обґрунтованих в дипломній роботі заходів двоступеневої санації, що дозволить попередити розвиток ситуації банкрутства даного підприємства та відкрити нові перспективи для його розвитку.

«____» _____ 2019р. _____

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бас Ю. В. Загальні основи управління підприємством в умовах фінансової кризи / Ю. В. Бас, А. С. Петлюк // Наука й економіка. – 2015. – Вип. 1. – С. 9–13.

2. Білокудря Т. С. Огляд сучасних методик прогнозування ймовірності банкрутства підприємств / Т. С. Білокудря // Управління розвитком. – 2014. – № 1. – С. 86–88.

3. Білоус І. В. Діагностика фінансової кризи як основа розробки плану санації підприємства / І. В. Білоус, Т. П. Гудзь//// Актуальні питання розвитку економіки, харчових технологій та товарознавства : тези доповідей XLII Міжнародної наукової студентської конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2018 рік (м. Полтава, 26–27 березня 2019 р.) : у 2 ч. – Полтава : ПУЕТ, 2019. – Ч. 1. – 368 с.

4. Блага В. В. Синергетичний підхід до дослідження фази кризи фінансової системи підприємства / В. В. Блага, В. В. Благой, І. Ю. Марченко, К. Г. Романченко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2015. – № 25. – С. 39–42.

5. Бланк И. А. Управление финансовой стабилизацией предприятия / И. А. Бланк. – Киев: Эльга, 2007. – 483 с.

6. Боковець В. В. Методичні підходи діагностики банкрутства підприємств у сучасних умовах господарювання / В. В. Боковець, Н. О. Мірошник // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. – 2013. – № 2. – С. 14–19.

7. Брінь П. В. Аналіз сучасного стану інституту банкрутства України / П. В. Брінь, А. Ю. Бондаренко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Сер.: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – 2013. – № 69. – С. 155–161.

8. Васильєв О. В. Методи прогнозування фінансової стійкості підприємства в умовах кризи / О. В. Васильєв, В. В. Гой // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2016. – Вип. 17. – С. 116–121.

9. Васькова Ю. І. Фінансова безпека підприємства – провідна складова економічної безпеки та засіб попередження кризи підприємств / Ю. І. Васькова // Наука й економіка. – 2014. – Вип. 1. – С. 230–234.

10. Вигівська І. М. Облікове відображення облігаційних позик підприємства в умовах фінансової кризи / І. М. Вигівська, І. Л. Грабчук, О. О. Зеленіна // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2015. – № 1. – С. 17–24.

11. Водолазська О. А. Фінансове оздоровлення підприємства як засіб попередження його банкрутства / О. А. Водолазська, О. О. Гончарова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2018. – Вип. 32. – С. 154–157.

12. Воскобоєва О. В. Антикризове управління - передумова розвитку сучасного підприємства / О. В. Воскобоєва, О. С. Ромащенко // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2018. – № 3. – С. 87–92.

13. Гладчук О. О. Методичні аспекти проведення діагностики банкрутства підприємства / О. О. Гладчук // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер. : Економіка і управління. – 2013. – Вип. 25. – С. 223–230.

14. Говорушко Т. А. Управління фінансовою санацією підприємства: підручник / Т. А. Говорушко. – Київ: ЦУЛ, 2013. – 400с.

15. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: від 16 січня 2003 року № 436-IV: станом на 01 серп. 2016р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page11. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.08.2019р.

16. Гринчишин Я. М. Ідентифікація чинників фінансової кризи як фактор ефективності антикризового управління підприємствами /

Я. М. Гринчишин // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького. – 2010. – Т. 12, № 2(5). – С. 33–36.

17. Гринчишин Я. М. Фінансова криза підприємства як об'єкт антикризового правління / Я. М. Гринчишин // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2018. – Вип. 30(4). – С. 75–78.

18. Гросул В. А. Фінансова стратегія підприємства як інструмент подолання кризових явищ / В. А. Гросул, Т. С. Колєснік // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2012. – Вип. 2. – С. 70–76.

19. Гудзь Т. П. Система раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств: монографія / Т. П. Гудзь. – Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2007. – 166 с.

20. Діагностика стану підприємства: теорія і практика: монографія / [А. Е. Воронкова, В.Д. Заводський, С.М. Калініченко та ін.]; заг. ред. А. Е. Воронкової ; Харків. нац. екон. ун-т. –Харків : ІНЖЕК, 2006. – 520 с.

21. Діденко Є. О. Теоретико-методичні засади антикризового управління підприємствами / Є. О. Діденко, А. С. Фесюн // Економіка та держава. – 2018. – № 11. – С. 90–96.

22. Євчук Л. А. Окремі аспекти управління фінансовими ресурсами підприємства в умовах кризи / Л. А. Євчук // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. – 2014. – № 6. – С. 13–19.

23. Єлісєєва О. К. Економічна діагностика в управлінні виробничо-економічними системами (статистичний аспект): монографія / О. К. Єлісєєва. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006. – 292 с.

24. Жалінська І. В. Діагностика ймовірності настання банкрутства підприємства в антикризовому управлінні: сучасні підходи та класифікація моделей / І. В. Жалінська // Вісник Житомирського державного

технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2015. – № 3. – С. 62–68.

25. Заворотній Р. І. Методологія оцінки вартості підприємств, що перебувають у тривалій фінансовій кризі / Р. І. Заворотній // Фінанси України. – 2015. – № 2. – С. 111–126.

26. Загреба М. М. Підхід до формування системи показників діагностики кризового фінансового стану підприємства / М. М. Загреба // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2010. – Вип. 18(2). – С. 97–104.

27. Зятковський І. В. Фінанси суб'єктів господарювання: основні засади та практика організації: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / І. В. Зятковський. – Тернопіль: ТНЕУ, 2006. – 491 с.

28. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999р. № 291: станом на 24 квіт. 2015р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.08.2019р.

29. Калюжна Ю. В. Експрес-діагностика кризового стану підприємства з метою визначення різновиду банкрутства / Ю. В. Калюжна // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка. – 2014. – Т. 22, вип. 8(3). – С. 103–108.

30. Кизим М. О. Збалансована система показників: монографія / М. О. Кизим, А. А. Пилипенко, В. А. Зінченко; Н.-д. центр індустр. пробл. розв. НАН України. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 191 с.

31. Кириченко О. А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи / О. А. Кириченко, І. В. Кудря // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 10. – С. 22–26.

32. Кириченко О. П. Методи та моделі діагностики ймовірності банкрутства підприємства / О. П. Кириченко, С. В. Дранко // Молодий вчений. – 2016. – № 2. – С. 49–52.

33. Кисіль Т. М. Концептуальні моделі діагностики банкрутств, засновані на методах штучного інтелекту / Т. М. Кисіль // Моделювання та інформаційні системи в економіці. – 2015. – № 91. – С. 274–283.

34. Кірілюк Р. П. Фінансова криза на підприємстві: фактори виникнення та механізм попередження / Р. П. Кірілюк // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 1. – С. 15–21.

35. Коваленко В. В. Методика діагностики ймовірності виникнення фінансової кризи на підприємстві / В. В. Коваленко, В. І. Фучеджи // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 136–143.

36. Коваленко О. В. Експрес-діагностика неплатоспроможності як необхідна складова механізму запобігання загрозі банкрутства підприємства / О. В. Коваленко // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2013. – № 1. – С. 119–123.

37. Коваленко О. Ю. Використання статистичних моделей діагностики банкрутства при прогнозуванні фінансового стану підприємств / О. Ю. Коваленко // Таврійський науковий вісник. – 2011. – Вип. 75. – С. 249–258.

38. Кодекс України з процедур банкрутства [Електронний ресурс]: від 18 жовтня 2018 року № 2543-VIII: станом на 18 жовт. 2018р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 19. 09.2019р.

39. Козак Л. С. Когнітивна діагностика імовірності банкрутства слабоструктурованих економічних систем / Л. С. Козак, О. В. Федорук // Вісник Національного транспортного університету. – 2011. – № 24(1). – С. 327–332.

40. Колісник М. К. Фінансова санація і антикризове управління підприємством: навч. посібник / М. К. Колісник, П. Г. Ільчук, П. І. Віблий. –

Київ: Кондор, 2007. – 272 с.

41. Коновалова О. В. Діагностика банкрутства промислового підприємства та управління його платоспроможністю / О. В. Коновалова // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 1. – С. 102–105.

42. Корольов Ю. Ю. Аналітичні аспекти оцінки фінансового положення та діагностики імовірності кризи та банкрутства / Ю. Ю. Корольов // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10(2). – С. 112–120.

43. Костирко Л. А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: монографія / Л. А. Костирко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Харків: Фактор, 2008. – 336 с.

44. Лащенко В. А. Діагностика ймовірності банкрутства як експрес-аналіз економічної безпеки підприємства / В. А. Лащенко // Управління розвитком. – 2013. – № 21. – С. 54–58.

45. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: монографія / Л.О. Лігоненко. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 824 с.

46. Мельник В. М. Фінансова криза підприємства: визначення з позиції циклічної динаміки його розвитку / В. М. Мельник, І. М. Калінська // Бізнес Інформ. – 2012. – № 11. – С. 178–182.

47. Мельник О. Г. Методичні положення з експрес-діагностики загрози банкрутства підприємства / О. Г. Мельник // Фінанси України. – 2010. – №6. – С. 108–116.

48. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства економіки України 19.01.2006р. № 14 (у редакції наказу Міністерства економіки України від 26.10.2010р. N 1361): станом на 24 верес. 2004р. / Законодавство України: [веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України]. – Режим доступу: http://document.ua/pro-vnesennja-zmin-do-metodichnih-rekomendacii-shodo-vijavle-doc39053.html. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.09.2019р.

49. Минчинська І. Діагностика кризового стану підприємств в організаційно-правовому механізмі банкрутства / І. Минчинська // Економічний аналіз. – 2012. – Т. 11(1). – С. 175–182.

50. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, Т. С. Черняк; за ред. В. М. Гейця; Н.-д. центр індустр. пробл. розвитку НАН України. – Харків: ВД «ИНЖЭК», 2006. – 240 с.

51. Молодецька О. М. Удосконалення методичних підходів до діагностики банкрутства підприємства / О. М. Молодецька, Я. В. Нусінова // Агросвіт. – 2012. – № 2. – С. 24–28.

52. Морозов Є. Ю. Антикризові заходи в системі управління підприємством / Є. Ю. Морозов // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2018. – № 3. – С. 114–120.

53. Мушникова С. А. Управління фінансово-господарською діяльністю підприємств в умовах фінансової кризи / С. А. Мушникова // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. – 2014. – №3. – С. 23–32.

54. Нескородєва І. І. Діагностика банкрутства підприємства з використанням технології факторного аналізу / І. І. Нескородєва, С. А. Пустовгар // Фінанси України. – 2014. – № 7. – С. 114–125 .

55. Нусінов В. Я. Експрес-діагностика фінансового стану підприємства з метою попередження кризи / В. Я. Нусінов, Т. В. Семеняка // Управління розвитком. – 2015. – № 2. – С. 65–71.

56. Одноволик В. І. Фінансовий контролінг – ефективна підсистема управління підприємством в період фінансової кризи / В. І. Одноволик // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. – 2015. – № 2. – С. 125–129.

57. Остапенко А. С. Проблеми діагностики та попередження банкрутства підприємства / А. С. Остапенко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. – 2011. – Вип. 27(1). – С. 175–179.

58. Павліковський А. М. Сучасні методи аналізу і прогнозування як інструмент попередження фінансової кризи на підприємстві / А. М. Павліковський, Д. В. Повторенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2016. – № 2. – С. 65–71.

59. Павліченко В. М. Економічна безпека українських підприємств в умовах фінансово-економічної кризи: сутність, загрози / В. М. Павліченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – Вип. 48. – С. 142–150.

60. Павлов В. В. Оцінка ризику настання кризового фінансового стану на підприємстві / В. В. Павлов // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Економіка. – 2011. – Вип. 17. – С. 253–257.

61. Павловський С. В. Ризики і витрати на залучення підприємствами інвестиційного капіталу в період фінансово-економічної кризи / С. В. Павловський // Бізнес Інформ. – 2016. – № 2. – С. 340–346.

62. Павловський С. В. Фінансування підприємств у період фінансової кризи: альтернативні рішення / С. В. Павловський // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2016. – Вип. 17(3). – С. 112–117.

63. Поздняков В. Ю. Моніторинг фінансових передумов неплатоспроможності та банкрутства підприємства / В. Ю. Поздняков, Н. В. Чаленко // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 1. – С. 88–92.

64. Положення про порядок бухгалтерського обліку окремих активів та операцій і Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України від 19.12.2006р. №1213: станом на 18 бер. 2014р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1363-06. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.09.2019р.

65. Положення про порядок проведення досудової санації господарських товариств, у статутних фондах яких державна частка

перевищує 25 відсотків, та державних підприємств, щодо яких прийнято рішення про приватизацію [Електронний ресурс]: Наказ Фонду державного майна України від 12.10.2001р. № 1865: станом на 24 верес. 2004р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0936-01. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.09.2019р.

66. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001р. №559: станом на 09 серп. 2013р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.09.2019р.

67. Порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства [Електронний ресурс]: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14.05.2013 р. №822: станом на 06 листоп. 2015р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0858-13. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.09.2019р.

68. Порядок погодження умов і порядку проведення санації державних підприємств до порушення провадження у справі про банкрутство за рахунок небюджетних джерел фінансування [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 38: станом на 30 січ. 2013р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/38-2013-%D0%BF/paran9#n9. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.09.2019р.

69. Порядок проведення аналізу фінансово-господарського стану суб’єктів господарювання державних підприємств і підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п’ятдесят відсотків, та підготовки на запити суду, прокуратури або іншого уповноваженого органу висновків про наявність ознак фіктивного

банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства юстиції України від 26.02.2013р. № 327/5: станом на 30 верес. 2014р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0331-13#n14. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.09.2019р.

70. Про акціонерні товариства [Електронний ресурс]: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI: станом на 19 жовт. 2016р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/514-17. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.10.2019р.

71. Прокопенко Н. С. Структурно-функціональна діагностика антикризового управління підприємств / Н. С. Прокопенко, О. В. Коваленко // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2018. – № 3. – С. 20–26.

72. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 12 липня 2001 року N 2658-III: станом на 16 січ. 2016р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2658-14. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.09.2019р.

73. Про фінансову реструктуризацію [Електронний ресурс]: Закон України від 14 червня 2016 р. № 1414-VIII: станом на 19 жовт. 2016р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1414-19. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.09.2019р.

74. Про ціни і ціноутворення [Електронний ресурс]: Закон України від 21.06.2012р. № 5007-VI: станом на 24 черв. 2015р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5007-17. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.09.2019р.

75. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс]: Закон України від 23.02.2006р. № 3480-IV: станом на 01 трав. 2016р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.09.2019р.

76. Пустовгар С. А. Діагностика банкрутства підприємства з використанням технології факторного аналізу / С. А. Пустовгар // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – Вип. 43. – С. 175–181.

77. Радзівіло І. В. Фінансові інструменти забезпечення подолання кризи інноваційного розвитку промислових підприємств / І. В. Радзівіло // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2010. – № 3. – С. 66–74.

78. Радзивілюк В. В. Процедури та заходи запобігання банкрутству (неспроможності), які здійснюються у досудовому порядку щодо окремих категорій боржників / В. В. Радзивілюк // Університетські наукові записки. – 2014. – № 2. – С. 199–209.

79. Рудик О. Р. Вибір фінансових індикаторів кризових явищ на підприємстві / О. Р. Рудик // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Економіка. – 2009. – Вип. 12. – С. 103–110.

80. Сабадаш В. В. Діагностика кризового стану та загрози банкрутства промислового підприємства: порівняльні оцінки / В. В. Сабадаш, Є. В. Коваленко // Mechanism of Economic Regulation. – 2012. – № 2. – С. 126–132.

81. Савченко А. М. Аналіз показників балансу з метою попередження банкрутства суб'єкта господарювання / А. М. Савченко, Л. В. Блищик // Молодий вчений. – 2019. – № 1(2). – С. 501–505.

82. Савчук Д. Фінансовий контролінг на підприємстві в період економічної кризи / Д. Савчук // Ринок цінних паперів України. – 2012. – № 12. – С. 91–96.

83. Сазонов Р. В. Методики діагностики банкрутства: переваги та недоліки / Р. В. Сазонов, В. В Мулява // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 1. – С. 25–29.

84. Салига С. Я. Управління фінансового санацією підприємства: навч. посібник / С. Я. Салига, О. І. Дацій, Н. В. Нестеренко. – Київ: ЦУЛ, 2015. – 240 с.

85. Саліта С. В. Пріоритети фінансового аналізу діяльності підприємств в умовах фінансової кризи / С. В. Саліта // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2014. – № 8. – С. 164–171.

86. Сіліна І. В. Управління фінансовим станом підприємства в кризових умовах / І. В. Сіліна, М. В. Хацер // Економіка та держава. – 2015. – № 11. – С. 85–88.

87. Скібіцький О. М. Антикризовий менеджмент: навч. посібник / О. М. Скібіцький. – Київ: ЦУЛ, 2009. – 568 с.

88. Скриньковський Р. М. Діагностика фінансового стану підприємства з метою попередження кризи та ідентифікації банкрутства / Р. М. Скриньковський, Ж. В. Семчук, Ю. Я. Візняк, Х. І. Горічко // Бізнес Інформ. – 2016. – № 2. – С. 165–172.

89. Соколова Л. В. Теоретичне забезпечення діагностики як превентивний захід запобігання банкрутства підприємства / Л. В. Соколова, Т. В. Повстенюк Н. Г. Методи діагностики банкрутства підприємств у сучасних умовах / Н. Г. Повстенюк // Економіка і регіон. – 2015. – № 1. – С. 25–31.

90. Старинець О. Г. Методи фінансового аналізу діяльності підприємств у системі антикризового управління / О. Г. Старинець // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2018. – Вип. 17(2). – С. 87–91.

91. Старченко Л. В. Використання методу нечітких множин для діагностики ризику банкрутства підприємства / Л. В. Старченко,

О. В. Старовойт, І. І. Семидоцька // Mechanism of Economic Regulation. – 2012. – № 3. – С. 83–91.

92. Стеблецька Ю. І. Факторні моделі діагностики банкрутства підприємства / Ю. І. Стеблецька // Прометей. – 2013. – № 1. – С. 178–181.

93. Суббот А. Санація як форма сприятливого правового регулювання відносин у сфері банкрутства / А. Суббот // Віче. – 2015. – № 2. – С. 28–31.

94. Суббот А. Шляхи вдосконалення механізму процедури банкрутства в Україні на основі міжнародного досвіду / А. Суббот // Віче. – 2014. – № 18. – С. 24–28.

95. Терещенко О.О. Управління фінансовою санацією підприємства / О.О. Терещенко. – Київ: КНЕУ, 2008. – 412 с.

96. Третьякова Т. Є. Методичні підходи до діагностики та оцінювання ймовірності банкрутства підприємств / Т. Є. Третьякова // Управління розвитком. – 2014. – № 10. – С. 95–97.

97. Тюріна Н. М. Антикризове управління: навч. посіб. / Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацка, І. В. Грабовська. – Київ: ЦУЛ, 2012. – 448с.

98. Федорук О. В. Когнітивна діагностика імовірності банкрутства як превентивний антикризовий інструмент на сучасних підприємствах / О. В. Федорук // «Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут». – 2013. – № 10. – С. 174–179.

99. Федорук О. В. Методичні підходи до діагностики імовірності банкрутства підприємств з використанням нечіткої когнітивної моделі / О. В. Федорук // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія. – 2012. – Вип. 9. – С. 382–387.

100. Федорук О. В. Формування системи показників фінансового стану підприємств як одна з методологічних проблем діагностики імовірності банкрутства / О. В. Федорук // Вісник Національного транспортного університету. – 2010. – № 21(1). – С. 427–432.

101. Филипенко О. М. Диференціація стратегій залежно від стадії розвитку фінансової кризи на підприємствах торгівлі / О. М. Филипенко // Економічний простір. – 2015. – № 103. – С. 205–214.

102. Фінансова звітність ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал» за 2014–2018рр. [Електронний ресурс]: [офіційний сайт ПрАТ «Коростенський завод залізобетонних шпал»]. – Режим доступу: http:// zavod-shpal.all.biz /. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.07.2019р.

103. Хацер М. В. Фінансові кризи на підприємстві: сутність та характеристика / М. В. Хацер // Науковий погляд: економіка та управління. – 2019. – № 1. – С. 143–148.

104. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: від 16 січня 2003 року № 435-IV: станом на 05 квіт. 2016р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.10.2019р.

105. Цьона Н. Б. Основні підходи до оцінки фінансової кризи на підприємстві / Н. Б. Цьона // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. – 2014. – № 4. – С. 296–301.

106. Черепанова В. О. Напрями вдосконалення управлінського консультування підприємств в умовах фінансової кризи / В. О. Черепанова, Т. В. Солодовнікова, В. М. Пивовар // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія : Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2014. – № 64. – С. 160–163.

107. Яріш О. В. Методичні підходи до діагностики ймовірності банкрутства акціонерних товариств: вітчизняний та зарубіжний досвід / О. В. Яріш // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 8. – С. 72–76.

108. Ячменьова Є. О. Застосування дискримінантних моделей діагностики ймовірності банкрутства ТОВ «МОМОТ-БЕТОН» / Є. О. Ячменьова // Управління розвитком. – 2013. – № 18. – С. 69–72.

109. Fink S. Crisis Management: Planning for the Inevitable /

Steven Fink. – Backinprint.com, 2010. – 262 c.

110. Mizan A. N. Financial soundness of cement industry of Bangladesh: an empirical investigation using Z-score [Electronic resourse] / A. N. Mizan, Md. Mahabbat Hossain // American journal of trade and policy. – 2014. – Issue1. – Vol.1. – P. 16-22. – Mode of access: http://publicationslist.org/data/ajtp/ref-2/AJTP_1.2.pdf. – Title from the screen. – Date of revision: 30.09.2019

111. Yadav Ch. S. Predicting bankruptcy: an empirical study using multiple discriminant analysis models [Electronic resourse] / Chette Srinivas Yadav, Pallapothu Vijay // International journal of applied financial management perspectives. – 2015. – №1. – Vol. 4. – P. 1588-1595. – Mode of access: http://pezzottaitejournals.net/pezzottaite/images/ISSUES/V4N1/IJAFMPV4N113.pdf. – Title from the screen. – Date of revision: 03.09.2019